

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ
ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

№ 4 (4) / 2017

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Юридические науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22442-12342Р*

№ 4(4)

Київ 2017

ББК 67
УДК 34
М-43

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене у Перелік наукових фахових видань України,
відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
№ 693 від 10 травня 2017 року.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Київського кооперативного інституту бізнесу і права.
Протокол № 10 від 26 жовтня 2017 року.

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2017

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».
Серія: «Юридичні науки», 2017

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: РИНЦ; Open Academic Journals Index; ResearchBib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; RePEc; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; Cite-Factor; Open J-Gate, Cosmos Impact Factor.

ISSN 2520-2308 = **Internauka**. **Seriâ: Ūridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka". Seriâ: Ūridičeskie nauki**

Редакційна колегія

- Головний редактор: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник головного редактора: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Відповідальний редактор: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Члени редакційної колегії

- Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)
Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор, (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор, (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)
Член редакційної колегії: **Єлісеєв В'ячеслав Сергійович** — доктор юридичних наук, доцент (Москва, Російська Федерація)
Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Кіндюк Борис Володимирович** — доктор юридичних наук, доктор географічних наук, професор (Тернопіль, Україна)
Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)
Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)
Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Сидор Вікторія Дмитрівна** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)
Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Самохін Анатолій Вікторович** — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Панталієнко Петро Васильович** — кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, суддя Верховного суду України у відставці (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)
Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)
Член редакційної колегії: **Фунга Расіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковічово, Словацька Республіка)

№ 4(4)

2017
ЖОВТЕНЬ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
СЕРІЯ: «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
SERIES: «JURIDICAL SCIENCES»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
СЕРИЯ: «ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ»

ЗМІСТ

CONTENTS

СОДЕРЖАНИЕ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

- Веклич Владислав Олександрович**
ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ:
ВИЗНАЧЕННЯ.....7
- Гиренко Інна Володимирівна, Макаренко Юлія Сергіївна**
ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ
РЕСУРСІВ УКРАЇНИ..... 12
- Гончарук Лідія Юріївна, Носач Сергій В'ячеславович**
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ 19
- Дуліба Євгенія Володимирівна**
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЇ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ
ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ..... 25
- Курило Володимир Іванович, Городецька Ірина Альбінівна**
МІСЦЕ ТА РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН У МЕХАНІЗМІ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ,
ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ..... 30
- Мушенко Віктор Васильович**
АКТИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАХОДІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ..... 36

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

- Канарик Юлія Сергіївна, Мазій Віталій Сергійович**
ПРОБЛЕМА ПРИНЦИПУ МОВИ СУДОЧИНСТВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ..... 40

Найда Інна Володимирівна, Руденко Рита Андріївна УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	44
---	----

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО, ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Мельничук Ольга Федорівна, Мельничук Максим Олегович ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ	47
---	----

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Колінько Олена Олександрівна, Рубець Марія Миколаївна ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ	52
--	----

Пенькова Катерина Олегівна, Калініченко Олександр Федосійович ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПРАЦЮЮЧИХ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ	57
--	----

Сопрун Тамара Олександрівна, Калініченко Олександр Федосійович ВІДПОВІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ ЩОДО ПРАВА НА ВІДПУСТКИ	61
--	----

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Потапенко Сергій Анатолійович КОЛІЗІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ	64
---	----

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Піх Юлія Андріївна ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ МУСУЛЬМАНСЬКИХ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ СЕКУЛЯРИЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	69
---	----

УДК 343.35:35.08(477)

Веклич Владислав Олександрович

кандидат юридичних наук, заступник завідувача кафедри конституційного права, історії та теорії держави і права

*Навчально-наукового Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

Веклич Владислав Александрович

кандидат юридических наук, заместитель заведующего кафедрой конституционного права, истории и теории государства и права

*Учебно-научного Института права имени князя Владимира Великого
Межрегиональной Академии управления персоналом*

Veklych Vladyslav

Candidate of Juridical Science (Ph.D.), Vice-head of the Department of Constitutional Law, History and Theory of State and Law

*Prince Volodymyr the Great Educational and Scientific Institute of Law
Interregional Academy of Personnel Management*

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ: ВИЗНАЧЕННЯ

ПУБЛИЧНАЯ ПОЛИТИКА ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ И БОРЬБЕ С КОРРУПЦИЕЙ В УКРАИНЕ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ

PUBLIC POLICY FOR CORRUPTION PREVENTION AND COMBATING IN UKRAINE: DEFINITION

*Алегорія хмарного неба —
Біль у венах, це наче потреба.
Страх і жах — два супутники бою,
Уроборос конає зі мною.
Ретроспекція, наче отрута.
Дай мені, я благаю, заснути.
Софія Костицька («Абсурд») [1, с. 51]*

Анотація. Поточний стан розвитку доктрини права зумовив нагальну потребу щодо виділення спеціального визначення публічної політики щодо запобігання та боротьби з корупцією з тим аби забезпечити як потреби практики, так і досягнення дійсного соціального ефекту від правового регулювання суспільних відносин у антикорупційній сфері. При цьому з необхідністю розглянуто деякі аспекти антикорупційної політики, що є базовою стосовно антикорупційної діяльності у цілому. У підсумку було опрацьовано спеціальне визначення публічної політики щодо запобігання та боротьби з корупцією з урахуванням як відповідного законодавства України, так і деяких особливостей практичної діяльності у розглянутій сфері. Окреслено поступальний характер розвитку суспільних відносин, що потребують врегулювання у зазначеній сфері, зумовлюючи необхідність щодо подальшого удосконалення термінологічного апарату.

Ключові слова: антикорупційна діяльність, боротьба, запобігання, корупція, політика.

Аннотация. Текущее состояние развития доктрины права обусловило насущную необходимость в выделении специального определения публичной политики по предотвращению и борьбе с коррупцией чтобы обеспечить как потребности практики, так и достижение социального эффекта от правового регулирования общественных отношений в антикоррупционной сфере. При этом с необходимостью рассмотрены некоторые аспекты антикоррупционной политики, которая является базовой по отношению к антикоррупционной деятельности в целом. С учетом соответствующего законодательства Украины и некоторых особенностей практической деятельности в рассматриваемой сфере было наработано специальное определение публичной политики по предотвращению и борьбе с коррупцией. Очерчен

поступательный характер развития общественных отношений, требующих урегулирования в указанной сфере, вызывая необходимость в дальнейшем совершенствовании терминологического аппарата.

Ключевые слова: антикоррупционная деятельность, борьба, предотвращения, коррупция, политика.

Summary. The current state of the legal doctrine has outlined the urgent need in a special definition for the public corruption prevention and combating policy in order to ensure practical purposes in general and achievement of the legal regulatory social effect on public relations in the anti-corruption sphere both. At the same time, some aspects of the anti-corruption policy, that is basic regarding anti-corruption activities in general, are considered due to necessity. Special definition of public corruption prevention and combating policy was developed taking into account the relevant legislation of Ukraine and some peculiarities of practical activities in the field under consideration.

Key words: anti-corruption activity, struggle, prevention, corruption, politics.

Постановка проблеми. На час здійснення цього дослідження є відсутнім чітке нормативно-правове і доктринальне визначення публічної політики щодо запобігання та боротьби з корупцією в Україні, що зумовлює потребу в напрацюванні визначення задля забезпечення одноманітного розуміння відповідних проблемних аспектів у доктрині адміністративно-права України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед основних наукових праць, в яких розглядаються проблеми антикорупційної політики загалом і публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією зокрема можна відзначити дослідження Ю. Бардачова, В. Литвиненка, В. Лукомського, Є. Невмержицького, О. Прохоренка, А. Сафоненка, О. Ткаченка, М. Хавронюка і багатьох інших. Разом з тим з урахуванням змін у суспільних відносинах, а також законодавстві нагальною є потреба щодо подальшої розробки загального визначення публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні.

Метою статті є структурне опрацювання визначення публічної політики щодо запобігання та боротьби з корупцією в Україні задля його подальшого доктринального застосування.

Виклад основного матеріалу. Публічна політика щодо запобігання та боротьби з корупцією в Україні сутнісно має розглядатися у контексті Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» (далі — «Антикорупційна стратегія») [2], що знайшла своє вираження у контексті відповідного законодавства. Важливо підкреслити, що на відміну від усталеної посткомуністичної бюрократії східноєвропейського зразка з матеріалістичними преференціями відносно вимог моралі «Україна в особі народу, у тому числі студентської молоді, продемонструвала своє прагнення включитися в так званий глобальний антикорупційний консенсус» [3, с. 57]. Важливо підкреслити й існування значних прогалин у чинному законодавстві, яких належним чином вирішено так і не було що також

визнано у відповідних нормативно-правових актах, зокрема абзаці 5 пункту 1 розділу 2 «Антикорупційної стратегії»: «в Україні фактично відсутня чітка законодавча та інституційна основа для формування та реалізації антикорупційної політики на основі співпраці державних органів та громадськості» [2].

Концептуальне розуміння публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією пов'язується і з спеціальними Законами України: «Про запобігання корупції» [4] і «Про Національне антикорупційне бюро України» [5]. При цьому з необхідністю слід звернутися до доктринального розуміння політики, під якою фахівці мають на увазі «цілеспрямовану діяльність, пов'язану з прийняттям відповідальних рішень у галузі взаємовідносин між різними соціальними групами, державами та народами, а також пов'язану з боротьбою за здобуття або утримання державної влади, як знаряддя регулювання і формування цих стосунків» [6, с. 178]. Саме наявність спеціальної нормативно-правової бази у підсумку зумовлює необхідність у виділенні публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією як такою. При цьому проблемним лишається питання стосовно протидії корупції, яку завдяки гносеологічному тлумаченню чинних нормативно-правових актів є доречним базово віднести до законодавства, яке стосується «запобігання» (при деяких елементах, що їх об'єктивовано у Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України», зокрема п. 5 ч. 1 ст. 16 [5]).

Так, важливо підкреслити, що розглядувана політика безпосередньо пов'язана з можливістю регулювання суспільних відносин щодо публічної влади, яка у свою чергу протягом останніх десятиліть зазнає значного впливу неправових чинників, ставши елементом корупційного середовища. За умови неврахування цього буде значною мірою знівельовано регуляторний вплив антикорупційного законодавства щодо суспільних відносин у цілому, оскільки не буде враховано дійсних практичних особливостей правореалізації та відповідної політики. Тож, під публічною владою науковці розуміють «суспільно-політичну владу, народовладдя, яка поділяється

на такі основні види: 1) владу народу, як безпосереднє народовладдя, безпосередню демократію — вибори, референдуми тощо; 2) державну владу — законодавчу, виконавчу, судову; 3) місцеве самоврядування — місцеву публічну владу, що здійснюється, зокрема, територіальними громадами, представницькими органами місцевого самоврядування: радами, виконавчими органами рад, сільськими, селищними і міськими головами тощо» [6, с. 281].

З практичної точки зору при вивченні питання щодо визначення розглядуваної політики необхідно взяти до уваги риси, які стосуються антикорупційної політики загалом. Для цього наведемо їх практичне вираження: «в Україні створено достатні передумови для розбудови ефективного державного механізму запобігання та протидії корупції. Ухвалення низки антикорупційних законів (жовтень 2014 р.) стало початком системної реформи з подолання корупції. Реформа включає в себе ухвалення нової антикорупційної стратегії та на її основі законів, що повністю врегульовують ключові сектори антикорупційної діяльності в країні: формування та моніторинг реалізації державної антикорупційної політики, превентивну антикорупційну діяльність, переслідування за корупцію. Окрім того, передбачено створення двох спеціалізованих антикорупційних органів, відповідальних за антикорупційну політику та запобігання корупції (Національне агентство з питань запобігання корупції), а також за виявлення та розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями (Національне антикорупційне бюро)» [7, с. 105].

Тож, можна виділити наступні риси антикорупційної політики: 1) подолання корупції у якості стратегічної мети; 2) формування спеціального державного механізму з урахуванням зазначеної мети; 3) спеціальне («антикорупційне») реформування законодавства; 4) розробка і втілення концепції щодо інституційної складової (з її варіативністю); 5) забезпечення ефективної правової діяльності у антикорупційній сфері. При цьому всі зазначені риси є рівноцінними, а відсутність належного підходу до одного з відповідних аспектів антикорупційної політики у підсумку матиме наслідком нівелювання її ефективності.

У контексті публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією є актуальними і чинники, які суміжні щодо неї, маючи своє відображення у діяльності щодо протидії корупції: «чинники успішної протидії корупції апробовані міжнародною спільнотою — це насамперед чітке регламентування дій та етичних стандартів діяльності посадових осіб усіх рівнів, відповідальність за їх порушення, відкритість влади, прозорість і зрозумілість процедур ухвалення державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова та не-

залежність засобів масової інформації» [8]. Важливою є і сутнісна взаємопов'язаність антикорупційної політики і стратегії: «слід зазначити, що до участі в імplementації положень стратегії мають залучатися представники громадськості, а також бізнесу (як окремі представники, так і через інститут бізнес-омбудсмена). Передбачений також громадський контроль діяльності новостворених антикорупційних органів» [9, с. 26].

Так, необхідно взяти до уваги, що на рівні правової системи України слід враховувати потребу в реалізації політики щодо запобігання і боротьби з корупцією у її триелементному вираженні:

1. Втілення такої політики у контексті діяльності органів державної влади.

2. Реалізації спеціальних елементів розглядуваної політики органами місцевого самоврядування.

3. Нагальна потреба у долученні до реалізації розглядуваної політики громадянського суспільства України (законодавчо досі належно не врегульовано).

Розгляд цих елементів у їх єдності передусім зумовлюється потребою щодо практичної зорієнтованості вивчення зазначеної політики, а також з урахуванням об'єктивної неспроможності органів державної влади ефективно впливати на корупційне середовище у його системній багатоманітності, а також єдності з державним механізмом. Таким чином, обмеження політики щодо запобігання і боротьби з корупцією виключно до державної або такої, що реалізується відособленими соціальними групами, у підсумку знівелювало б у контексті цього дослідження її публічний характер. Також виділення саме публічного елемента дозволяє підкреслити різноманітність діяльності, яка має реалізовуватися задля досягнення дійсного практичного результату.

Зважаючи на умовну «підпорядкованість» публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією політиці антикорупційній у її системному вираженні, слід взяти до уваги наступне зауваження: «формування та реалізація ефективної державної антикорупційної політики вимагають урахування значної кількості різноманітних чинників: історичних, ментальних, культурних, економічних, поведінкових тощо» [10, с. 104].

Таким чином, визначення політики щодо запобігання і боротьби з корупцією має вбирати в себе сутнісні елементи, які притаманні й політиці антикорупційній, при виділенні спеціальних рис, що визначають її публічний характер (на протигагу спеціальним заходам непублічного характеру, які можуть вживатися у відповідному контексті органами державної влади з метою забезпечення ефективності антикорупційної політики і разом з тим лишаються її елементами): 1) наявність спеціальної стратегічної мети щодо запобігання і боротьби з корупцією; 2) формування спеціального державного механізму щодо запобігання і боротьби з корупцією;

3) поступальне реформування законодавства з урахуванням запитів практичної діяльності щодо запобігання і боротьби з корупцією, а також забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина (як суміжної потреби); 4) розробка і втілення концепції щодо інституційної складової запобігання і боротьби з корупцією, що має передбачати взаємодію щодо реалізації відповідної стратегічної субмети органів державної влади, місцевого самоврядування і громадянського суспільства (з пріоритезуванням людини як основної соціальної цінності на протигагу пострадянському державоцентризму); 5) загальне забезпечення правової діяльності у сфері запобігання і боротьби з корупцією, що має здійснюватися усіма дотичними інституційними складовими

Висновки. Визначення публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією значною мірою є похідним від визначення антикорупційної політики, але

разом з тим відзначається наявністю своїх особливих рис, які зумовлені особливостями практичної діяльності у розглядуваній сфері. Вагомим чинником, що зумовлює комплексний характер цього визначення, є і спеціальне законодавство, яке є похідним від «Антикорупційної стратегії», але зумовлює особливості правового впливу на суспільні відносини у розглядуваному контексті. Разом з тим можна констатувати, що розглядуване визначення у подальшому може зазнати значних змін як через удосконалення нормативно-правової бази, так і через зміни у практиці щодо правореалізації з урахуванням можливих девіацій або поліпшення суспільних відносин. Своєю чергою, зазначені тенденції зумовлюють значну потребу в подальших дослідженнях як з урахуванням змін у законодавстві, так і через подальший розвиток суспільних відносин, задля збереження практично значущого характеру розглянутого визначення.

Література

1. Костицька С. Лабіринти метаморфоз: поезії / Софія Костицька. — Обране і нове. — Дрогобич: Коло, 2016. — 256 с.
2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII / Відомості Верховної Ради. — 2014. — № 46. — Ст. 2047.
3. Сковчиляс-Павлів О. В. Організаційно-правові заходи протидії корупції у сфері освіти / О. В. Сковчиляс-Павлів // Актуальні проблеми держави і права. — 2014. — Вип. 73. — С. 52–58.
4. Про запобігання корупції: Закон України, 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII / Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 49. — Ст. 2056.
5. Про Національне антикорупційне бюро України [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/print1452937429905054> (дата звернення 30.09.2017 р.).
6. Енциклопедичний словник економіста-міжнародника: концептуальні підходи, терміни, визначення, неологізми / за ред. д.е.н., проф. Гуткевич С. О., д.е.н., проф. Пугачова М. І., д.політ.н., проф. Оніщенко І. Г. — К.: НУХТ, 2016. — 312 с.
7. Альтернативний звіт щодо оцінки ефективності державної антикорупційної політики / Р. Г. Рябошапка, О. С. Хмара, М. І. Хавронюк, О. В. Калітенко; за заг. ред. А. В. Волошиної. — К., 2015. — 268 с.
8. Бардачов Ю. М. Антикорупційна реформа в Україні як вагомий чинник забезпечення національної безпеки [Електронний ресурс] / Ю. М. Бардачов / Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. — 2014. — № 2. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_3.
9. Печенкін І. Антикорупційна реформа України: місце і роль органів прокуратури як координатора протидії злочинності та корупції / І. Печенкін // Віче. — 2015. — № 4. — С. 24–27.
10. Валюшко І. В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи / І. В. Валюшко // Стратегічні пріоритети. — 2013. — № 4. — С. 101–105.

References

1. Kostytska S. Labirynty metamorfoz: poezii / Sofiia Kostytska. — Obrane i nove. — Drohobych: Kolo, 2016. — 256 s.
2. Pro zasady derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v Ukraini (Antykoruptsiina stratehiia) na 2014–2017 roky: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku № 1699-VII // Vidomosti Verkhovnoi Rady. — 2014. — № 46. — St. 2047.
3. Skochylias-Pavliv O. V. Orhanizatsiino-pravovi zakhody protydii koruptsii u sferi osvity / O. V. Skochylias-Pavliv // Aktualni problemy derzhavy i prava. — 2014. — Vyp. 73. — S. 52–58.
4. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy, 14 zhovt. 2014 r. № 1700-VII / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2014. — № 49. — St. 2056.
5. Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1698-VII / Verkhovna Rada Ukrainy. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/print1452937429905054> (data zvernennia 30.09.2017 r.).

6. Entsyklopedychnyi slovnyk ekonomista-mizhnarodnyka: kontseptualni pidkhody, terminy, vyznachennia, neolohizmy / za red.d.e.n., prof. Hutkevych S. O., d.e.n., prof. Puhachova M. I., d.pol.n., prof. Onishchenko I. H. — K.: NUKhT, 2016. — 312 s.
7. Alternatyvnyi zvit shchodo otsinky efektyvnosti derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky / R. H. Riaboshapka, O. S. Khmara, M. I. Khavroniuk, O. V. Kalitenko; za zah. red. A. V. Voloshynoi. — K., 2015. — 268 s.
8. Bardachov Yu. M. Antykoruptsiina reforma v Ukraini yak vahomyi chynnyk zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Elektronnyi resurs] / Yu. M. Bardachov // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. — 2014. — № 2. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_3.
9. Pechenkin I. Antykoruptsiina reforma Ukrainy: mistse i rol orhaniv prokuratury yak koordynatora protydii zlochynnosti ta koruptsii / I. Pechenkin // Viche. — 2015. — № 4. — S. 24–27.
10. Valiushko I. V. Antykoruptsiina polityka: kontseptualni pidkhody / I. V. Valiushko // Stratehichni priorytety. — 2013. — № 4. — S. 101–105.

Гиренко Інна Володимирівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Гиренко Инна Владимировна

*доктор юридических наук, доцент,
профессор кафедры международного права и сравнительного правоведения
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Gyrenko Inna

*Doctor of Science of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of International Law and Comparative Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Макаренко Юлія Сергіївна

*аспірант
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Макаренко Юлия Сергеевна

*аспирант
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Makarenko Yuliya

*PhD student of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

ОТНОСИТЕЛЬНО НЕКОТОРЫХ ВОПРОСОВ ЭВОЛЮЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ В СФЕРЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ УКРАИНЫ

REGARDING SOME ISSUES OF EVOLUTION OF STATE CONTROL IN THE SPHERE OF LAND RESOURCES OF UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена окремим питанням виникнення та розвитку державного контролю у сфері земельних ресурсів. Проаналізовано сучасний стан та враховано історичний досвід регулювання відносин, об'єктом яких є земельні ресурси. Визначено основні прогалини державного контролю та зазначено важливість врахування історичного досвіду для ефективного та раціонального використання земельних ресурсів. Визначено наявність певних прогалин та колізій у правовому регулюванні, наприклад, положення чинного законодавства часто носять лише декларативний характер та не мають відповідного механізму реалізації, що значно ускладнює здійснення державного контролю у сфері земельних ресурсів; відсутність чіткої регламентації повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, що на практиці означає наявність ситуацій, коли у жодного органа публічної влади відсутня компетенція щодо відносин, які потребують врегулювання.

Ключові слова: державний контроль, земельні ресурси, генезис, земля, органи влади.

Аннотация. Статья посвящена отдельным вопросам генезиса государственного контроля в сфере земельных ресурсов. Проанализировано современное состояние и учтены исторический опыт регулирования отношений, объектом которых являются земельные ресурсы. Определены основные пробелы государственного контроля и указано важность учета исторического опыта для эффективного и рационального использования земельных ресурсов. Определено наличие определенных пробелов и коллизий в правовом регулировании, например, положения действующего законодатель-

ства часто носят лишь декларативный характер и не имеют соответствующего механизма реализации, что значительно усложняет осуществление государственного контроля в сфере земельных ресурсов; отсутствие четкой регламентации полномочий органов государственной власти и местного самоуправления, на практике означает наличие ситуаций, когда у одного органа публичной власти отсутствует компетенция по отношениям, которые требуют урегулирования.

Ключевые слова: государственный контроль, земельные ресурсы, генезис, земля, органы власти.

Summary. The article is devoted to separate questions of the genesis of state control in the field of land resources. The present state is analyzed and historical experience of regulation of relations, the object of which are land resources, are taken into account. The main gaps in the state control are determined and the importance of taking into account historical experience for efficient and rational use of land resources is indicated. It has been determined that there are certain conflicts in legal regulation, for example, the provisions of the current legislation are often only declarative and do not have a proper mechanism for implementation, which greatly complicates the implementation of state control in the field of land resources; the lack of clear regulation of the powers of state authorities and local self-government, which in practice means situations in which no public authority has competence in relation to the relations that need to be settled.

Key words: state control, land resources, genesis, land, authorities.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 14 Конституції земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Це свідчить, що відносини в сфері земельних ресурсів потребують чіткої законодавчої регламентації, ефективної системи органів управління та дієвих засобів впливу на суб'єктів таких відносин задля ефективно та раціонального використання основного природного ресурсу нашої держави — землі. Тобто існує необхідність здійснення державного контролю у сфері земельних ресурсів, адже самостійно учасники цих відносин не можуть їх врегулювати.

З метою ефективного державного контролю, необхідно, перш ніж приймати певні нормативно-правові акти, які є засоби впливу на суб'єктів та об'єктів у сфері земельних ресурсів, проаналізувати історичний досвід минулих поколінь. Адже історичний метод дає можливість дослідити етапи розвитку певних відносин, ефективність норм на етапі їх прийняття та проаналізувати помилки минулого задля результативного регулювання відносин сьогодення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблематики державного контролю у сфері земельних ресурсів займалися В. Б. Авер'янов, В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман Т. М. Дроздук, П. Ф. Кулинич, В. І. Курило, С. С. Овчарук, О. П. Світличний, І. І. Сидоренко, О. О. Роженюк, В. Ю. Уркевич, М. В. Шульга, Ю. С. Шемшученко, Ю. В. Чиж та інші науковці.

На думку Курило В. І. контроль є органічною частиною управління, однією з основних його функцій. Звідси витікає, що складовою частиною завдань і владних повноважень органів та осіб, покликаних управляти, є організація та застосування контролю, підвищення ефективності його функціонування в інтересах поліпшення роботи підконтрольного об'єкта. [2, с. 111]. Проблема державного контролю за використанням та охороною

земель, зокрема сільськогосподарського призначення, у нашій державі стоїть надзвичайно гостро. Тривале споживацьке ставлення до землі породило низку проблем, які потребують негайного вирішення [2, с. 118].

Результати досліджень стану земельних ресурсів в Україні показали, що якісний стан останніх має сталу тенденцію до їх погіршення. Негативні зміни, що останнім часом відбулися у навколишньому природному середовищі, спонукають суспільство віддавати перевагу заходами, спрямованим на охорону й відтворення земельних ресурсів [3, с. 87].

Роженюк О. О. державний контроль визначає, як сукупність здійснюваних органами державної влади організаційно-правових заходів, спрямованих на спонукання суб'єктів земельних відносин до виконання правил і дотримання норм земельного законодавства, що має на меті забезпечення раціонального і ефективного використання та охорони земель [4, с. 86].

За своєю суттю, державний контроль це вид діяльності держави, що полягає у здійсненні нею відповідними засобами та способами специфічного контрольно-владного впливу держави на стан суспільних відносин [5, с. 1011].

Тобто, держава, в особі органів державної влади, повинна здійснювати регулятивний, контрольний вплив на відносини у сфері земельних ресурсів задля ефективного та раціонального їх використання. І такий контроль, в першу чергу, здійснюється шляхом прийняття відповідних правових актів.

Оскільки держава в особі органів публічного управління вирішує основні питання землекористування, розпоряджається землею як об'єктом права власності українського народу, здійснює контроль і охорону землі, виникають земельні відносини на основі адміністративних актів. Публічне регулювання земельних відносин є частиною публічного регулювання загалом,

тому можна визначити, що земельні відносини значною мірою регулюються за допомогою адміністративно-правових засобів та є об'єктом адміністративно-правового регулювання [6, с. 30].

Мета даної статті полягає у дослідженні історичних передумов становлення інституту державного контролю у сфері земельних ресурсів, пошук основних проблем та шляхів їх подолання для ефективного і раціонального використання земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контроль у сфері земельних ресурсів розпочався, мабуть що з появою людини, але не здійснювався державою, так як цього інституту ще не існувало, а здійснювався певними первіснообщинними об'єднаннями людей і навіть в ті часи відносини контролювалися шляхом прийняття певних владних актів. На той час це були неписані рішення вождів, зборів, віче тощо.

Літописи свідчать, що вперше на землю сучасної України людина ступила близько 1,5 млн. років до н.е., тобто в епоху раннього палеоліту. Це період, коли земля була швидше простором для розселення людей, аніж засобом виробництва.

Припускається, що управління земельними ресурсами здійснював вождя гурту, який міг визначити місце розташування житла, зону впливу гурту на земельну територію.

Пізніше управління земельними ресурсами здійснювалося окремо кожним господарем, земля не оподатковувалася, не вели кількісний та якісний облік землі.

У добу бронзи та заліза (2 тис. років до н.е.) тривав інтенсивний розвиток культури землеробства. Земля як головний засіб виробництва в сільському господарстві стає предметом боротьби між племенами. Відсутність державної системи управління земельними ресурсами породжує стихійність у землекористуванні.

Виникнення класового суспільства та приватної власності змінило земельні відносини. Земельна політика спрямовувалася на задоволення інтересів панівного класу та зміцнення прав власності на землю [7, с. 50].

Лише на початку епохи розселення на будь-якій території кожен землероб мав можливість займати такий простір землі, який він міг обробляти власними силами. Як тільки збільшується населення, цей земельний простір зникає, з'являється необхідність відокремлення однієї земельної ділянки від іншої. Це розмежування проводиться спочатку за згодою і силами тих власників земельних ділянок, які в цьому зацікавлені, але держава в особі влади швидко бере під свій захист встановлення меж і призначає відповідальність за їх порушення.

Державна влада завжди зацікавлена в тому, щоб землеволодіння розмежовувались у певному порядку, щоб на кожне землеволодіння була інформація про розмір, склад угідь і їхню якість. Тому вона бере під свій захист

уже встановлені межі між окремими земельними ділянками і, коли виникає необхідність, їхнє відновлення, організацію економічно, соціально і екологічно ефективного використання земель. Цей процес називається землеустроєм, який на певних історичних етапах відіграє значну роль у розмежуванні, закріпленні та організації ефективного використання земельної власності. Разом з цими процесами формується і система державного управління земельними ресурсами [8, с. 54].

Правові відносини на території нашої держави розвивалися на основі культурної спадщини давньоруських племен. Частина норм давньоруського права регулювала феодальний лад і стала основою першої писемної пам'ятки звичаєвого права давньої Русі — «Руської Правди». Пізніше окремі норми стали звичаями [9, с. 40].

Починаючи з середини XII ст., Руська держава вступає в період розвинутого феодалізму, який характеризується відцентрованими тенденціями, викликаними зростанням продуктивних сил у сільському господарстві та ремісництві, пануванням феодальної власності на землю та інші засоби виробництва, великим вотчинним землеволодінням.

На початку другої половини XII ст. внаслідок розвитку об'єктивних процесів — феодальних відносин і зміцнення місцевих феодальних центрів при слабких загальнодержавних економічних зв'язках — відбувається поліцентралізація Київської Русі (політичне розмежування окремих князівств і земель). На політичній карті великої держави з'являється понад півтора десятки суверенних князівств, у тому числі шість — на території сучасної України: Волинське, Галицьке, Переяславське, Чернігівське та Турово-Пінське. Однак політична роздрібленість не зупинила економічного, соціально і культурного розвитку окремих князівств. Навпаки, вони знайшли нові форми для свого подальшого розвитку. Це стосується і процесів еволюції інститутів державного управління та місцевого самоврядування.

У XIII ст. влада великого київського князя стає повністю номінальною. Розквіт доби завершується, вона перетворюється на «державу державок», яку одні дослідники вважають чи то федерацією, чи то конфедерацією, а інші — просто відносинами васальної залежності, де на вершині піраміди перебував «князь-отець» — лише формальний володар Київської Русі. Величезні простори держави створюють умови для зростання впливу місцевих органів управління.

У XIV ст. історичні події розвивались у несприятливому напрямі: Галичина потрапила до складу Польської держави, а Волинь і Наддніпрянщина перейшли під владу Великого князівства Литовського. Литовське панування внесло ґрунтовні зміни до устрою українських земель. Уся влада в ньому сконцентрована в руках великого князя, який користувався майже необмеженою

владою (законодавчою, виконавчою, військовою і судовою). Він також був верховним власником землі на умовах помісного землеволодіння. Його власні маєтки не були чітко розділені з державними.

На початку XVIII ст. в Україні виникла складна ситуація. Державність стала автономною: владу гетьмана і старшини було зведено до вирішення питань місцевого значення; на територію Слобожанщини поширився російський губернський поділ [8, с. 56–57].

Впроваджені урядом Росії реформаторські дії вимагали встановлення на території всієї імперії загальноросійського законодавства. У першу чергу, слід було вирішувати питання: бути чи не бути земельній власності. Тобто було необхідне право володіння землею, яке обмежувало повноваження власника землі, змінити на право власності на землю для того, щоб стати повноправним її господарем. У XV ст. у Псковській Судній і Новгородській Судній грамотах було прийнято «постановлення» щодо дотримання порядку юридичного володіння землею. Останній наполягав на таких формах: давність володіння, довічне володіння, захист володіння від інших осіб. Отже, потрібно було поєднати речові відносини, що склалися у минулому, з тими, які виникли на той час. Це було зроблено у 1785 р.. До Соборного положення 1649 р. було внесено правову норму, в якій визначався зміст поняття «право власності на землю» [8, с. 58].

Складаючи проект «Сбор Малоросійських прав» 1807 року, кодифікатори в окремому розділі висвітлили питання земельних відносин, які регулювалися нормами звичаєвого права. Розділ мав назву «Про поземельне й оброчне право». Цей кодифікований акт мав велике значення для становлення вітчизняного земельного законодавства [9, с. 40].

1875 року в Російській імперії, до складу якої входили землі України, створено статистичну службу, якою описано 3,5 млн. селянських дворів і 38 млн. десятин землі. З часом була сформована сильна наукова база на основі напрацювань Н. Каришова, А. Чуп — рова, Ю. Янсона, А. Фортунатова та інших дослідників [10, с. 150].

Переломним моментом реформування земельних відносин, а відповідно — і управління земельними ресурсами у новому руслі, слід вважати 4 березня 1906р., коли було видано Указ про організацію землеустрою і створення Комітету по землевпорядних справах, а також губернських і повітових землевпорядних комісій. Цим Указом, а також низкою наступних урядових розпоряджень було встановлено систему землевпорядних робіт згідно з реформою, які втілювали, в життя протягом 1907–1912 рр.

У цей період за короткий проміжок часу землевпорядними роботами було охоплено землекористування широких верств сільського населення на всій території

України. В багатьох губерніях майже неможливо було знайти село, де б не проводили землевпорядкування, шляхом якого впроваджувалась земельна політика держави.

Жовтневий переворот 1917 р. став початком нового реформування земельних відносин в Радянській Україні. Одним із перших декретів радянської влади, за пропозицією В. Леніна, був Декрет про землю. Скасування цим декретом приватної і встановлення загальнонародної власності на землю стало повсюди основою революційного перетворення земельних відносин.

Розвиток сільського господарства у період 1921–1925 рр. вимагав забезпечення сталості одноосібного селянського господарства. З цією метою 27 травня 1922 р. було прийнято закон «Про трудове землекористування», а 29 листопада того самого року ВУЦВК затверджує Земельний кодекс УРСР. Прийнятий Земельний кодекс закріплював основу соціалістичного господарства — виключне право державної власності на землю, забороняв будь-які незаконні угоди з вилученням землі [8, с. 60].

XV з'їзд ВКП(б) визнав необхідним встановити основні начала землеустрою і землекористування в загальносоюзному масштабі. Відповідно до цього рішення, в СРСР 15 грудня 1928 р. прийнято Закон «Загальні начала землекористування і землеустрою». У ньому наголошувалось, що націоналізація землі, яка є основою всього радянського устрою, забезпечує соціалістичну перебудову сільського господарства. Водночас у ньому було встановлено, що право виключної державної власності на землю визнано за Союзом РСР. Як розвиток і доповнення «Основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік» в Україні у 1970 р. був прийнятий Земельний кодекс. Проте він не вніс, та й не міг при існуючому політичному режимі внести що-небудь нове і важливе для земельних відносин в нашої країні, хоча життя настійно вимагало врахування національно-територіальних особливостей у справі організації розподілу планування, внутрішньогосподарського використання, охорони і поліпшення земель [8, с. 61].

Земельний кодекс 1970 року окремою главою завдання державного контролю та органи, які здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель. Відповідно до статті 48 Кодексу державний контроль за використанням та охороною всіх земель здійснюється Радами народних депутатів, їх виконавчими і розпорядчими органами, а також спеціально уповноваженими на те державними органами в порядку, встановлюваному законодавством Союзу РСР.

Відповідно до законодавства Союзу РСР спеціально уповноваженим органом по здійсненню державного контролю за використанням та охороною земель є землевпорядна служба системи Міністерства сільського господарства СРСР [11].

У 80-х роках продовольча програма країни висувала низку нових завдань, вирішення яких вимагало подальшого вдосконалення організації території і практики регулювання земельних відносин. Найважливішим завданням було вдосконалення управління земельними ресурсами. Нові тенденції в організації управління виробництвом, зростання цінності землі, необхідність більш ощадливого розподілу між галузями народного господарства вимагали подальшого вдосконалення структури, змісту, форм і методів організації використання землі. Зокрема, необхідно було поліпшити організацію і зміст інформаційного забезпечення управління земельними ресурсами на основі застосування сучасних методів одержання, обробки, збереження і видачі оперативної інформації про землю [12, с. 53]. На вдосконалення планування використання земель як найважливішої частини управління земельними ресурсами була спрямована розробка Генеральної схеми використання земельних ресурсів України, схем землевпорядкування областей і адміністративних районів.

Демократичні процеси в нашому суспільстві, перехід до ринкових відносин не свідчать про відхід держави від впливу на процеси, що відбуваються. Змінюється лише роль держави в цих процесах, а одним із важливих елементів державного регулювання залишається контроль як важлива функція управлінської діяльності в умовах ринкових відносин. Вплив держави полягає не лише в законодавчому оформленні, а й у контролі держави за цими процесами з метою впливу на їх розвиток.

Ще в середині XIX ст. російський історик К. Кавелін, аналізуючи причини відсталості Росії, відзначав вади системи управління, відсутність суворого правосуддя, комплекс обмежувальних прав, що суттєво сповільнювало розвиток країни.

Держава наділена провідними управлінськими повноваженнями та можливостями для впливу на процеси, що відбуваються. Державний контроль є необхідною умовою дотримання дисципліни, законності, порядку, організованості, охорони прав і свобод громадян. Зміни, які відбуваються стосовно форм і методів контролю в умовах ринкових відносин, викликані зміщенням центру уваги в нормативній регуляції поведінки з норм, що ґрунтуються на забороні, на норми, які забезпечують взаємність прав, обов'язків і відповідальності, юридичної рівності й свободи між державою та господарськими суб'єктами.

Контроль з боку держави та її органів має здійснюватися чітко в межах законів, за помилки та неякісну роботу органи контролю несуть відповідальність відповідно до правових норм. Тому необхідно, щоб існував механізм, який захищав би від необ'єктивного контролю, а його ефективність визначатиметься не кількістю проведених перевірок і притягнутих до відповідальності осіб [9, с. 41].

Васильєв В. С. зазначив, що за час проведення земельної реформи в Україні, вона у своєму розвитку пройшла декілька етапів, які між собою органічно взаємопов'язані та виділив етапи земельної реформи.

I етап (1991–1993 рр.) — роздержавлення землі і безоплатна передача її у власність колективних господарств, а також земельних ділянок — громадянам України у приватну власність для ведення особистого підсобного господарства [13, с. 152].

Щодо контролю, то слід зазначити, що у зв'язку з проголошенням незалежності України, 13 березня 1992 року Верховною Радою була прийнята нова редакція земельного кодексу України, який діяв до 1 січня 2001 року, де питання контролю за використанням і охороною земель регламентувалися 5 розділом «Контроль за використанням і охороною земель та їх моніторинг». Стаття 93 Земельного кодексу України від 13 березня 1992 року передбачала завдання державного контролю за використанням і охороною земель, які полягали у забезпеченні додержання всіма державними та громадськими органами, а також підприємствами, установами, організаціями і громадянами вимог земельного законодавства з метою ефективного використання та охорони земель. Державний контроль за використанням і охороною земель здійснювали Ради народних депутатів усіх рівнів, Державний комітет України по земельних ресурсах, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України та інші спеціально уповноважені на те державні органи. Однак сам порядок здійснення державного контролю за використанням і охороною земель за період дії Земельного кодексу не був прийнятий.

Період з 1994–1999 рр. — обумовлений Указами Президента України з активізації земельної реформи і паювання земель, що було здійснено до 01 лютого 1998 року. Регламентація питань організації та здійснення державного контролю в галузі використання та охорони земель була відображена в затвердженому Указом Президента України від 10 лютого 1995 року Положенні «Про Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України». Відповідно до покладених на нього завдань, Мінекобезпеки України зобов'язане було здійснювати державний контроль за використанням та охороною земель. За Положенням при Міністерстві створювався спеціальний підрозділ, головною метою якого було здійснення державного екологічного контролю. Цю функцію було покладено на Державну екологічну інспекцію Мінекобезпеки України.

Починаючи з 2000 року, в Україні розпочалася земельна реформа, що передбачала в тому числі питання державного контролю за використанням та охороною земель, які полягали в: 1) підвищенні ефективності державного управління земельними ресурсами; 2) по-

ліпшенні організації контролю за використанням та охороною земель; 3) удосконаленні нормативно-правової та методичної бази розвитку земельних відносин. Було прийнято новий Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року, в якому вперше визначено види контролю за використанням та охороною земель, а саме: державний, самоврядний та громадський; закріплено коло суб'єктів, що здійснюють контроль за використанням та охороною земель; визначено повноваження органів виконавчої влади у сфері здійснення контролю за використанням та охороною земель [4, с. 85–86].

Верховна Рада України 19 червня 2003 року прийняла Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», що містить спеціальні норми врегулювання державного контролю у сфері земельних ресурсів. Закон закріплює основні завдання та принципи здійснення державного контролю та визначає об'єкт державного контролю, яким є всі землі в межах території України [14].

Висновки. Отже історичний аналіз державного контролю у сфері земельних ресурсів дає змогу приймати ефективні акти превентивного характеру. Оскільки зміни, які відбуваються в суспільстві, у регулюванні земельних ресурсів є закономірними. Вони обумовлені

певними соціальними, економічними, політичними, юридичними факторами, реакцією на вплив зовнішніх «подразників». І саме системний аналіз цих процесів дає змогу здійснювати ефективний та раціональний контроль у сфері земельних ресурсів.

З прийняттям 25 жовтня 2001 р. Земельного кодексу України та 19 червня 2003 року Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» в Україні розпочався новий етап розвитку державного контролю у сфері земельних ресурсів. Він характеризується наявністю величезної кількості нормативно-правових актів, які часто суперечать один одному, та низки підзаконних, локальних актів. І тим не менш — наявністю прогалин та колізій у правовому регулюванні. Положення чинного законодавства часто носять декларативний, бланкетний характер та не мають відповідного механізму реалізації, що значно ускладнює здійснення державного контролю у сфері земельних ресурсів.

Також відсутня чітка регламентація повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, тому на практиці складаються ситуації, коли виникли відносини, що потребують врегулювання, а компетенції у жодного органа публічної влади на це немає.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Курило В. І. Адміністративні правочини у сільському господарстві України: сучасна парадигма: монографія. Київ: Магістр — XXI сторіччя, 2007. — 312 с.
3. Гиренко І. В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма: монографія. Київ: НУБіП України, 2015. — 433 с.
4. Роженюк О. О. Генезис державного за використанням та охороною земель у незалежній Україні / О. О. Роженюк // Вісник Запорізького національного університету. — 2014. — № 1. — С. 82–87.
5. Черечук А. А. Державний контроль у сфері земельних відносин в Україні / А. А. Черечук // Форум права. — 2012. — № 4. — С. 1010–1013.
6. Дроздук Т. М. Ринок земель в Україні: адміністративно-правові засади регулювання: дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т. М. Дроздук. — Київ, 2016. — 190 с.
7. Третяк А. М. Історія земельних відносин і землеустрою в Україні. К.: Аграрна наука, 2002. — 273 с.
8. Боклаг В. А. Формування та розвиток державної політики у сфері управління земельними ресурсами в Україні: дис. на здобуття наук, ступеня доктора наук з державного управління: спец. 25.00.02. «механізми державного управління» / В. А. Боклаг. — Запоріжжя, 2015. — 423 с.
9. Чиж Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері земельних відносин / Ю. В. Чиж // Вісник Академії управління МВС. — 2009. — № 4. — С. 38–46.
10. Земельне право України / за ред. АА Погрібного. — К., Істина, 2002. — 495 с.
11. Земельний кодекс Української РСР. Закон від 08.07.1970 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07/page0279#o279>
12. Новаковський Л. Я. Основні положення концепції розвитку земельної реформи в Україні / Л. Я. Новаковський, А. М. Третяк. — Тернопіль Поліграфіст. — 2000. — 96 с.

13. Васильєв С. В. Земельна реформа в Україні: аналіз результатів і перспективи / С. В. Васильєв // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету: Науково-теоретичний та науково-практичний журнал. — 2010. — № 1. — С. 152–155.

14. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/963-15>.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 # 254k/96 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Kurylo V. I. Administratyvni pravochyny u silskomu hospodarstvi Ukrainy: suchasna paradyhma: monohrafiia. Kyiv: Mahistr — XXI storichchia, 2007. — 312 s.

3. Gyrenko I. V. Pravova okhорona roslynnoho svitu Ukrainy: suchasna paradyhma: monohrafiia. Kyiv: NUBiP Ukrainy, 2015. — 433 s.

4. Rozheniuk O. O. Henezys derzhavnoho za vykorystanniam ta okhорonoiu zemel u nezalezhnii Ukraini / O. O. Rozheniuk // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. — 2014. — # 1. — S. 82–87.

5. Chereuchuk A. A. Derzhavnyi kontrol u sferi zemelnykh vidnosyn v Ukraini / A. A. Chereuchuk // Forum prava. — 2012. — # 4. — S. 1010–1013.

6. Drozdziuk T. M. Rynok zemel v Ukraini: admistratyvno-pravovi zasady rehuliuвання: dys. na zdobuttia nauk, stupenia kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.07. «Admistatyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo» / T. M. Drozdziuk. — Kyiv, 2016. — 190 s.

7. Tretiak A. M. Istoriiia zemelnykh vidnosyn i zemleustroiu v Ukraini. K.: Ahrarna nauka, 2002. — 273 s.

8. Boklah V. A. Formuvannia ta rozvytok derzhavnoi polityky u sferi upravlinnia zemelnymy resursamy v Ukraini: dys. na zdobuttia nauk, stupenia doktora nauk z derzhavnoho upravlinnia: spets. 25.00.02. «mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia» / V. A. Boklah. — Zaporizhzhia, 2015. — 423 s.

9. Chyzh Yu. V. Administratyvno-pravove rehuliuвання u sferi zemelnykh vidnosyn / Yu. V. Chyzh // Visnyk Akademii upravlinnia MVS. — 2009. — # 4. — S. 38–46.

10. Zemelne pravo Ukrainy/ za red. AA Pohribnoho. — K., Istyna, 2002. — 495 s.

11. Zemelnyi kodeks Ukrainiskoi RSR. Zakon vid 08.07.1970 / [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07/para0279#o279>.

12. Novakovskiy L. Ya. Osnovni polozhennia kontseptsii rozvytku zemelnoi reformy v Ukraini / L. Ya. Novakovskiy, A. M. Tretiak. — Ternopil Polihrafist. — 2000. — 96 s.

13. Vasyliiev S. V. Zemelna reforma v Ukraini: analiz rezultativ i perspektyvy / S. V. Vasyliiev // Visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu: Naukovo-teoretychnyi ta naukovo-praktychnyi zhurnal. — 2010. — # 1. — S. 152–155.

14. Pro derzhavnyi kontrol za vykorystanniam ta okhорonoiu zemel: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 # 963-IV [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/963-15>.

Гончарук Лідія Юріївна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Гончарук Лидия Юрьевна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Goncharuk Lidiya

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Носач Сергій В'ячеславович

*магістр 2-го року навчання юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Носач Сергей Вячеславович

*магистр 2-го года обучения юридического факультета
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Nosach Sergiy

*Master's Degree in the second year of study, Faculty of Law of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В ПРИМЕНЕНИИ МЕР АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ В СФЕРЕ БЕЗОПАСНОСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ

THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN THE APPLICATION OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATIONS IN ROAD SAFETY

Анотація. У статті здійснено аналіз зарубіжного досвіду, щодо регулювання питань адміністративної відповідальності за правопорушення на автомобільному транспорті. Розкрито законодавство держав Східної Європи, які найбільш схожі на правову систему України. Проведено комплексне наукове дослідження адміністративної відповідальності за порушення законодавства про дорожній рух, її особливостей, а також удосконалення шляхом запозичення досвіду зарубіжних країн і внесення змін і доповнень до правових актів позитивно вплине на розвиток транспортно-дорожнього комплексу України та сприятиме укріпленню безпеки дорожнього руху як складової національної безпеки. Зроблено висновок щодо необхідності запозичення досвіду зарубіжних країн стосовно: видів адміністративних стягнень за порушення правил дорожнього руху; розмірів адміністративних штрафів; запровадження системи нарахування штрафних балів; застосування комбінації з різних санкцій; стягнення штрафу на місці скоєння адміністративного правопорушення; встановлення покарання за найнебезпечніші порушення правил дорожнього руху у вигляді тюремного ув'язнення; законодавчого закріплення довічного позбавлення права на керування транспортними засобами; вдосконалення технічних засобів організації та нагляду за дорожнім рухом тощо.

Ключові слова: безпека дорожнього руху, дорожній рух, правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, адміністративна відповідальність.

Аннотация. В статье осуществлен анализ зарубежного опыта, по регулированию вопросов административной ответственности за правонарушения на автомобильном транспорте. Раскрыто законодательство государств Восточной Европы, которые наиболее похожи на правовую систему Украины. Проведено комплексное научное исследование административной ответственности за нарушение законодательства о дорожном движении, ее особенностей, а также совершенствование путем заимствования опыта зарубежных стран и внесении изменений и дополнений в правовые акты положительно повлияет на развитие транспортно-дорожного комплекса Украины и будет способствовать укреплению безопасности дорожного движения как составляющей национальной безопасности. Сделан вывод о необходимости заимствования опыта зарубежных стран по: видам административных взысканий за нарушение правил дорожного движения; размеров административных штрафов; внедрение системы начисления штрафных баллов; применение комбинации из различных санкций; взыскания штрафа на месте совершения административного правонарушения; установление наказания за опасные нарушения правил дорожного движения в виде тюремного заключения; законодательного закрепления пожизненного лишения права на управление транспортными средствами; совершенствование технических средств организации и надзора за дорожным движением и тому подобное.

Ключевые слова: безопасность дорожного движения, дорожное движение, правонарушения в сфере безопасности дорожного движения, административная ответственность.

Summary. In the article an analysis of foreign experience, concerning the regulation of issues of administrative liability for violations in road transport. Legislation of the states of Eastern Europe, which is most similar to the legal system of Ukraine, is revealed. The complex scientific research of administrative responsibility for violation of the legislation on road traffic, its features, as well as improvement by borrowing experience of foreign countries and making changes and additions to legal acts will have a positive effect on the development of the transport and road complex of Ukraine and will promote the strengthening of road safety as a component of the national security. The conclusion is drawn on the necessity of borrowing experience of foreign countries regarding: types of administrative penalties for violation of traffic rules; the size of administrative fines; introduction of a system of calculation of penalty points; application of a combination of various sanctions; charging a fine at the place of commission of an administrative offense; punishment for the most dangerous violations of the traffic rules in the form of imprisonment; legislative fixing of the lifetime deprivation of the right to drive vehicles; improvement of technical means of organization and supervision of traffic, and so on.

Key words: traffic safety, traffic, offences in the field of traffic safety, administrative responsibility.

Постановка проблеми. Узагальнення практики правозастосовних органів свідчить про те, що виникають певні труднощі у застосуванні норм про адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Це обумовлено низкою недоліків в конструюванні правових норм в зазначеній сфері, у розумінні об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також відсутності єдності у наукових рекомендаціях і висвітлення важливих питань.

Вирішення зазначених та інших питань, потребують застосування ще й порівняльно-правового аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства, в їх співвідношенні, проблем і тенденцій.

Нагальна потреба вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху пов'язується з зростанням в Україні дорожньо-транспортного травматизму, який значно перевищує показники більшості країн світу. Недотримання правил поведінки на автомобільних шляхах є дуже серйозною загрозою для життя та здоров'я громадян, що зумовлює підвищену увагу з боку держави, а також суспільства на випадки порушень правил дорожньої дисципліни учасниками дорожнього руху. Тому на сьогоднішній

день пріоритетним завданням для суспільства, яке вирішується на державному рівні, є забезпечення безпечних умов дорожнього руху.

І саме тому виникла потреба в більш детальному дослідженні змісту проступків у сфері дорожнього руху, а також особливостей застосування заходів адміністративної відповідальності за їх скоєння та внесення на розгляд пропозицій щодо змінення і доповнення до чинного законодавства з метою підвищення ефективності реалізації адміністративної відповідальності у цій сфері.

У контексті сказаного потрібно вдосконалювати законодавство України про адміністративну відповідальність у сфері безпеки дорожнього руху з застосуванням зарубіжного досвіду, але вдосконалення повинно відбуватись таким чином, щоб залишити позитивні аспекти національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною базою для проведення даного дослідження стали наукові роботи таких вчених, як: О. А. Банчук, А. В. Гаркуша, Т. О. Гуржій, В. І. Жулеов, Р. І. Михайлов та ін.

Мета статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових джерел, узагальнити нормативно-правовий матеріал

та правозастосовчу практику і застосувати обґрунтовані підвалини зарубіжного досвіду адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, а також виробити пропозиції та рекомендації щодо практичного вдосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Одним із засобів забезпечення безпеки дорожнього руху є дієвий механізм притягнення до адміністративної відповідальності правопорушників дорожньої дисципліни.

Як і в нашій державі, так і в інших країнах щодо водіїв-порушників правил дорожнього руху передбачені різні покарання. На відміну від вітчизняних, зарубіжні заходи покарання за суворістю та змістом направлені на підвищення дисципліни та безпеки дорожнього руху.

Покарання і штрафи за порушення правил дорожнього руху в кожній країні різні, але завжди керуються одним і незмінним принципом покарання: сплативши за певне порушення штраф, у правопорушника знижується бажання порушувати ПДР знову. У більшості країнах світу застосовуються фіксовані штрафи (тобто штрафи встановленого розміру), які накладаються правоохоронними органами. Також за деякі порушення штрафи встановленого розміру можуть стягуватись на місці скоєння порушення (у Франції, Німеччині та Швеції). Розмір штрафу інспектор може встановити на місці та виписати відповідну штрафну квитанцію.

В інших випадках розмір штрафу визначає суд. У деяких країнах (Фінляндія, Швеція та ін.) встановлені правила денного штрафу (тобто денні тарифи). За умовами цих правил сума штрафу залежить від виду порушення, фінансового стану, щомісячного доходу, психологічного стану, стажу водія та інших даних порушника.

В Україні судові органи розглядають справи про порушення ПДР або у разі ухилення від сплати штрафу, або у разі грубих порушень, що мали серйозні наслідки. У Великобританії діють встановлені фіксовані штрафи у розмірі 20 або 40 фунтів стерлінгів, тому порушники караються зазвичай відповідно до судових рішень, винесених судами в одноособовому порядку без необхідності присутності порушника. У Німеччині фізична особа у разі вчинення проступку, щодо порушення безпеки дорожнього руху сплачує штраф від 5 до 1000 євро, а юридична особа — не більше 500 тис. євро (у разі необережного порушення) або 1 млн. євро (у разі навмисного порушення) [1, с. 27–28].

В нашій країні той, хто після порушення правил дорожнього руху отримав повідомлення про сплату грошового штрафу, повинен у двотижневий термін оплатити його або опротестувати. Цей термін обчислюється з моменту доставки повідомлення поштою. У разі невчасної оплати штрафу розмір його у більшості країн автоматично збільшується. Якщо ж оплату штрафу за

незначне порушення проведено оперативно (в короткий термін), порушнику може бути, як заохочення, повернено частину штрафної суми (США). У деяких країнах у повідомленні про необхідність оплати штрафу зазначаються конкретні терміни, які також можуть бути різними: у Великобританії — до 28 днів, Японії — до 10 днів, Швеції, відповідно до закону про стягнення штрафів, — до 2 років.

У Норвегії за перевищення встановленої швидкості інспектор має право оштрафувати водія у межах 500 \$, у Турції п'яного водія, який встиг порушити одразу декілька пунктів Правил, можуть оштрафувати до 1000 \$, а в Австрії за розмову мобільним телефоном під час керування транспортним засобом водій має сплатити штраф у розмірі 300 євро. За порушення швидкісного режиму (перевищення встановленої швидкості) інспектор має право оштрафувати водія в Англії — 1500 \$, у Німеччині — до 500 євро, в США — до 150 \$, у Голландії — до 170 \$, в Україні — 255 гривень, у Росії — аж до позбавлення прав.

За проїзд на червоне світло штраф у Великобританії складає до 1800 \$, у Норвегії — 375 \$, у Франції — 760 євро, в Японії — 417 \$ або позбавлення волі з притягненням до виправних робіт на строк до 6 місяців, у Росії — позбавлення прав до півроку, в Україні штраф сягає позначки в 425 гривень. За порушення правил паркування штраф у Великобританії складає до 1000 \$, у Греції — 62 \$ і вилучення номерів, у Швеції — до 87 євро, у США — 35 \$, в Іспанії — 150 \$, у Голландії — 35 \$, у Франції — 15 \$, в Японії — 835 \$ та позбавлення прав до 6 місяців, в Україні штраф становить 255 гривень.

За керування у нетверезому стані: у Данії штраф складає 450 євро або позбавлення волі на строк від 14 днів до 10 років, в залежності від ступеня сп'яніння; у Сполучених Штатах — в середньому від 250 до 1000 \$ або позбавлення прав від 3 до 6 місяців, або позбавлення волі на строк від 1 доби до 1 року, а повторне порушення протягом 10 років для порушника обійдеться штрафом до 5000 \$ або тюремним ув'язненням від 48 годин до 5 років.

У нинішніх умовах дуже цікавим є саме японський досвід застосування відповідальності за порушення у сфері безпеки дорожнього руху. Особливістю японських ПДР є те, що за будь-яке їх порушення водія можуть лишити водійських прав на певний термін. Наприклад, за проїзд на заборонений сигнал світлофору водія можуть не лише оштрафувати на 400\$, але і заключити до тюремного ув'язнення і залучити до виправних робіт на термін до півроку. За перевищення швидкості покарання застосовується залежно від тяжкості скоєного порушення (штраф у 800\$ вважається легким покаранням). Також можуть позбавити водійського посвідчення і назначити виправні роботи на строк до півроку.

В Японії взагалі покарання у вигляді тюремного ув'язнення застосовується за такі порушення правил дорожнього руху: експлуатація транспортних засобів, що знаходяться в неналежному технічному стані (до трьох місяців); порушення правил проїзду залізничних переїздів (до шести місяців); керування транспортним засобом особою, яка не має водійського посвідчення (до двох років); передача керування транспортним засобом особі, яка знаходиться у стані сп'яніння, або керування транспортним засобом у стані сп'яніння (до трьох років); пошкодження технічних засобів організації дорожнього руху (до п'яти років) [134].

Не менш цікавим, із Європейських держав, на нашу думку, є також досвід Німеччини, де діють Федеральні закони, що регулюють дорожній рух, встановлюють загальні правила поведінки та відповідальності всіх учасників дорожнього руху.

Основним законом є *Strassenverkehrsgesetz* (Закон про дорожній рух), а також інші закони, що регулюють правові відносини у сфері дорожнього руху, реєстрації транспортних засобів, відповідальності осіб, що приймають участь у дорожньому русі тощо. Вони всі об'єднані у загальний документ *Strassenverkehrsrecht* (Право дорожнього руху) [207].

Взагалі за скоєння грубих порушень ПДР німецьким водіям не тільки виписують штраф, але й нараховують штрафні пункти, які вносяться до так званої центральної картотеки Федерального відомства автодорожнього транспорту. У його базі даних нараховуються близько 9 млн. оштрафованих водіїв. До картотеки заносяться всі штрафи від 40 євро. Штрафні пункти погашаються через два роки автоматично, якщо за вказаний період порушник не отримав нові пункти [22].

Неофіційний статус «краю найбезпечніших доріг у Європі» отримала Швейцарія завдяки зниженню смертності на дорогах у зв'язку з послідовною політикою держави у цій сфері та запровадженню цілеспрямованих заходів щодо відповідальності за порушення у сфері дорожнього руху. Окрім дорожньої поліції, за порядком у Швейцарії стежать за допомогою відеокамер та фотоапаратів, а у черговій частині підрозділів дорожньої поліції встановлена велика кількість моніторів, на яких відображено весь рух [5, с. 48].

В Швейцарії істотно зросли вимоги щодо безпеки транспортних засобів та учасників дорожнього руху: віднедавня автомобілі заборонено обладнувати відкидними сидіннями; всі мопеди, скутери та квадроцикли оснащуються засобами захисту від фронтальних зіткнень, а їх пасажери зобов'язані користуватися шоломами; незалежно від часу доби рух транспортних засобів дозволений тільки з увімкненими фарами; «поріг» вмісту алкоголю в крові водія знижено у півтора рази (з 0,8 до 0,5 пр.) [6, с. 31].

Посилилась і відповідальність за правопорушення. Сьогодні у Європі непристєбнутий пасок безпеки приблизно «коштує» винному 40 євро, проїзд на заборонний сигнал світлофора — 175 євро, керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння — мінімум 770 євро. Санкції кореспондуючих деліктних норм передбачають можливість вилучення транспортного засобу, позбавлення водійської ліцензії, громадських робіт. У разі систематичного ігнорування правил дорожнього руху збільшується не тільки розмір стягнень, а й вартість річного страхового полісу (таким чином, сумарні втрати злісних порушників транспортної дисципліни інколи сягають десятків тисяч євро) [7, с. 42].

Перевищення швидкості та проїзд на червоне світло фіксується радаром і підтверджується фотознімком. На світлофорах розміщені стаціонарні радари і фотоапарати, їх видно і про них відомо всім. У населених пунктах Європейських країн швидкість руху обмежена — 50 км/год, а на деяких ділянках і до 30 км/год. Поза межами населених пунктів обмеження залежить від законодавства кожної країни і становить 80–100 км/год. На автомагістралях, окрім Німеччини та Швейцарії, швидкість руху не повинна перевищувати 120, а у Франції 130 км/год [8, с. 64–65]. У Німеччині на автобанах немає обмежень швидкості руху (крім технічних характеристик транспортного засобу), тому стан таких доріг у Німеччині є ідеальним.

Такий вид стягнення, як позбавлення права керування транспортними засобами, застосовується в багатьох країнах щодо водіїв, які здійснили порушення в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, внаслідок чого сталася дорожньо-транспортна пригода або виникли передумови до її настання. У деяких країнах (Великобританія, Франція, Німеччина) перелік порушень, за які настає відповідальність у виді позбавлення права керування транспортними засобами, достатньо великий. У Данії, Норвегії, Швеції, США такий вид покарання застосовується, як правило, за вчинення дій, що мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, наприклад: залишення місця дорожньо-транспортної пригоди і ненадання допомоги потерпілому, управління транспортним засобом у стані сп'яніння, ухилення від огляду на стан сп'яніння [9, с. 53–55].

У багатьох країнах, відповідно до законів про дорожній рух (Великобританія, Данія, Норвегія, США, Японія), відповідальність водія у вигляді тюремного ув'язнення настає за керування транспортним засобом у стані сп'яніння. При цьому в Норвегії, залежно від рівня перевищення допустимої концентрації алкоголю в крові, водій притягується до відповідальності у вигляді позбавлення волі або з реальним, або з умовним відбуттям покарання. У Норвегії і США (у деяких штатах) за керування транспортними засобами у стані сп'яніння водій несе відповідальність у вигляді штрафу і тюрем-

ного ув'язнення одночасно. Так, коли на вимогу Дорожньої поліції американського міста Морган (штат Юта) водій, який керував гольф-каром у стані алкогольного сп'яніння, не зупинився, йому призначили покарання у вигляді тюремного ув'язнення на один рік [10, с. 29].

Вбачаючи безпосередній зв'язок між кількістю застосованих під час нагляду за дорожнім рухом засобів впливу та нещасними випадками на шляхах, Грен Шульг (США) увів поняття «індекс репресії» як показник роботи поліції. Він стверджує, що необхідний обсяг репресії може бути визначений шляхом посилення та розширення санкцій, що застосовуються до учасників дорожнього руху до того часу, поки число пригод суттєво не зменшиться [11, с. 63–65].

Досить високу ефективність в зарубіжних країнах набула автоматична фіксація порушень Правил дорожнього руху. Заслугує уваги досвід патрулювання і реагування на правопорушення на дорогах, який застосовує поліція США. У кожного патрульного автомобіль обладнаний за останнім словом техніки: дві відеокамери, два відеомагнітофона. Всі авто обладнані комп'ютерами. Отримавши сигнал про правопорушення, поліцейський за мить уже бачить, де саме скоєно порушення, бо має електронну карту міста. Таке оснащення дозволяє реагувати блискавично — впродовж декількох хвилин на місце скоєння злочину прибуває одразу кілька патрульних машин. Таку практику першим запровадив Департамент Нью-Йорка, назвавши її «теорією розбитої шибки». Тобто найдрібніше порушення громадського порядку — цілком достатній привід для виклику патруля. Американські правоохоронці все частіше виконують функції соціального захисту й підтримки населення [8, с. 80].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок щодо необхідності запозичення досвіду зарубіжних країн стосовно: видів адміністративних стягнень за порушення правил дорожнього руху (зокрема, систему адміністративних стягнень може бути доповнено такими заходами як обмеження, заборона або припинення діяльності суб'єкта господарювання); розмірів адміністративних штрафів (встановлюється здебільшого у розмірі реальної шкоди, а в деяких державах до суми реальної шкоди додається ще й майновий розмір наслідків, які ця шкода завдасть у майбутньому); запровадження системи нарахування штрафних балів (США, Канада, Великобританія); застосування комбінації з різних санкцій (наприклад, у Норвегії вилучення посвідчення водія застосовується як додатковий захід покарання в поєднанні зі штрафом і тюремним ув'язненням); стягнення штрафу на місці скоєння адміністративного правопорушення (Німеччина, Швеція, Швейцарія, Франція); встановлення покарання за найнебезпечніші порушення правил дорожнього руху у вигляді тюремного ув'язнення (Японія); законодавчого закріплення довічного позбавлення права на керування транспортними засобами (Данія, Норвегія); вдосконалення технічних засобів організації та нагляду за дорожнім рухом тощо.

Вважаємо, що вдосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність у сфері безпеки дорожнього руху з урахуванням зарубіжного досвіду має відбуватись таким чином, щоб зберегти позитивні аспекти надбання вітчизняної системи права.

Література

1. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / автор-упорядник О. А. Банчук. — К., 2007. — 912 с.
2. Правила дорожнього движіння в Японії [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документа: http://www.avtotut.ru/law/pdd_za_rubezhom/PDDusa/ChinaJapan/
3. Strassenverkehrsrecht — 3, aktualisierte Auflage-Berlin; Bonn: Regensburg; Walhalla, 1995 (Gesetze der Bundesrepublik-deutschland), s 9–53.
4. Безопасность дорожнього движіння: опыт Германии [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документа: <http://www.rondon.org/society-11112114049>
5. Streller M. Die Transportsicherheit in Europa / M. Streller. — Zürich: Den öffentlichen Verlag, 2007. — 210 s.
6. Roads accidents data: Switzerland (1998–2008). — Bern: DETEC, 2009. — 83 p.
7. Гуржій Т. О. Державна політика безпеки дорожнього руху — теоретико-правові та організаційні засади: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Гуржій Тарас Олександрович. — К, 2011. — 551 с.
8. Гаркуша А. В. Адміністративно-примусова діяльність підрозділів ДАІ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Гаркуша Анатолій Володимирович. — Ірпінь, 2004. — 208 с.
9. Михайлов Р. І. Забезпечення адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері безпеки дорожнього руху в сучасних умовах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Р. І. Михайлов. — К., 2011. — 203 с.

10. Хлівний А. Гольф-кар швидший за поліцейські машини / А. Хлівний // Моменти. — 2008. — № 10 (26). — С. 29. Додаток до газети «Іменем Закону» № 44 (5638).
11. Жулев В. И. Предупреждение дорожно-транспортных происшествий / В. И. Жулев. — М., Юр. лит. — 1989. — 222 с.

References

1. Administrative Tort law: international experience and proposals to reform Ukraine / authored by A. A. Banchuk. — К., 2007. — 912 p.
2. The rules of road movement in Japan [electronic resource]. — Access to documents: http://www.avtotut.ru/law/pdd_zarubezhom/PDDusa/ChinaJapan/
3. Strassenverkehrsrecht — 3, updated edition- Berlin; Bonn: Regensburg; Walhalla, 1995 (Laws of the Federal Republic of Germany). — s. 9–53.
4. Road safety: the experience of Germany [Electronic resource]. — Mode of access to the document: <http://www.rodon.org/society-111112114049>
5. Streller M. Transport Security in Europe / M. Streller. — Zurich: The public publishing house, 2007. — 210 s.
6. Roads accidents data: Switzerland (1998–2008). — Bern: DETEC, 2009. — 83 p.
7. Gurzhiy T. state policy road safety — theoretical, legal and organizational basis: Dis. ... Doctor. Legal. Sciences: 12.00.07 / Gurzhiy Taras Oleksandrovych. — Kyiv, 2011. — 551 p.
8. A. Garkusha Administrative coercive activity units GAI: Dis. Candidate ... Legal. Sciences: 12.00.07 / Anatoliy Garkusha. — Irpen, 2004. — 208 p.
9. Mikhailov RI Providing administrative responsibility for violation of legislation on road safety in modern conditions: Dis. ... candidate. Legal. Sciences: 12.00.07 / RI Mikhailov. — К., 2011. — 203 p.
10. A. Hlivnyy Golf car faster than police cars / A. A. Hlivnyy // Moment. — 2008. — № 10 (26). — P. 29. The supplement to «name the law» № 44 (5638).
11. Zhulev VI. Prevention of traffic accidents / V. I. Zhulev. — М., Jurassic. Lit. — 1989. — 222 p.

Дуліба Євгенія Володимирівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і правосуддя

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

Дулиба Евгения Владимировна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры уголовного права и правосудия

Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука

Duliba Evgeniya

Ph.D. in Law,

Associate Professor of the Department of Criminal Law and Justice

International Economic and Humanitarian University

the name of academician Stepan Demyanchuk

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЇ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ФУНКЦИИ ФИНАНСОВ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ

THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF FINANCIAL FUNCTION IN THE SYSTEM OF THE STATE FISCAL POLICY

Анотація. Здійснено аналіз взаємопов'язаних правових категорій «державна політика», «фіскальна політика», «фінанси». Встановлено, що фінанси як економіко-правова категорія, відіграють пріоритетну роль у реалізації фіскальної політики держави. Основна функція фінансів, у процесі реалізації такої політики, полягає у забезпеченні перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення всіх суб'єктів суспільних відносин фінансовими ресурсами. Зазначено, що такі економіко-правові відносини регулюються в державі визначеними в нормативно-правових актах комплексними правовими нормами, конституційного, адміністративного, фінансового та інших галузей права.

Ключові слова: бюджет, державна політика, норми права, нормативно-правові акти, теоретико-правовий аналіз, фіскальна політика, функції фінансів.

Аннотация. Осуществлен анализ взаимосвязанных правовых категорий «государственная политика», «фискальная политика», «финансы». Установлено, что финансы как экономико-правовая категория, играют приоритетную роль в реализации фискальной политики государства. Основная функция финансов, в процессе реализации такой политики заключается в обеспечении перераспределения валового внутреннего продукта для обеспечения всех субъектов общественных отношений финансовыми ресурсами. Указано, что такие экономико-правовые отношения регулируются в государстве определенными в нормативно-правовых актах комплексными правовыми нормами, конституционного, административного, финансового и других отраслей права.

Ключевые слова: бюджет, государственная политика, нормы права, нормативно-правовые акты, теоретико-правовой анализ, фискальная политика, функции финансов.

Summary. The analysis of interrelated legal categories «state policy», «fiscal policy», «finances» is carried out. Found that finance as an economic and legal category, play a priority role in the implementation of fiscal policy of the state. The main function of finance, in the process of implementing such a policy, is to ensure the redistribution of gross domestic product to ensure all subjects of public relations financial resources. It is noted that such economic and legal relations are regulated in the state by the complex legal norms, constitutional, administrative, financial and other branches of law defined in the normative legal acts.

Key words: budget, state policy, norms of law, normative-legal acts, theoretical and legal analysis, fiscal policy, functions of finance.

Постановка проблеми. Виникнення фінансів пов'язане з розвитком товарно-грошових відносин у державі та з необхідністю становлення та забезпечення у ній стабільної системи державної влади. В сучасному суспільно-економічному просторі під фінансами розуміють сукупність економічних відносин, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу [1, с. 45].

Проте ці економічні відносини регулюються в державі шляхом закріплення загальнообов'язкових правил поведінки для суб'єктів суспільних відносин. Правила поведінки містяться у нормах законодавчих актів, встановлюються державою та забезпечуються її примусовою силою. Також законодавчі (конституційні, адміністративні, фінансові тощо) норми закріплюють права та обов'язки учасників суспільно-економічних відносин і мають імперативний (наказовий) характер.

Взаємозв'язок правових категорій «фінанси» та «фіскальна політика» (бюджетно-податкова) держави проявляється у тому, що фінанси відіграють ключову роль у формуванні доходів і витрат держави та об'єднаних територіальних громад. Використовуючи власні та залучені фінансові ресурси, держава (та певній мірі громади), реалізуючи фіскальну політику, здійснюють заходи, спрямовані на забезпечення повної зайнятості та виробництво не інфляційного валового внутрішнього продукту шляхом регулювання правових механізмів системи оподаткування, державних (бюджетних) видатків, а також усього комплексу підходів до формування державного і місцевих бюджетів.

На нашу думку, функція фінансів стосується правовідносин щодо формування фінансових ресурсів та у системі державної фіскальної політики має важливе значення, а тому потребує подальшого дослідження на сучасному етапі формування європейських пріоритетів бюджетно-податкового правового регулювання суспільно-економічних відносин в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окремому вивченню функцій фінансів та фіскальної політики держави як правових категорій, присвячені дослідження представників різних історичних періодів та правових шкіл. Зокрема, правові засади даної проблематики досліджувалися у працях вітчизняних правознавців Є. Алісова, Л. Воронової, О. Дмитрик, Т. Гуржія, В. Курила, П. Кучерявенка, В. Мушенка, А. Нечай, О. Орлюк, О. Рябченко, Л. Савченко, В. Чернадчука та інших, а також вчених-економістів В.Д. Базидевича, О.М. Бородіної, О.Д. Заруби, І.В. Комарової, В.І. Проніна, Л.Д. Тулуша та інших.

Однак, питання особливостей впливу фінансів у системі державної фіскальної політики, зокрема, роль фінансів у даному процесі, викликає наукову авторську

зацікавленість, спонукає до наукових пошуків щодо вирішення окремих аспектів даної проблематики.

Формування цілей статті. Метою даної роботи є здійснення теоретико-правового аналізу взаємозв'язку категорій «фінанси» та «фіскальна політика» на предмет визначення ролі фінансів у процесі реалізації фіскальної політики держави, а також комплексності правового регулювання таких фінансово-економічних відносини.

Викладення основного матеріалу. Фінанси досягли найбільшого розвитку у ХХ ст., коли розширились функції держави і набули провідного значення у формуванні економіки держав товарно-грошові відносини. Серед основних причин виникнення та становлення фінансів слід визначити поглиблення суспільного розподілу праці в результаті закономірного розвитку суспільно-виробничих відносин, поширення товарно-грошових відносин, необхідність розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою дотримання пропорцій відтворення та утримання невиробничої сфери, управління, оборони країни тощо [2, с. 38].

Ефективність правового регулювання суспільно-економічних процесів потребує чіткого встановлення правової сутності об'єкта такого регулювання, що дозволяє обирати найбільш придатні та доцільні для досягнення позитивного результату норми та методи правового регулювання, враховувати всі юридично значимі особливості об'єкта правового регулювання, а також дає можливість комплексно підходити до відповідної сфери суспільних відносин.

Розпочати аналіз сучасних теоретико-правових засад ролі фінансів у системі державної фіскальної політики доцільно, з'ясувавши зміст основних правових категорій, що використовуються автором у даному науковому дослідженні. Тому, вибудуємо черговість характеристики досліджуваних правових категорій таким чином: «державна політика», «фіскальна політика», «фінанси» та визначимо їх взаємозв'язок та взаємовплив.

На нашу думку, аналіз відповідних правових категорій доцільно розпочати з аналізу поняття «державна політика» як загально-правової категорії, складовою якої виступає як державна фіскальна політика так й інші напрями перспективного державного регулювання суспільних відносин.

Отже, наявні у науковій правовій літературі різні тлумачення поняття «державна політика» В.В. Мушенко підсумував та визначив, що це є відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність органів державної влади стосовно певного питання чи комплексу питань, яка здійснюється такими органами безпосередньо чи опосередковано за допомогою регуляторних заходів, законів, бюджетних пріоритетів і впливає на соціально-економічні пріоритети та визначає рівень життя суспільства [3, с. 248].

Прийняття державою нормативно-правових актів, як засобів державного регулювання та регуляторного впливу, є одним із основних способів вираження сучасної державної політики. Забезпечення реалізації державою внутрішніх та зовнішніх функцій неможливе без наявності й використання фінансових ресурсів. Саме тому, основним завданням реалізації державної фінансової політики є акумуляція коштів у власність держави, формування державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, а також створення можливостей для існування самої держави.

Розглянувши визначені у правовій науці ознаки [2, с. 57–58], які притаманні фінансовій функції держави, констатуємо, що вона є:

- зовнішнім вираженням права держави;
- реалізується від імені держави уповноваженими органами; засоби державної політики мають державно-владний, організуючий характер;
- здійснюються з використанням правових, фінансово-економічних, соціальних засобів впливу на платників податків;
- закріплена у формі окремих норм права.

Отже, зазначимо, що державна фінансова політика, першу чергу, направлена на забезпечення функції наповнення бюджетної системи України фінансами, але повинна забезпечувати також функцію стимулювання національного платника податків як виробника продукції, виконавця робіт чи надавача послуг.

Таким чином, під державною фінансовою політикою, за нашим переконанням, слід розуміти законодавчо закріплені правові, фінансові та організаційні механізми, завдяки яким у платників податків вилучається на користь держави частина фінансових ресурсів, а також надається державою, в особі компетентних органів, необхідна фінансова підтримка з метою стимулювання виробництва чи інших видів діяльності. Формування комплексної категоріальної системи (шляхом поєднання розрізних правових категорій і понять різних галузей права) забезпечує визначення найважливіших базових складових удосконалення державної фінансової політики.

Державна фінансова політика повинна оперувати фінансовими інструментами різної економічної спрямованості. Тобто, поряд з стягненням фінансів у вигляді сум податків до бюджетів усіх рівнів на безповоротній основі, використовувати «методи непрямой державної фінансової підтримки» [4, с. 37], серед яких провідне місце повинні займати податкові пільги та знижки, спеціальні (пільгові) режими оподаткування, інструменти спрощеної системи оподаткування та адміністрування податкових платежів.

Окресливши у короткій формі теоретико-правові засади сучасного наукового тлумачення базової для

даного дослідження категорії «фінансова політика» держави, здійснимо характеристику ролі фінансів як важливого елементу такої політики.

Отже, уперше у сучасному тлумаченні термін «фінанси» став застосовуватися у Франції, де під фінансами розумілася сукупність коштів, необхідних для задоволення потреб держави та суспільства [1, с. 99]. В сучасному суспільно-економічному просторі фінанси є сукупністю економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом, використанням фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту національного доходу [2, с. 149].

На сучасному етапі основними ознаками фінансів є:

- нерозривний зв'язок з існуванням товарно-грошових відносин;
- обумовленість фінансових відносин наявністю держави як органу управління;
- обмінно-розподільчий характер фінансових відносин;
- зв'язок фінансових відносин з формуванням грошових доходів та накопичень;
- забезпечення та відображення руху вартості від одного суб'єкта економічних відносин до іншого [5, с. 58].

Тобто, на нашу думку, основне призначення фінансів реалізується шляхом реалізації державної фінансової політики щодо створення й використання різноманітних фондів фінансових ресурсів на всіх етапах діяльності держави, підприємств і кожного індивіда.

Фонди фінансових ресурсів, у тому числі, державний та місцеві бюджети, які обслуговують економічні процеси, є досить різноманітні як за методами створення, напрямками використання, рівнем відображення інтересів, так і за суб'єктами економічної діяльності, методами виробничої й суспільної інтеграції та кінцевою метою відповідного виду діяльності. Найважливішим завданням у процесі реалізації фінансової політики є перерозподіл фінансів суб'єктів підприємницької діяльності. Створення й використання суб'єктами підприємництва фондів фінансових ресурсів, спрямовані на підвищення ефективності господарської діяльності та одержання високої норми прибутку на вкладений капітал, супроводжується вилученням від 36 до 48 відсотків [6, с. 35] фінансових ресурсів на користь держави.

Роль фінансів у системі реалізації фінансової політики найвідчутніше проявляється при розв'язанні соціальних проблем. Тут створюється фонди фінансових ресурсів для здійснення соціальних заходів як на рівні кожного громадянина для покриття витрат на соціальні цілі, так і на рівні господарських структур для задоволення соціальних благодійних потреб, а також фондів фінансових ресурсів на соціальні цілі в складі бюджетів.

Фінанси як економічний інструмент у системі фінансової політики також здатні кількісно і якісно

впливати на суспільне виробництво і суспільство в цілому, оскільки:

- забезпечують розподіл валового внутрішнього продукту на потреби юридичних та фізичних осіб;
- забезпечують кругообіг фінансових ресурсів;
- впливають на суб'єктів розподільчих та обмінних відносин;
- відіграють провідну роль у системі економічних методів управління економікою держави;
- забезпечують контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів [2, с. 86].

Як інструмент державної фінансової політики, фінанси мають видиму форму прояву і внутрішній зміст. Видимою стороною фінансів є грошові потоки, що рухаються між суб'єктами фінансових відносин. Ці потоки є предметом практичної фінансової діяльності. Внутрішній зміст фінансів пов'язаний з тим, що ці грошові потоки відображають рух вартості створеного у суспільстві валового внутрішнього продукту, тобто обмінні й розподільні відносини. Від налагодженості цих відносин залежить ефективність економічної системи, розвиток суспільства, формування національного багатства.

У процесі реалізації державної фінансової політики, фінанси, складаючи цілісну, однорідну систему, припускають певну внутрішню видову диференціацію, яка обумовлена детальним, спеціальним аналізом внутрішніх складових частин фінансів, які різняться специфічними особливостями й режимами. В цих умовах однорідні, єдині за формами й методами, відносини визначають як фінансовий інститут. Наявність єдиних за природою та змістом, але різних за формою фінансових інститутів обумовлено різноманіттям сфер застосування фінансів, напрямками їхньої реалізації.

Характеризуючи юридичну складову фінансів, слід зазначити, що організація, управління, контроль у процесі реалізації фінансової політики держави передбачає чітку правову урегульованість відносин руху публічних фінансових ресурсів. Це означає визначеність під час виділення об'єкта фінансового впливу, системи суб'єктів

фінансово-правових відносин, повноважень фінансових органів, прав і обов'язків таких органів та зобов'язаних суб'єктів фінансового впливу.

У даному контекст слід зазначити, що правове регулювання фінансових відносин не можна зводити виключно до фінансово-правового регулювання руху коштів. Ці відносини є предметом декількох галузей права. Предметом фінансово-правового регулювання є відносини, що регулюють рух публічних фінансів, які утворюються в зв'язку з функціонуванням державних фінансів та фінансів територіальних громад. Предметом адміністративно-правового регулювання є комплекс здійснюваних організаційних та управлінських заходів у процесі адміністрування податків, контролю за їх розподілом та використанням, забезпечення виконання стадій прийняття бюджетів тощо. Основоположне забезпечення правового регулювання формування фінансів здійснюється нормами конституційного права та певній мірі регулюється іншими галузями права — трудовим, цивільним, кримінальним тощо.

Висновки. Отже, усталене розуміння категорії «фінанси» як сукупності економічних відносин, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу, на сьогодні необхідно розуміти більш широко та визначати пріоритетну роль фінансів як об'єкту, який відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової політики держави. Таким чином, основна функція фінансів у процесі реалізації державної фінансової політики, полягає у забезпеченні перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення всіх суб'єктів суспільних відтворення грошовими коштами.

Суспільно-економічні відносини у частині використання фінансів у системі реалізації державної фінансової політики є економіко-правовими відносинами, які регулюються в державі комплексними правовими нормами, визначеними в нормативно-правових актах конституційного, адміністративного, фінансового та інших галузей права.

Література

1. Фінансове право України. Підручник. За ред. П. М. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер, 2004. — 230 с.
2. Фінансове право. Підручник. Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький та ін. За ред. М. П. Кучерявенка. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 320 с.
3. Мушенко В. В. Сучасна державна політика України щодо фінансової підтримки сільського господарства. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право», 2014. Вип. 197 ч. 1. — С. 244–250.
4. Курило В. І., Мушенко В. В. Фінансово-правове регулювання державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні: стан та перспективи удосконалення. Монографія. За заг. ред. В. І. Курила. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2012. — 160 с.
5. Воронова Л. К. Фінансове право України. Підручник. К.: Моя книга. 2006. — 454 с.
6. Кучерявенко М. П. До питання про систему фінансового права. Право України. — 2003. — № 4. — С. 33–37.

References

1. Finansove pravo Ukrainy. Pidruchnyk. Za red. P. M. Kucheryavenka. K.: Yurinkom Inter, 2004. — 230 s.
2. Finansove pravo. Pidruchnyk. H. V. Bekh, O. O. Dmytryk, I. Ye. Krynyts'kyu ta in. Za red. M. P. Kucheryavenka. — K.: Yurinkom Inter, 2006. — 320 s.
3. Mushenok V. V. Suchasna derzhavna polityka Ukrainy shchodo finansovoyi pidtrymky sil's'koho hospodarstva. Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy: Seriya «Pravo», 2014. Vyp. 197 ch. 1. — S. 244–250.
4. Kurylo V. I., Mushenok V. V. Finansovo-pravove rehulyuvannya derzhavnoyi pidtrymky sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva v Ukraini: stan ta perspektyvy udoskonalennya. Monohrafiya. Za zah. red. V. I. Kuryla. Nizhyn: PP Lysenko M. M., 2012. — 160 s.
5. Voronova L. K. Finansove pravo Ukrainy. Pidruchnyk. K.: Moya knyha. —2006. — 454 s.
6. Kucheryavenko M. P. Do pytannya pro systemu finansovoho prava. Pravo Ukrainy. — 2003. — № 4. — S. 33–37.

Курило Володимир Іванович

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Курило Владимир Иванович

*доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины,
заведующий кафедрой административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Kurylo Volodymyr

*Doctor of Science of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Chair of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Городецка Ирина Альбиновна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, права та філософії
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

Городецкая Ирина Альбиновна

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры политологии, права и философии
Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя*

Horodetska Irina

*Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Political Science, Law and Philosophy
Nizhyn Gogol State University*

**МІСЦЕ ТА РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН У МЕХАНІЗМІ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ,
ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ**

**МЕСТО И РОЛЬ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ В МЕХАНИЗМЕ
АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В ОТРАСЛИ ОХРАНЫ,
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ВОСПРОИЗВОДСТВА ЖИВОТНОГО МИРА В УКРАИНЕ**

**LOCATION AND ROLE OF ADMINISTRATIVE RELATIONSHIPS IN THE MECHANISM
OF ADMINISTRATIVE-LEGAL REGULATION IN AREA OF PROTECTION, USE AND
REPRODUCTION OF THE ANIMAL WORLD IN UKRAINE**

Анотація. На основі аналізу існуючих у теорії адміністративного права сучасних підходів до розуміння категорії «адміністративні правовідносини» та її характерних властивостей (рис), визначено поняття та з'ясовані місце і роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Ключові слова: адміністративні правовідносини, адміністративно-правове регулювання, поняття, особливості, галузь охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Аннотация. На основе анализа существующих в теории административного права современных подходов к пониманию категории «административные правоотношения» и ее характерных свойств, определено понятие, выяснены место и роль административных правоотношений в механизме административно-правового регулирования в отрасли охраны, использования и воспроизводства животного мира.

Ключевые слова: административные правоотношения, административно-правовое регулирование, понятие, особенности, отрасль охраны, использования и воспроизводства животного мира.

Summary. On the basis of the analysis of existing approaches in the theory of administrative law to the understanding of the category «administrative relationships» and its characteristic features, the concept, location and role of administrative relationships in the mechanism of administrative-legal regulation in the area of protection, use and reproduction of the animal world are determined.

Key words: administrative relationships, administrative-legal regulation, concept, features, area of protection, use and reproduction of animal world.

Постановка проблеми. Еволюція відносин держави і особи, а також кардинальні перетворення, що відбуваються останніми роками у різних сферах життя українського суспільства, зокрема правовій, детермінували необхідність переосмислення існуючих та пошуку нових підходів до розуміння сутності тих чи інших явищ правової дійсності, у тому числі адміністративних правовідносин. Слід констатувати, що у сучасній вітчизняній науці адміністративного права наявні ґрунтовні дослідження щодо концептуальних засад та правової природи адміністративно-правових відносин (О.І. Харитонова), трансформації адміністративно-правових відносин, їх перетворення у відносини взаємодії держави і громадянина (В.К. Колпаков), теоретичних та практичних проблем адміністративно-правових відносин у певних галузях (В.І. Курило, О.Г. Бондар, О.Ю. Піддубний, О.П. Світличний) та ін.

Разом із тим, існування проблеми кризового рівня ефективності адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, складові механізму якого не є адекватними меті забезпечення належних умов для сталого розвитку відносин, що розглядаються, зокрема, та збереження навколишнього природного середовища взагалі, актуалізує необхідність усебічного дослідження правових засобів (інструментів) безпосереднього впливу на ці суспільні відносини.

Мета статті полягає у з'ясуванні ролі та місця адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги сформований професором В.В. Галуньком алгоритм дослідження адміністративно-правових відносин у певних галузях (сферах, секторах) як провідної категорії динаміки адміністративного права, яка полягає в поєднанні теоретико-правових засад та юридичного змісту адміністративно-правових відносин [1, с. 126], насамперед, розглянемо існуючі у теорії адміністративно-правової науки сучасні підходи до визначення даної категорії та розуміння її характерних властивостей (рис).

У вітчизняній юридичній науці досить поширеним є розуміння адміністративних правовідносин як суспільних відносин, урегульованих нормами адміністративного права (Н.О. Армаш, С.Т. Гончарук, Т.О. Коломоєць, С.В. Петков, Є.Ю. Соболев, Ф.Д. Фіночка, О.І. Харитонова, В.С. Шестак, О.М. Якуба та ін.). Так, адміністративно-правові відносини визначають як: урегульовані нормою адміністративного права суспільні відносини управлінського характеру, у яких сторони виступають носіями взаємних юридичних обов'язків і прав, встановлених і забезпечених зазначеною нормою [2, с. 67; 3, с. 50]; урегульовані адміністративно-правовою нормою суспільні відносини, що складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників (або всі учасники) яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави [4, с. 193].

Такий підхід до визначення адміністративних правовідносин відображає трансформацію суспільних відносин у правові під дією норми права і характеризує лише зміну форми існування досліджуваного явища. При цьому, відмінності у існуючих численних дефініціях категорії «адміністративні правовідносини» лежать у площині виокремлення і акцентування уваги на тих чи інших ознаках, притаманних цим правовідносинам, чи межах (сферах) їх дії (сфера управління, державного управління, діяльності виконавчої влади, публічного управління, публічного адміністрування тощо). Разом із тим, попри такий підхід до розуміння розглядуваної категорії, учені, які займалися її поглибленим аналізом, стикалися з необхідністю дистанціювання правовідносин від суспільних відносин, від норми права [4; 5, с. 240], що актуалізувало проблематику дослідження співвідношення основоположних понять, які входять до конструкції правовідносин.

Також важливим у контексті нашого дослідження є те, що означений підхід не дозволяє розглянути адміністративні правовідносини в якості правового засобу адміністративно-правового регулювання та складової механізму цього регулювання, а також виявити їх регулятивну роль, оскільки вони виступають в якості

результату правового регулювання. За такого підходу, як слушно зазначає Ю. В. Кривицький, відбувається змішування понять «засіб правового регулювання» та «результат правового регулювання». У зв'язку з цим, учений пропонує розуміти під правовідносинами нормативні моделі суспільних відносин, урегульованих нормами права, що, дозволить розглядати їх як один з елементів механізму правового регулювання [6, с. 77]. Проте, на наш погляд, таке розуміння правовідносин призводить до певного ототожнення останніх з правовою нормою, оскільки нівелюються їх якісні відмінності. Адже, загально визнаною в межах юридичної науки є думка про те, що саме правова норма є моделлю поведінки [7, с. 39], моделлю, яка призначена для організації соціального життя та відносин між членами суспільства [5, с. 215].

Водночас, представники іншого підходу до визначення поняття адміністративних правовідносин (В. Б. Авер'янов, В. В. Галунько, Ю. В. Гридасов, В. І. Дабіжук, А. А. Іванищук, С. О. Короєд, В. І. Курило, А. В. Макаренко, В. І. Олефір, Е. О. Шевченко та ін.) акцентують увагу на наявності взаємозв'язку (взаємодії) між суб'єктами через їхні суб'єктивні права та обов'язки [8, с. 178; 9, с. 75; 10, с. 92; 11, с. 30–31; 12].

Так, українські правознавці В. В. Галунько, В. І. Олефір, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванищук, С. О. Короєд, під адміністративно-правовими відносинами розуміють форму соціальної взаємодії публічної адміністрації та об'єктів публічного управління, що виникає на підставі адміністративно-правових норм з метою забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави, учасники якої мають суб'єктивні права і несуть юридичні обов'язки [9, с. 75], Е. О. Шевченко — врегульовані адміністративно-правовими нормами на засадах «влада-підпорядкування» взаємовідносини (взаємозв'язки), що виникають у сфері публічного (державного і самоврядного) управління, між органами державного управління та іншими суб'єктами адміністративного права по реалізації їх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що здійснюються в особливому правовому режимі забезпечення їх законності з боку держави [12, с. 1119]. Під адміністративно-правовими відносинами в аграрному секторі розуміються суспільні відносини у цій галузі у вигляді стійких правових зв'язків між їх сторонами (суб'єктами), що виникають у процесі реалізації ними суб'єктивних прав та обов'язків на підставі приписів адміністративно-правових норм, якими встановлені та гарантовані [11, с. 30–31].

Слід зазначити, що вченими наводяться різні аргументи на користь даного підходу. Так, зважаючи на трактування термінів «відношення», «суспільні відносини», Е. О. Шевченко зазначає, що «...навіть чи можна уявити собі безсуб'єктні відносини, адже саме потреби

суб'єктів у задоволенні їх прав та законних інтересів виступають тим чинником, що обумовлює виникнення, розвиток та припинення правовідносин», і, далі звертає увагу на те, що «...права та обов'язки мають відношення не до відносин, а саме до суб'єктів права» [12, с. 1117]. Віддаючи належне запропонованій автором дефініції адміністративно-правових відносин і вдало використаному при дослідженні останніх методологічному підходу, зауважимо, що така аргументація не є достатньо переконливою, адже акцентує увагу саме на суб'єктах, а не їх зв'язку, взаємодії (взаємозв'язку), що, на наш погляд, є одним із стержневих аспектів. Подібної позиції притримується В. І. Дабіжук слушно зазначаючи, що даний підхід відображує суттєву властивість явища, а також його сутнісну характеристику, але при цьому аргументація автора обмежується наступним — неможливістю існування безсуб'єктних відносин і акцентуванні уваги на потребах суб'єктів у задоволенні їхніх прав та законних інтересів, як чиннику, який зумовлює виникнення, розвиток та припинення адміністративних правовідносин [10, с. 91]. Слід зауважити, що з'ясування та врахування останніх (потреб, інтересів суб'єктів) при дослідженні соціальної сутності правових явищ, дійсно є надзвичайно важливим для її осягнення.

Яскравим представником підходу, за якого квінтесенцією правовідносин виступає зв'язок між особами є С. С. Алексєєв. На його думку, правовідношення — це виникаючий на основі норм права індивідуалізований суспільний зв'язок між особами, що характеризується наявністю суб'єктивних юридичних прав і обов'язків і підтримуваний (гарантований) примусовою силою держави [13, с. 82]. Учений ґрунтовно підійшов до аргументації доцільності такого розуміння правовідношення, виокремлюючи його специфічні ознаки, які виділяють його серед інших суспільних зв'язків, приділяючи при цьому особливу увагу взаємозв'язку між правовідносинами та реальними, фактичними відносинами [13, с. 82–89, 95]. Крім того, акцентування уваги на взаємодії двох і більше сторін простежується також у виразників соціологічної юриспруденції та діалогічної концепції права, яка виходить із первинності взаємозв'язку.

Слід зазначити, що на противагу попередньому, даний підхід до визначення правовідносин (адміністративних правовідносин) дозволяє виявити регулятивні властивості останніх та їх роль і місце у правовому (адміністративно-правовому) регулюванні. На існуванні у них регулятивних властивостей свого часу наголошували Ю. К. Толстой, який зазначав, що «будь-яке правовідношення в кінцевому рахунку спрямоване на врегулювання і закріплення фактичного суспільного відношення» [14, с. 31], та С. С. Алексєєв, який визначив основні функції, що виконують правовідносини в механізмі правового регулювання, охарактеризував-

ши останні, як засоби переведення юридичних норм в площину індивідуалізованих зв'язків, тобто в площину суб'єктивних юридичних прав і обов'язків для даних суб'єктів [13, с. 93–94]. У вітчизняній правовій літературі проблематиці розгляду адміністративних правовідносин в якості засобів правового регулювання, за допомогою яких справляється вплив на суспільні відносини, приділяли увагу такі відомі вчені-правознавці, як В. В. Галуцько, І. П. Голосніченко, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванишук, Т. О. Коломоєць, С. О. Короєд, В. І. Олєфір, С. Г. Стеценко, І. М. Шопіна та ін.

На основі аналізу праць науковців та викладеного вище, можемо дійти висновку, що підхід до визначення адміністративних правовідносин через призму правових зв'язків (взаємозв'язку, взаємодії) між сторонами (суб'єктами) через їхні суб'єктивні права та обов'язки, по-перше — сприяє розумінню останніх як юридичних явищ і виявленню соціальної природи правовідносин, по-друге — дозволяє виявити їх функціональне призначення (розглянути під кутом зору засобів правового впливу, юридичного інструментарію для вирішення соціальних запитів) у процесі правового (адміністративно-правового) регулювання.

Питанням з'ясування та характеристики ознак (рис), які притаманні адміністративним правовідносинам, приділи значну увагу В. Б. Авер'янов, Н. О. Армаш, Ю. П. Битяк, В. В. Галуцько, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, О. В. Ніканорова, С. В. Петков, Є. Ю. Соболев, С. Г. Стеценко, Ф. Д. Фіночко, О. І. Харитоновна, Е. О. Шевченко та ін. [2, с. 69–71; 3, с. 53–54; 4, с. 192–193; 8, с. 178–179; 9, с. 67–68; 12, с. 1118; 15, с. 102–103; 16, с. 79–80; 17, с. 207–208; 18, с. 79–81]. Більшість учених-адміністративістів виділяють наступні ознаки адміністративних правовідносин:

1) вони нерозривно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, виникають і здійснюються на їх основі [9, с. 67; 12, с. 1118; 17, с. 207];

2) їх сторонами виступають суб'єкти адміністративного права. Як наголошує В. К. Колпаков, першорядна роль у визначенні змісту цих відносин належить їх сторонам (суб'єктам) [8, с. 178];

3) однією із сторін обов'язково є носій юридично-владних повноважень (орган публічної адміністрації, орган публічного управління, посадова особа чи громадська організація, наділена такими повноваженнями) [3, с. 53; 8, с. 178; 15, с. 102; 16, с. 79; 17, с. 207; 18, с. 79];

4) це особливий зв'язок між їх учасниками, один з яких за даних обставин має право вимагати від іншого такої поведінки, яку передбачено адміністративно-правовими нормами [3, с. 53];

5) формуються (складаються) у сфері управління [3, с. 53], публічного (державного і самоврядного)

управління, і насамперед у зв'язку зі здійсненням органами виконавчої влади своїх владно-розпорядчих функцій [8, с. 178], взаємодії публічної адміністрації та об'єктів публічного управління [9, с. 67], виконання адміністративних зобов'язань публічної адміністрації перед суспільством [15, с. 102]. Зазначимо, що проблематика трансформації предметної сфери адміністративно-правового регулювання в сучасних умовах розвитку України як соціальної, демократичної та правової держави була в колі інтересів таких науковців, як В. В. Галуцько, І. П. Голосніченко, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, Є. В. Курінний, Т. О. Мацелик, С. О. Мосьондз, С. В. Петков, С. Г. Стеценко та ін.;

6) можуть виникати за ініціативою будь-якої із сторін, згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення [3, с. 53; 8, с. 178–179; 9, с. 67; 15, с. 103; 16, с. 80; 17, с. 208]. Як зазначає С. В. Петков, адміністративно-правові відносини можуть виникати з ініціативи об'єктів управління в результаті незадовільної реалізації управлінських відносин суб'єктом управління (у формі заяв, пропозицій, скарг фізичних та юридичних осіб) [18, с. 80–81];

7) порушення однією із сторін своїх обов'язків зумовлює її відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою в особі її компетентних органів [3, с. 53; 12, с. 1118];

8) за порушення однією із сторін своїх обов'язків застосовуються, як правило, заходи адміністративного примусу, адміністративної та дисциплінарної відповідальності [3, с. 53; 4, с. 193; 12, с. 1118; 16, с. 80];

9) суперечки, що виникають між сторонами адміністративних правовідносин, вирішуються як у судовому, так і позасудовому (адміністративному) порядку [3, с. 54; 8, с. 179; 12, с. 1118; 15, с. 103; 16, с. 80; 17, с. 208];

10) мають державно-публічний характер [9, с. 67; 12, с. 1118; 18, с. 80].

Ученими виділяються й інші ознаки, проте саме сукупність характерних (істотних) ознак дозволяє відрізнити адміністративні правовідносини від інших.

Також, зважаючи на ознаки суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання, визначені нами у попередніх дослідженнях, важливою є проблема розмежування предметів регулювання адміністративних та екологічних правовідносин. Слід зазначити, що суспільні відносини, одним із суб'єктів яких виступає державний орган, орган місцевого самоврядування або громадська організація, наділена владно-розпорядчими державними функціями по відношенню до іншого суб'єкта цих правовідносин, не залежно від галузевої, функціональної чи територіальної сфери, підставно віднести до предмета адміністративного права. Будь-які

інші організаційно-управлінські відносини, що виникають у екологічній сфері, одним із суб'єктів яких не виступають зазначені вище суб'єкти права, або у них присутні самоврядування і демократія, підставно відносити до предмета екологічного права.

Таким чином, на підставі аналізу доробку дослідників і викладеного вище, сформулюємо наступні **висновки**:

- адміністративні правовідносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу — це виникаючі й існуючі на підставі адміністративно-правових норм стійкі правові зв'язки між сторонами (суб'єктами) суспільних відносин у цій галузі у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами;
- адміністративні правовідносини у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу — це засіб (інструмент) переведення адміністративно-правових норм (моделей поведінки) у площину стійких правових зв'язків між їх сторонами (суб'єктами) у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

У механізмі адміністративно-правового регулювання досліджуваної галузі адміністративним правовідносинам притаманні такі особливості:

- вони є головними засобами забезпечення функціонування адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- адміністративні правовідносини, закріплюючи конкретну поведінку суб'єктів у формі прав і юридичних обов'язків у процесі здійснення державного (публічного) управління, застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі, адміністративної відповідальності у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, виступають інструментом правового впливу на суспільні відносини у цій галузі та обов'язковим засобом механізму адміністративно-правового регулювання;
- їхній характер обумовлений метою адміністративно-правового регулювання, що корелюється із специфічною метою правого регулювання у розглянутій галузі.

Література

1. Галунько В. В. Адміністративно-правові відносини: алгоритм дослідження суспільних відносин / В. В. Галунько // Науковий вісник публічного та приватного права. — 2016. — Вип. 3. — С. 126–131.
2. Петков С. В. Адміністративне право: актуальні питання та інноваційні ідеї. Навч. посіб. / С. В. Петков, Н. О. Армаш, Є. Ю. Соболев. — К.: КНТ, 2015. — 148 с.
3. Адміністративне право України: підруч. / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 544 с.
4. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Харитоновна Олена Іванівна. — О., 2004. — 435 с.
5. Сорокина Ю. В. Актуальные проблемы теории и философии права: курс лекций / Сорокина Ю. В. — М.: Норма ИНФРА-М, 2013. — 304 с.
6. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права / Ю. В. Кривицький // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 4. — С. 74–79. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/74.pdf
7. Полонка І. А. Роль норми права як моделі поведінки / І. А. Полонка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. — С. 38–42. — (Серія: Право; вип. 27, т. 1).
8. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.: у 2 т. Т. 1: Загальна частина / [Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П. та ін.]; [В. Б. Авер'янов (голова ред. кол.)]. — К.: Юридична думка, 2004. — 584 с.
9. Адміністративне право України: у 2-х т.: підручник Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс / В. В. Галунько, В. І. Олєфір, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванищук, С. О. Короєд. — Херсон: ХМД, 2013. — 396 с.
10. Дабіжук В. І. Адміністративно-правові відносини у сфері експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності / В. І. Дабіжук // Право і суспільство. — 2013. — № 5. — С. 88–93.
11. Курило В. І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Курило Володимир Іванович; Національний аграрний ун-т. — К., 2007. — 487 с.
12. Шевченко Е. О. Визначення поняття адміністративно-правових відносин з урахуванням пріоритетного значення та ролі в них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду) / Е. О. Шевченко // Форум пра-

ва. — 2011. — № 1. — С. 1116–1122 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11seoras.pdf>

13. Алексеев С. С. Общая теория права / Алексеев С. С. — В 2 т. — Т. II. — М.: Юрид. лит., 1982. — 360 с.
14. Толстой Ю. К. К теории правоотношений / Ю. К. Толстой. — Ленинград: Из-во Ленинградского ун-та. — 1959. — 88 с.
15. Колпаков В. К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види / В. К. Колпаков // Юридичний науковий електронний журнал. — 2013. — № 1. — С. 101–104. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://lsey.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf
16. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навч. посіб. / Стеценко С. Г. — Вид. 3-тє, перероб. та доп. — К.: Атіка, 2011. — 624.
17. Ніканорова О. В. Адміністративні правові відносини: ознаки та класифікація / О. В. Ніканорова // Науковий вісник Херсонського державного університету. — Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. — С. 206–210. — (Серія: Юридичні науки; вип. 6–1, т. 2).
18. Петков С. В. Теорія адміністративного права: навч. посіб. / Петков С. В. — К.: КНТ, 2014. — 304 с.

Мушенко Віктор Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Київський національний торговельно-економічний університет*

Мушенко Виктор Васильевич

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры общеправовых дисциплин
Киевский национальный торгово-экономический университет*

Mushenok Viktor

*Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of General Law disciplines
Kyiv National University of Trade and Economics*

АКТИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХОДІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

АКТЫ КАБИНЕТА МИНИСТРОВ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕРОПРИЯТИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

ACTIVITIES OF THE CABINET OF MINISTERS OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF FINANCIAL REGULATION IN AGRICULTURAL ACTIVITIES

Анотація. У роботі визначено місце актів (постанов) Кабінету Міністрів України у системі джерел фінансового права та їх роль у процесі виділення коштів державного бюджету для фінансової підтримки заходів у аграрній сфері економіки нашої держави. Здійснено аналіз позицій науковців щодо смислової характеристики фінансово-правової категорії «бюджетна підтримка» сільського господарства. У результаті дослідження досягнуто конкретних наукових результатів щодо: визначення місця і ролі Кабінету Міністрів України у механізмі реалізації норм фінансового права; визначення за десятирічний період національного нормотворення основних актів Кабінету Міністрів України, які містять правові приписи щодо виділення бюджетних коштів для виробничих та невиробничих потреб сільського господарства, з метою формування цілісного уявлення про форми вираження завдань і функцій вищого виконавчого органу у сфері фінансово-правових відносин.

Ключові слова: акти Кабінету Міністрів України, бюджетні заходи, джерела фінансового права, сільське господарство, фінансові відносини.

Аннотация. В работе определено место актов (постановлений) Кабинета Министров Украины в системе источников финансового права и их роль в процессе выделения средств государственного бюджета для финансовой поддержки мероприятий в аграрной сфере экономики государства. Осуществлен анализ позиций ученых о смысловой характеристики финансово-правовой категории «бюджетная поддержка» сельского хозяйства. В результате исследования достигнуты конкретные научных результатов: определение места и роли Кабинета Министров Украины в механизме реализации норм финансового права; определение за десятилетний период национального нормосоздания основных актов Кабинета Министров Украины, которые содержат правовые предписания о выделении бюджетных средств для производственных и непроизводственных нужд сельского хозяйства, с целью формирования целостного представления о формах выражения задач и функций высшего исполнительного органа в сфере финансово-правовых отношений.

Ключевые слова: акты Кабинета Министров Украины, бюджетные меры, источники финансового права, сельское хозяйство, финансовые отношения.

Summary. The work determines the place of acts (resolutions) of the Cabinet of Ministers of Ukraine in the system of sources of financial law and their role in the process of allocation of state budget funds for financial support of measures in the agrarian sphere of the economy of our country. The analysis of the positions of scientists regarding the semantic characteristics of the financial and legal category «budget support» of agriculture is carried out. As a result of the study, specific scientific results were

obtained regarding: the definition of the place and role of the Cabinet of Ministers of Ukraine in the implementation mechanism of financial law; Definition over the ten-year period of the national norm of creation of the basic acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine containing legal requirements regarding the allocation of budgetary funds for production and non-productive needs of agriculture, in order to form a holistic view of the forms of expression of the tasks and functions of the highest executive body in the field of financial and legal relations.

Key words: *acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, budgetary measures, sources of financial law, agriculture, financial relations.*

Постановка проблеми. У процесі реформування системи вітчизняного законодавства елементи правового регулювання кожної галузі економіки періодично зазнають змін. Закони, як основоположні нормативні акти у вітчизняній правовій системі, є відносно стабільними та приймаються на тривалий час. Можливість швидко реагувати на зміни у суспільно-економічному житті та ефективно забезпечувати правове регулювання конкретних проблемних питань різних сфер, держава здійснює за допомогою інших правових інструментів, якими, зокрема, є постанови Кабінету Міністрів України (надалі — КМ України).

Сільське господарство як галузь національної економіки зазнає постійного негативного впливу значної кількості державно-політичних, соціально-економічних та інших факторів, а тому потребує постійної підтримки держави шляхом виділення коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування різних заходів та непередбачуваних витрат. Правовий механізм виділення та використання бюджетних коштів формується КМ України шляхом прийняття відповідних урядових постанов.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню питань правового регулювання бюджетного фінансування сільського господарства, так як і питань порядку прийняття, реалізації та юридичної сили актів КМ України, присвячено значна кількість праць видатних науковців галузей адміністративного та фінансового права, таких як: В. Авер'янов, Є. Алісов, Л. Воронова, О. Дмитрик, А. Ковальчук, А. Колодій, Є. Криницький, В. Курило, П. Кучерявенко, О. Лукашев, В. Мельник, О. Орлюк, В. Чернадчук, В. Шкарупа та інших дослідників.

Однак, здійснення аналізу постанов КМ України як джерел фінансового права, які регулюють порядок використання бюджетних коштів для фінансової підтримки заходів у сільському господарстві та окресленню подальших перспектив застосування механізму такого регулювання не присвячена належна кількість наукових досліджень.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є, використовуючи сучасні наукові позиції щодо аналізу бюджетної підтримки сільського господарства, визначити поняття, ознаки, місце актів КМ України у системі джерел фінансового права та їх роль у процесі надання коштів, передбачених у державному бюджеті

для фінансової підтримки заходів у аграрній сфері економіки нашої держави.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити певні завдання: визначити роль КМ України у процесі формування і реалізації фінансово-правових норм; проаналізувати правову категорію «бюджетна підтримка» сільського господарства; визначити постанови КМ України, які містять правові приписи щодо виділення бюджетних коштів для виробничих та невиробничих потреб сільського господарства з метою формування цілісного уявлення про форми вираження завдань і функцій вищого виконавчого органу у сфері сільськогосподарських фінансово-правових відносин.

Викладення основного матеріалу. У теорії фінансового права наявні різні класифікації джерел цієї галузі права, але усі вони характеризують такі джерела з позиції їх системної якості, що формує цілісне уявлення про взаємодію елементів системи і дозволяє визначити в ній місце кожного елемента, зокрема постанов КМ України. Сьогодні місце нормативно-правових актів КМ України визначається нормами Конституції України, а самі такі акти становлять численну групу джерел фінансового права, виражаючи норми фінансового права. Хоча, на нашу думку, не потрібно ігнорувати позицію про те, що «акти КМ України, у першу чергу, виступають джерелами адміністративного права, а потім та інших галузей права — конституційного, земельного екологічного тощо» [1, с. 16].

У сучасній системі бюджетних правовідносин у сфері сільського господарства акти КМ України визначають порядок діяльності органів виконавчої влади, а також взаємовідносини з такими органами державних і недержавних аграрних підприємств та їх об'єднань у сфері надання та отримання і використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів у аграрній сфері.

Найбільш загальне тлумачення фінансової підтримки здійснюється через визначення безпосередньо її інструментів — фінансового дотування та субсидування, пільгового кредитування, зниження вартості отримуваних матеріальних ресурсів. Механізм здійснення такої підтримки забезпечується шляхом використання системи ринкових важелів — регулювання цін, субсидії, пільгове оподаткування, дотації. Окремо виділяється механізм цільового програмного фінансування [2, с. 47].

Узагальнюючи теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «бюджетна підтримка» аграрної сфери, наведемо існуючі в правовій та економічній науці визначення такої категорії:

- цілеспрямоване державне регулювання виробничої діяльності шляхом спрямування бюджетних коштів за відповідними програмами соціально-економічного розвитку [3, с. 29];
- цілеспрямовані дії держави і недержавних структур із стабілізації сільськогосподарського виробництва і забезпечення його пристосування до мінливих ринкових умов через систему ціноутворення або регулювання прибутків таких виробників, які здійснюються шляхом використання системи методів: субсидування, дотування, стимулювання ресурсозберігаючих технологій, інвестування розвитку інфраструктури, підвищення зайнятості сільськогосподарського населення тощо [4, с. 18];
- забезпечення достойних рівнів доходності та прибутковості виробничої діяльності сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності та господарювання [5, с. 127];
- спосіб захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників, який розглядається не тільки як тактичний прийом, але і як стратегічний ресурс направлений на вирішення пріоритетних, перспективних завдань розвитку сільського господарства, в тому числі зменшення рівня безробіття на селі, підвищення рівня оплати праці, створення нових робочих місць, розвиток соціальної інженерної інфраструктури [6, с. 89].

Аналізуючи зазначені позиції, слід визнати, що бюджетна підтримка сільського господарства є досить стратегічним напрямом у системі державної політики. За нашим переконанням, бюджетну підтримку можна розглядати у більш широкому розумінні — як систему заходів щодо перерозподілу ВВП та національного доходу на користь галузі сільського господарства.

Бюджетна підтримка аграрної сфери України здійснюється у рамках економічної політики держави, шляхом щорічного визначення свого стратегічного бачення розвитку галузі у законі про державний бюджет на відповідний рік. Тобто, держава виражає своє відношення до сільського господарства та пов'язаних з ним галузей, визначаючи рівень своєї участі у досягненні у відповідному році: збереження сільського господарства та сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки країни тощо. Таким чином органи державної влади через відповідний закон про бюджет визначають бюджетні орієнтири, а постановами КМ України пропонуються конкретні механізми реалізації таких намірів держави.

На підтвердження вище викладеної авторської позиції та з метою систематизації заходів бюджетного фінансування аграрної сфери, надаємо перелік окремих

постанов КМ України (з 2003 по 2012 рр.), які містять порядки використання бюджетних коштів.

1. «Деякі питання державного резервного насінневого фонду» від 27.06.2003 р. № 977.
2. «Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби» від 19.09.2007 р. № 1131.
3. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з охорони і захисту, раціонального використання лісів, наданих у постійне користування агропромисловим підприємствам» від 27.02.2008 р. № 91.
4. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для селекції в рослинництві» від 18.03.2009 р. № 232.
5. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку тваринництва» від 18.03.2009 р. № 282.
6. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва» від 28.07.2010 р. № 647.
7. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» від 11.08.2010 р. № 794.
8. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» від 29.09.2010 р. № 893.
9. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткового відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів» від 04.10.2010 р. № 900.
10. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування заходів із захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів» від 02.03.2011 р. № 180.
11. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів» від 09.03.2011 р. № 272.
12. «Про затвердження Порядку використання коштів, що спрямовуються на часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів» від 02.03.2011 р. № 305.

13. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання програми селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу» від 18.05.2011 р. № 515.

14. «Питання надання державної підтримки галузі рослинництва для пересіву у 2012 році озимих зернових культур» від 19.03.2012 р. № 278 [7].

Висновки. Отже, акти КМ України, у межах делегованих повноважень, мають силу закону і посідають чинне місце у системі бюджетної підтримки сільського господарства, оскільки регулюють спрямування бюджетних коштів на збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності галузі, сприяння розвитку аграрного ринку тощо.

Аналіз постанов КМ України дав можливість систематизувати заходи, на забезпечення виконання яких

у нашій державі, у переважній більшості, направлялися бюджетні кошти. Серед них заходи: створення резервного запасу сортового та гібридного насіння; підтримки дорадчої служби; охорони і захисту, раціонального використання лісів, використовуваних аграріями; селекції в рослинництві; розвитку тваринництва; часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів; створення оптових ринків аграрної продукції; часткового відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбикормів; захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів; підтримки обслуговуючих кооперативів; часткового відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів; виконання програми селекції у тваринництві та птахівництві; виплати субсидії на гектар посівів.

Література

1. Заплотинська Ю. Акти Кабінету Міністрів України в системі нормативно-правових актів: загальнотеоретичний та порівняльний аспекти. Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2013. — Вип. 57. — С. 36–42.
2. Курило В. І., Мушенко В. В. Фінансово-правове регулювання державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні: стан та перспективи удосконалення монографія. За заг. ред. В. І. Курила. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. — 160 с.
3. Лузан Ю. Я., Жук В. М., Герасимук І. В. Облік державної підтримки агропромислового виробництва. К.: Вид. ТОВ «Юр-Агро-Веста», 2007. — 324 с.
4. Наконечна К. В. Механізм державної підтримки сільсько-господарського виробництва та шляхи його удосконалення: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03. К., 2008. — 22 с.
5. Діброва А. Д. Бюджетна підтримка сільського господарства України. Вісник Харківського національного аграрного університету. Харків: ХНАУ, 2007. — № 9. — С. 125–129.
6. Титарчук І. М. Державна підтримка сільського господарства в умовах трансформації економіки АПК: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: спец. 08.07.02. економіка сільського господарства і АПК. К., 2006. — 21 с.
7. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2012 р. № 104. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/104-2012-%D0%BF>

References

1. Zplotynska U. Akty Kabinetu Ministriv Ukrayiny v systemi normatyvno-pravovykh aktiv: zahalnoteoretychnyy ta porivnyaynyy aspekty. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna. 2013. Vyp. 57. S. 36–42.
2. Kurylo V. I., Mushenok V. V. Finansovo-pravove rehulyuvannya derzhavnoyi pidtrymky silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukrayini: stan ta perspektyvy udoskonalennya: monohrafiya. Za zah. red. V. I. Kuryla. Nizhyn: Vydavets: PP Lysenko M. M., 2012. 160 s.
3. Luzan Y. U., Zhuk V. M., Herasymuk I. V. Oblik derzhavnoyi pidtrymky ahropromysloвого vyrobnytstva. K.: Vydavnytstvo TOV «Yur-Ahro-Vesta», 2007. 324 s.
4. Nakonechna K. V. Mekhanizm derzhavnoyi pidtrymky silsko-hospodarskoho vyrobnytstva ta shlyakhy yoho udoskonalennya: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.03. K., 2008. 22 s.
5. Dibrova A. D. Byudzhethna pidtrymka silskoho hospodarstva Ukrayiny. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Kharkiv: KHNAU, 2007. № 9. S. 125–129.
6. Tytarchuk I. M. Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva v umovakh transformatsiyi ekonomiky APK: avtoref. dys. na zdob. nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spets. 08.07.02. ekonomika silskoho hospodarstva i APK. K. 2006. 21 s.
7. Pro zatverdzhennya Poryadku vykorystannya koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu byudzheti dlya finansovoyi pidtrymky zakhodiv v ahropromyslovomu kompleksi: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 13 lyutoho 2012 r. № 104. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/104-2012-%D0%BF>

Канарик Юлія Сергіївна

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри цивільного та господарського права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Канарик Юлія Сергеевна

*кандидат юридических наук, старший преподаватель
кафедры гражданского и хозяйственного права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Kanarik Juliia

*Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)
National University of Life and Environmental science of Ukraine*

Мазій Віталій Сергійович

*студент
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Мазий Виталий Сергеевич

*студент
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Maziy Vitaliy

*Student of the
National University of Life and Environmental science of Ukraine*

**ПРОБЛЕМА ПРИНЦИПУ МОВИ СУДОЧИНСТВА
У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ
ПРОБЛЕМА ПРИНЦИПА ЯЗЫКА СУДОПРОИЗВОДСТВА
В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРОЦЕССЕ
THE PROBLEM OF THE PRINCIPLE OF THE COURT
OF LANGUAGE IN THE COMMERCIAL PROCESS**

Анотація. У роботі проведено дослідження принципу мови судочинства у господарському процесі з урахуванням особливостей національного законодавства. Здійснено аналіз законодавства України та порівняння норм різних нормативно-правових актів, які регулюють мову судочинства. Встановлено аналогію принципу мови судочинства у господарському процесі з іншими процесуальними галузями та виявлено основні проблеми принципу мови судочинства в господарському процесі, які виникають при здійсненні судочинства в Україні.

Ключові слова: принцип мови судочинства, мовна проблема, регіональна мова, державна мова, судочинство в Україні.

Аннотация. В работе проведено исследование принципа языка судопроизводства в хозяйственном процессе с учетом особенностей национального законодательства. Осуществлен анализ законодательства Украины и сравнение норм различных нормативно-правовых актов, регулирующих язык судопроизводства. Установлено аналогию принципа языка судопроизводства в хозяйственном процессе с другими процессуальными отраслями и выявлены основные проблемы принципа языка судопроизводства в хозяйственном процессе, возникающие при осуществлении судопроизводства в Украине.

Ключевые слова: принцип языка судопроизводства, языковая проблема, региональный язык, государственный язык, судопроизводство в Украине.

Summary. The paper studies the principle of the language of legal proceedings in the commercial process, taking into account the peculiarities of the national legislation. The analysis of the legislation of Ukraine and comparison of the norms of

various legal acts regulating the language of legal proceedings are carried out. An analogy of the principle of the language of legal proceedings in the commercial process with other procedural branches was established and the main problems of the principle of the language of legal proceedings in the commercial process, which arise in the implementation of legal proceedings in Ukraine, were identified.

Key words: *principle of language of legal proceedings, language problem, regional language, state language, legal proceedings in Ukraine.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення актуальною є мовна проблема в Україні, яка торкається усі сфери суспільного життя. Незважаючи на те, що Основний закон України передбачає, що державною мовою в Україні є українська мова та держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [1], громадяни України дуже часто використовують в своєму лексиконі іноземну мову та навіть можуть не володіти державною мовою. Найбільш гостро проблема постає при здійсненні судочинства в тих регіонах України, де українською мовою володіє менша частина населення. Реалізація одного з основних принципів господарського процесу — мови судочинства має важливе значення для повноти здійснення прав та обов'язків учасників судового провадження. Безліч суперечностей в законодавстві про мову судочинства сприяють появі різних підходів у застосуванні вказаних положень на практиці, а також породження численних дискусій серед науковців.

Аналіз останніх досліджень. Принцип мови судочинства досліджували такі вчені-юристи: Я. П. Зейкан, В. М. Кравчук, В. В. Комаров, В. Т. Маляренко, О. І. Угриновська, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан, С. В. Щербак, В. Городовенко, С. А. Чвакін, І. В. Жукевич та інші. Але більшість з цих вчених досліджували принцип мови судочинства в цивільному та кримінальному процесі.

Мета: дослідження та виявлення проблеми принципу мови судочинства в господарському процесі. Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють питання мови судочинства.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи принцип мови судочинства в господарському процесі необхідно зазначити, що чинний Господарський процесуальний кодекс України не розкриває даний принцип, а лише містить бланкетну норму. Стаття 3 ГПК України відсилає нас до ЗУ «Про засади державної мовної політики» [2]. Аналогічні бланкетні норми містяться в ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України [3], в ст. 15 Кодексу адміністративного судочинства України [4]. В ст. 14 ЗУ «Про засади державної мовної політики» йдеться про те, що судочинство в Україні у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах здійснюється державною мовою. У межах території, на якій поширена регіональна мова (мови), що відповідає

умовам частини третьої статті 8 цього Закону, за згодою сторін суди можуть здійснювати провадження цією регіональною мовою (мовами) [5]. З цього стає зрозумілим, що в регіонах де поширена регіональна мова можна не лише виступати й заявляти клопотання рідною мовою, а й взагалі вести судові засідання мовою цього регіону. Можна погодитися з думкою І. В. Жукевича, який висловлює критичні зауваження до цього закону. А саме те, що у зазначеному Законі використовуються подвійні стандарти до реалізації принципу державної мови судочинства. В одному випадку йдеться про застосування державної мови в судочинстві, тобто української мови, а в іншому — про регіональну мову. Тому на його думку є необхідним встановити чітку регламентацію проведення судового засідання українською мовою, що відповідатиме Конституції України як акту вищої юридичної сили [6, с. 172].

Не слід забувати про те, що Україна в 2003 році ратифікувала «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин». Відповідно до Закону «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або меншин» положення Хартії застосовуються до мов таких національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської (ст. 2). Хартія також містить заходи, які необхідно вжити на забезпечення використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті відповідно до зобов'язань, взятих на себе державами-учасницями. Що стосується зобов'язань у галузі судової влади у цивільному судочинстві, стосовно кожної мови, на яку відповідно до ст. 2 цього Закону поширюються положення Хартії, застосовуються тільки підпункти «а (iii)», «б (iii)», «с (iii)» п. 1, підп. «с» п. 2 та п. 3 ст. 9 ч. III Хартії: передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або, дозволяти подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин; у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів; не заперечувати дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених у межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншин [7].

Ще одним нормативно-правовим актом, який говорить про мову судочинства є ЗУ «Про судоустрій

і статус суддів». В ст. 12 цього закону йдеться про те, що судочинство і діловодство в судах України проводяться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють [8]. З цього можна зробити висновок, що згідно цього закону держава надає право особам які не володіють державною мовою використовувати рідну, але судовий процес повинен здійснюватися державною мовою. Тому погоджуємося з думкою Городовенка, який у своїй науковій статті зазначає, що численні суперечності законодавства про мову судочинства сприяли появі різноманітних підходів у застосуванні вказаних положень на практиці, а також дискусії в науковій юридичній літературі. По-перше, на думку науковця, спірним є визначення обсягу процесуальних гарантій, якими користуються особи, що не володіють державною мовою судочинства. До зазначених осіб належать: підсудний, потерпілий, їх законні представники, цивільні позивач і відповідач, їх представники у кримінальних справах; у господарських справах — сторони, треті особи, заінтересовані особи та їх представники. По-друге, проблемою є те, що чинне законодавство не встановлює критеріїв визначення «достатнього рівня володіння державною мовою», а також не встановлює, яким чином і хто має визначати цей рівень.[9, с. 162]. З цього можна зробити висновок, що національне законодавство не зобов'язує громадянина України користуватися державною мовою. Але постає проблема в тому, чи повинен громадянин України належним чином знати українську мову. Для відповіді на це запитання звертаємося до ЗУ «Про громадянство України» [10]. Проаналізувавши даний закон, можна стверджувати, що він ставить вимогу до громадянина України, щодо володіння українською

мовою чи хоча б розуміння її в обсязі, достатньому для спілкування.

Незважаючи на це, Конституційний Суд України вважає, що встановлення законодавчих можливостей використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин слід розглядати також в аспекті забезпечення реалізації прав кожного на звернення до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, та на захист своїх прав будь-якими не забороненими законом засобами; гарантування права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга, п'ята статті 55 Конституції України) [11]. В. Кройтор слушно зауважує, що у кожній державі закон приділяє увагу мові судочинства, підтримуючи при цьому використання у судочинстві державної мови і закріплює гарантії захисту прав у суді тих осіб, які не володіють або недостатньо володіють мовою, котрою здійснюється судочинство [12, с. 60].

Висновки. Незважаючи на те, що переважно в Україні господарське судочинство здійснюється державною мовою, існують випадки коли воно може здійснюватися регіональною мовою. Різні нормативно-правові акти по своєму регулюють мовне питання. Але потрібно зазначити, що в судовій практиці перш за все повинні застосовуватись положення Хартії, оскільки при конкуренції норм національного і міжнародного права, перевага надається нормам міжнародного права [13, с. 164–165]. Відповідно до цього, необхідно в найближчий час привести нормативно-правові акти до норм міжнародного законодавства. Також необхідно законодавчо визначити осіб, які можуть не володіти державною мовою, оскільки кожний громадянин України зобов'язаний розуміти та володіти державною мовою, хоча і має право не користуватися нею в побуті.

Література

1. Конституція України / Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6. — Ст. 56
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року (редакція від 01.04.2016 р.) / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2004. — № 40–41, 42. — С. 492.
4. Кодексу адміністративного судочинства України № 17-рп / від 06.07.2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
5. Про засади державної мовної політики: Закон України. — № 5029-VI від 03.07.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
6. Жукевич І. В. Окремі аспекти реалізації принципу державної мови у цивільному процесі України / І. В. Жукевич // Науково інформаційний вісник. — 2012. — № 7. — С. 170–176.
7. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: Закон України від 15.05.2003 р. № 802-IV 162 / Офіц. вісн. України. — 2003. — № 24. — С. 14. — Ст. 1109.

8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. — 1402-VIII від 02.06.2016. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

9. Городовенко В. Принцип державної мови судочинства і діловодства в судах України: проблеми правозастосуванн / В. Городовенко // Питання судоустрою. — 2011. — № 4[67]. — С. 161–169.

10. Про громадянство: Закон України. — № 2235-III від 18.01.2001/ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України № 17-рп / 2011 від 13 грудня 2011 року / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11>.

12. Кройтор В. Про мову цивільного судочинства / В. Кройтор // Підприємництво, господарство, право. — 2009. — № 3. — С. 60–63.

13. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. — Х.: Право, 2011. — 1352 с.

Найда Інна Володимирівна

*кандидат наук з державного управління, доцент кафедри права
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Найда Інна Владимировна

*кандидат наук по государственному управлению,
доцент кафедры права
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*

Naida Inna

*PhD in Public Administration,
Associate Professor of the Law Department,
Kyiv cooperative institute of business and law*

Руденко Рита Андріївна

*магістрант
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Руденко Рита Андреевна

*магістрант
Киевского кооперативного института бизнеса и права*

Rudenko Rita

*Master of Arts of the
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК IMPROVING THE GOVERNMENT OF THE STATE BUYER SYSTEM

Анотація. У статті розглядаються сфера державних закупівель як чинника розвитку української економіки. Проаналізовані зміни в законодавстві України у сфері державних закупівель. Визначено напрямки щодо удосконалення управління системою державних закупівель.

Ключові слова: державні закупівлі, державні витрати, контракти, стратегічне планування, державне управління.

Аннотация. В статье рассматриваются сфера государственных закупок как фактора развития украинской экономики. Проанализированы изменения в законодательстве Украины в сфере государственных закупок. Определены направления по совершенствованию управления системой государственных закупок.

Ключевые слова: государственные закупки, государственные расходы, контракты, стратегическое планирование, государственное управление.

Summary. The article deals with the scope of public procurement as a factor in the development of the Ukrainian economy. The changes in the Ukrainian legislation in the field of public procurements are analyzed. Directions for improvement of management of the system of state purchases are determined.

Key words: public procurement, public expenditure, contracts, strategic planning, public administration.

Постановка проблеми. Законодавство України в сфері державних закупівель стрімко змінюється, тому важливо сформувати тенденції вдосконалення законодавства України в сфері державних закупівель як чинника розвитку української економіки.

Державні закупівлі на сьогоднішній день — вагомий важіль державного впливу на економіку, стимулювання науково-технічного прогресу та вирішення соціально-економічних проблем. Питання реалізації державних закупівель викликають посилений інтерес як у науковців так і у практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання удосконалення управління системою державних є предметом аналізу багатьох науковців, зокрема цій проблематиці присвячені праці В. Мельникова [2], А. Патрона [7], О. Підмогильного [8], В. Смиринського [4], І. Смотрицької [5], Н. Ткаченко [6], В. Федоровича [7], Г. Харченка [9] та інших дослідників. Проте єдиної думки щодо багатьох ключових питань державного управління зазначеною сферою господарських відносин серед дослідників поки що немає, багато проблем потребують додаткового опрацювання, насамперед у частині врахування особливостей посткризового розвитку економіки нашої країни.

Формування цілей статті. Формування тенденції вдосконалення законодавства України в сфері державних закупівель та уточнення на цій основі пріоритетних напрямів відповідної державно-управлінської діяльності і є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. Ефективність функціонування національної системи закупівель залежить не тільки від наявності продуманої стратегії у сфері державних закупівель, дієвої законодавчо-нормативної бази, але й від високопрофесійного проведення торгів і управління укладеними контрактами, націленого на отримання найвищої віддачі від вкладених коштів.

Правове регулювання системи державних закупівель в Україні здійснюється відповідно до Законів України «Про публічні закупівлі», метою якого є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції.

Формування цілісної системи державних закупівель, необхідність організації дієвого та ефективного контролю в цій сфері відносин, на думку І. Смотрицької, передбачає насамперед вибудовування більш централізованої організаційної структури. Базовими проблемами подальшого розвитку контрактних відносин у сфері державних закупівель є також створення державного контрактного права як особливого розділу господарського права, формування диверсифікованої системи контрактів на поставки товарів, надання послуг і виконання робіт для державних та муніципальних потреб [5, с. 53].

В основі розробки урядової політики у сфері державних закупівель, спрямованої на досягнення економічної ефективності, на думку І. Смотрицької, повинно лежати стратегічне планування, використання сучасних методів маркетингу на всіх етапах формування та проведення відповідних торгів, укладання та виконання контрактів [5, с. 55].

В. Федорович і А. Патрон, ґрунтуючись на фундаментальних дослідженнях досвіду функціонування федеральної контрактної системи США, вважають, що створення конкурентного державного ринку товарів і послуг та механізму його функціонування — перший

і єдиний крок на шляху до створення загальнонаціонального ринку товарів і послуг [7, с. 34].

Н. Ткаченко визначає такі проблеми із застосуванням законодавства у сфері державних закупівель: слабке інформаційне забезпечення, нестача кваліфікованих кадрів, невміння замовників якісно здійснювати підготовку конкурсної документації. На думку цієї дослідниці, реформа системи державних закупівель у цілому нині вже завершена, проте ще потрібно доопрацювання окремих норм, врегулювання деяких галузевих особливостей [6, с. 64].

На думку В. Мельникова, першим кроком у напрямі удосконалення чинної системи державних закупівель в умовах трансформаційної економіки має стати визначення статусу держави — замовника певних матеріальних і нематеріальних благ. Одним із наслідків функціонування ринкового механізму є недовиробництво громадських (соціальних) благ, тобто тих товарів, робіт, послуг, виробництво і реалізація яких не тягне за собою отримання прибутку (витрати на виробництво перевищують доходи від реалізації), але при цьому зберігається висока соціальна значимість, наприклад, послуги в соціальній сфері. У цьому випадку держава виступає їх безпосереднім постачальником. Таким чином, необхідність розміщувати замовлення на товари, роботи і послуги для потреб міністерств, відомств та інших державних замовників у рамках забезпечення власних державних функцій має суттєвий характер [2, с. 22].

На нашу думку, розгляд державних закупівель виключно як належного забезпечення суспільства товарами, роботами і послугами, виробництво (надання) яких не є рентабельним для приватного сектору, є недостатнім. Проведення державних закупівель важливо також розглядати як інструмент, що дає змогу державі ефективно впливати на господарські відносини в приватному секторі економіки, створюючи необхідні умови для його розвитку. Держава, як правило, не тільки фінансує, а й організовує виробництво окремих груп товарів і послуг.

Державні витрати, крім організації функціонування державних відомств, установ і організацій, спрямовані на реалізацію деяких суспільно значущих функцій приватним сектором економіки. Враховуючи це, сутність державних закупівель можна визначити як регламентовану законодавством діяльність держави з придбання товарів, робіт і послуг із найбільшою ефективністю і найменшими витратами з метою забезпечення діяльності держави, а також з метою справляння впливу на розвиток приватного сектору національної економіки і виконання соціально значущих функцій.

Існує три основні напрямки щодо пропозицій удосконалення управління системою державних закупівель. Перша — фахівці, які дотримуються цього напрямку, вбачають основні проблеми існуючої системи державних

закупівель у слабкій професійній підготовці кадрів державного управління та місцевого самоврядування, нестачі висококваліфікованих фахівців у сфері державних закупівель. З метою розв'язання цієї проблеми пропонується створення розгалуженої мережі відповідних профільних курсів з підвищення кваліфікації, розробка необхідних спеціальних навчальних програм і тренінгів тощо [8, с. 102; 9, с. 138]. Друга — прихильники цього варіанта удосконалення системи державних закупівель у трансформаційній економіці пов'язують із запровадженням уповноваженими органами влади низки заходів, зорієнтованих на [4, с. 25–26]. Третя — основою реалізації заходів з удосконалення системи державних закупівель, на думку дослідників, які пропонують цей варіант, має стати концептуальна зміна чинного законодавства, насамперед у частині встановлення процедур і правил регуляції її неконкурентної складової [3].

На теперішній час в Україні відбувається активне реформування економіки в цілому, у тому числі системи державних закупівель. Механізм проведення процедур закупівель має бути одним із ключових елементів підвищення ефективності державної економічної політики та базуватися, зокрема, на засадах добросовісної конкуренції, відкритості та прозорості, недискримінації учасників, об'єктивності та неупередженості оцінки тендерних пропозицій, а разом з цим запобігати проявам корупції у сфері державних закупівель.

Висновки. Проаналізувавши новітні зміни в законодавстві України в сфері державних закупівель, зроблений висновок, що при врегулювання відносин у сфері закупівель необхідно змінювати загальну концепцію Закону, а не обмежуватися фрагментарними змінами до його окремих положень, які призводять до суперечностей між нормами нормативно-правових актів.

Література

1. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2012 р. № 569-р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
2. Мельников В. В. Институциональная трансформация механизма государственных закупок в постсоветской России: монография / В. В. Мельников. — Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2008. — 220 с.
3. Нестерович Н. В. Как выйти из госзакупочного тупика / Н. В. Нестерович, В. И. Смирнов // Моск. торги. — 2012. — № 2. — С. 22–28.
4. Смиринський В. В. Логістичний менеджмент державних закупівель. Теоретично-правовий та методологічний аспект / В. В. Смиринський. — Тернопіль: Карт-бланш, 2009. — 301 с.
5. Смотрицкая И. И. Развитие рынка государственных заказов: институты и механизмы / И. И. Смотрицкая // Вестн. Ин-та экономики РАН. — 2007. — № 3. — С. 25–47.
6. Ткаченко Н. Б. Управління державними закупівлями: монографія / Н. Б. Ткаченко. — К.: Книга, 2007. — 296 с.
7. Федорович В. А. США: государство и экономика / В. А. Федорович, А. П. Патрон. — М.: Междунар. отношения, 2009. — 386 с.
8. Підмогильний О. О. Недосконалість державної політики щодо формування кадрового потенціалу для сфери державних закупівель / О. О. Підмогильний // Держава та регіони. Серія «Державне управління». — 2011. — № 1. — С. 101–105.
9. Харченко Г. А. Шляхи вдосконалення управління державними закупівлями в Україні / Г. А. Харченко // Держава та регіони. Серія «Державне управління». — 2012. — № 2. — С. 136–139.

References

1. On Approval of the Concept of Ensuring National Security in the Financial Sector [Electronic Resource]: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 15. 2012 p. № 569-p. — Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
2. Melnikov VV Institutional Transformation of the Mechanism of Public Procurement in Post-Soviet Russia: Monograph / VV Melnikov. — Novosibirsk: Publishing house of the NSTU, 2008. — 220 p.
3. Nesterovich NV How to get out of the state purchasing deadlock / NV Nesterovich, V. I. Smirnov // Moscow. auction. — 2012. — № . 2. — P. 22–28.
4. Smirichynsky V. V. Logistic management of public procurement. Theoretical-legal and methodological aspect / VV Smirichynsky. — Ternopil: Carte Blanche, 2009. — 301 p.
5. Smotrytskaya I. I. The Development of the Market for Public Orders: Institutions and Mechanisms / I. I. Smotrytskaya // Vestn. Institute of Economics, Russian Academy of Sciences. — 2007. — № . 3. — P. 25–47.
6. Tkachenko NB Management of Public Procurement: monograph / N. B. Tkachenko. — K.: Book, 2007. — 296 p.
7. Fedorovich VA United States: State and Economics / VA Fedorovich, A. P. Patron. — M.: International relations, 2009. — 386 p.
8. Pidmogylyn O. O. The imperfection of the state policy towards the creation of human resources for public procurement / O. O. Pidmogylyn // State and Regions. Series «Public Administration». — 2011. — № . 1. — P. 101–105.
9. Harchenko G. A. Ways of Improvement of Public Procurement Management in Ukraine / G. A. Kharchenko // State and Regions. Series «Public Administration». — 2012. — № . 2. — P. 136–139.

Мельничук Ольга Федорівна

*доктор юридичних наук, доцент,
декан факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет*

Мельничук Ольга Федоровна

*доктор юридических наук, доцент,
декан факультета менеджмента и права
Винницкий национальный аграрный университет*

Melnychuk Olha

*Doctor of Law Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Management and Law
Vinnytsia National Agrarian University*

Мельничук Максим Олегович

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
Вінницький національний аграрний університет*

Мельничук Максим Олегович

*кандидат юридических наук,
старший преподаватель кафедры права
Винницкий национальный аграрный университет*

Melnychuk Maksym

*Candidate of Law Sciences,
Senior Teacher of the Department of Law
Vinnytsia National Agrarian University*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ
ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ**

**ОСОБЕННОСТИ ПРАВА ПОСТОЯННОГО ПОЛЬЗОВАНИЯ
ЗЕМЕЛЬНЫМ УЧАСТКОМ**

**PECULIARITIES OF THE PERMANENT
LAND USAGE RIGHT**

Анотація. У статті розкрито особливості права постійного користування земельною ділянкою в умовах законодавчої трансформації цього інституту. Доведено, що право постійного землекористування є специфічним речовим правом, яке має обмежений об'єктно-суб'єктний склад, безстроковий характер, існує виключно на основі державної або комунальної власності, передбачає цільове використання земельних ділянок та виникає на основі волевиявлення власника або уповноважених ним органів за умови державної реєстрації. Висвітлено напрями законодавчої трансформації права постійного користування земельною ділянкою.

Ключові слова: постійне землекористування, земельна ділянка, безстроковість, цільове використання, державна власність, комунальна власність.

Аннотация. В статье раскрыты особенности права постоянного пользования земельным участком в условиях законодательной трансформации этого института. Доказано, что право постоянного землепользования является специфическим вещным правом, которое имеет ограниченный объектно-субъектный состав, бессрочность, существует исключительно на основе государственной или коммунальной собственности, предусматривает целевое использование земельных участков и возникает на основе волеизъявления собственника или уполномоченных им органов при условии государственной регистрации. Освещены направления законодательной трансформации права постоянного пользования земельным участком.

Ключевые слова: постоянное землепользование, земельный участок, бессрочность, целевое использование, государственная собственность, коммунальная собственность.

Summary. The article reveals the peculiarities of the land permanent usage right in this institute legislative transformation conditions. It is proved that the permanent land usage right is a specific matter of the right, which has a limited object-subjective structure, a perpetuity nature, entirely exists on the state basis or communal property, provides the purposeful land usage and bases on the will of owner or authorities in the state registration conditions. The legislative transformation directions of the land permanent usage right have been solved.

Key words: permanent land usage, land, perpetuity, purposeful usage, state property, communal property.

Постановка проблеми. Стаття 14 Конституції України проголошує землю основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. І цьому є своє пояснення, адже земля — це капітал, земля — це годувальниця. Мовою законодавця — це територіальний базис, природний ресурс і основний засіб виробництва [1, ст. 5]. Очевидно, що «земельна» тема не втратить актуальності ніколи. Так само, як не втрачає своєї теоретичної та практичної значимості питання постійного землекористування. Хоча здавалося б, що може бути актуального в усталеному ще з біблійних часів праві постійного землекористування? Особливо на фоні таких нових правових інститутів, як земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій, що впевнено ввійшли в наше життя. Однак непоодинокі спори в державі, що виникають навколо права постійного землекористування, свідчать про його вразливість і недостатню урегульованість, а також вказують на необхідність удосконалення його правового регулювання та захисту. Така ситуація загострює та актуалізує проблему особливостей права постійного землекористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праву постійного землекористування присвятили свої праці такі вчені, як В. І. Андрейцев, П. Ф. Кулініч, А. М. Мірошниченко, В. В. Носік, Є. О. Платонова, М. В. Шульга та ін. Однак, враховуючи трансформацію інституту постійного землекористування в нинішніх умовах, вважаємо за потрібне дослідити його особливості задля удосконалення правового регулювання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття особливостей права постійного користування земельною ділянкою в умовах законодавчої трансформації цього інституту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не дивлячись на усталений характер інституту постійного землекористування, його законодавче регулювання на сьогоднішній день недостатнє та потребує удосконалення. Земельний кодекс України (далі — ЗК України) присвячує праву постійного землекористування всього лише одну ст. 92, згідно з якою «право постійного користування земельною ділянкою — це право володіння

і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку» [1]. Це визначення, на думку відомого фахівця у галузі земельного права В. І. Андрейцева, недосконале, бо «не дає чіткого і повного уявлення про характер цих правовідносин і тим більше про їхній суб'єктний та об'єктний склад» [2, с. 5]. Та все ж, вважаємо, що аналіз ст. 92 ЗК України дає нам можливість зробити певні узагальнення та виділити особливості права постійного землекористування.

Із законодавчого визначення права постійного землекористування можна чітко виокремити його об'єкт, яким є земельна ділянка, що перебуває виключно у державній або комунальній власності та надається користувачу безстроково. Тобто об'єкт права постійного землекористування обмежений і це не випадково. ЗК України визначає категорії земель комунальної і державної власності, які не можуть передаватись у приватну власність в силу своєї суспільної цінності та цільового призначення [1, ст. 83–84]. Варто відзначити, що в ЗК України чітко окреслені категорії земель, які не можуть передаватись з державної у комунальну власність та навпаки — із комунальної у державну [1, ст. 117].

Особливістю права постійного землекористування є те, що земельна ділянка надається не у власність, а у володіння і користування. Надається безстроково, що, на нашу думку, забезпечує сталість правовідносин у цій сфері. Загалом «це сприяє реалізації ефективного й раціонального землекористування, належного захисту та відновлення земельної ділянки, що не завжди можливе в разі орендного або концесійного землекористування» [3, с. 16]. Припинення цього права можливе лише з підстав, передбачених ст. 141 ЗК України (використання ділянки не за цільовим призначенням, систематична несплата земельного податку, використання способом, що суперечить екологічним вимогам тощо), що є своєрідною гарантією постійного землекористування.

Суб'єкти права постійного землекористування чітко окреслені в ч. 2 ст. 92 ЗК України. Щоправда, порівняно із первісною редакцією кодексу, перелік суб'єктів права постійного землекористування протягом останніх років поступово розширився. Крім традиційних постійних

землекористувачів, в особі підприємств, установ та організацій державної та комунальної власності, додалися й інші. Зокрема: громадські організації інвалідів України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації; релігійні організації України, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законом порядку, виключно для будівництва і обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення їх діяльності; публічне акціонерне товариство залізничного транспорту загального користування, утворене відповідно до Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування»; вищі навчальні заклади незалежно від форми власності; співвласники багатоквартирного будинку для обслуговування такого будинку та забезпечення задоволення житлових, соціальних і побутових потреб.

Причинами таких змін у суб'єктному складі права постійного користування на землю є: а) бажання уникнути додаткових витрат, пов'язаних із оформленням прав на земельну ділянку; б) необхідністю забезпечення основної діяльності громадських організацій інвалідів, релігійних організацій, товариств залізничного транспорту, вищих навчальних закладів; в) уникнення додаткових витрат, пов'язаних із оплатою користування земельною ділянкою, окрім сплати земельного податку [4, с. 115].

Як бачимо, суб'єктами постійного землекористування тепер є не лише особи публічного права, але й приватного. Отже, право постійного землекористування в аспекті його суб'єктів зазнало трансформації. Чи доцільно розширювати суб'єктний склад цього права? Вважаємо, що таке розширення в контексті адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС є недоцільним, адже право постійного землекористування у порівнянні із правом власності є обмеженим. Тому не дивно, що ЄС розглядає право постійного землекористування лише як державну допомогу, яка «допускається, але в обмежених випадках і для певної виправданої мети» [5, с. 227].

Так званою виправданою метою є цільове використання земельних ділянок, що перебувають у постійному землекористуванні. Наприклад, надаючи це право релігійним організаціям, законодавець у ч. 2 ст. 92 ЗК України зазначає, що здійснюється це виключно для будівництва і обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення їх діяльності. Співвласники багатоквартирного будинку набувають його для обслуговування такого будинку та забезпечення задоволення житлових, соціальних і побутових потреб власників (співвласників) та наймачів (орендарів) квартир та нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку.

Державним і комунальним сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям надаються

земельні ділянки із земель державної і комунальної власності у постійне користування для науково-дослідних, навчальних цілей та ведення товарного сільськогосподарського виробництва [1, ч. 1 ст. 24]. В цьому контексті хочеться звернути увагу на те, що відповідно до Закону України «Про вищу освіту» провадження наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами є обов'язковим [8, ч. 1 ст. 65]. Навіть способи реалізації цього положення визначає закон, із-поміж яких — проведення демонстраційних дослідів, у тому числі з використанням земельних ділянок, які знаходяться у постійному користуванні вищих навчальних закладів [8, ч. 3 ст. 68]. Закон зобов'язує державу економічно заохочувати підприємства різних форм власності до співпраці з вищими навчальними закладами щодо виконання науково-інноваційних проєктів, підготовки і перепідготовки фахівців з вищою освітою, проведення практики студентів [8, ч. 4 ст. 67]. Насправді, готуючи фахівців у сфері агрономії, механізації, технології переробки продукції тваринництва, важко уявити собі кваліфікованого фахівця без практичних навичок вирощування зернових, обробітку ґрунту, грамотно організованих сівозмін, випасу худоби тощо.

Для права постійного землекористування властиві особливі підстави та порядок його набуття. Адже фактично це право походить від права власності та є делегованим. Тому надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування здійснюється органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування у межах повноважень, визначених ст. 122 ЗК України. Тобто для виникнення цього права необхідне волевиявлення власника або уповноважених ним органів.

Важливим є те, що право постійного землекористування виникає з моменту його державної реєстрації [1, ст. 125], яка відповідно до вимог ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [7] є обов'язковою. Ніякі інші підстави не можуть бути прийнятними для набуття права постійного користування земельною ділянкою. Варто погодитися, що «державна реєстрація є єдиним доказом існування зареєстрованого права на землю, яке може бути оскаржене лише в судовому порядку» [8, с. 103]. Саме на цьому акцентує увагу Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками (№ 1–17/2005), відповідно до якого права та обов'язки постійних землекористувачів визначені земельним законодавством і не підлягають договірному регулюванню (не можуть бути звужені) [9].

Права та обов'язки землекористувачів визначені в ст. 95–96 ЗК України та фактично відтворюють ті, якими наділені власники землі. Однак суб'єкти права постійного землекористування не можуть вільно

розпоряджатись земельною ділянкою без згоди власника, тобто продавати, дарувати чи відчужувати її в інший спосіб.

Висновки. Аналіз чинного законодавства дає нам можливість виділити такі особливості права постійного землекористування: 1) обмежений об'єктно-суб'єктний склад; 2) існування виключно на основі державної або

комунальної власності; 3) здійснюється шляхом реалізації двох правомочностей — права володіння та користування; 4) безстроковий характер; 5) цільове використання земельних ділянок, що перебувають у постійному землекористуванні; 5) для виникнення цього права необхідні волевиявлення власника або уповноважених ним органів та його державна реєстрація.

Література

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. / Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3–4. — Ст. 27.
2. Андрейцев В. І. Проблеми систематизації та кодифікації законодавства у сфері постійного землекористування / В. І. Андрейцев // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — 2005. — Вип. 65. — С. 4–8.
3. Кулініч П. Ф. Право постійного землекористування: для кого воно постійне / П. Ф. Кулініч // Юридичний журнал ЮСТІНІАН. — 2005. — № 5. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1717>.
4. Мак Л. Постійне користування землею як субінститут земельного права України / Лілія Мак // Visegrad Journal on Human Rights. — 2016. — № 3. — С. 113–118.
5. Мірошніченко А. М. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. — К.: Правова єдність, 2009. — 496 с.
6. Платонова Є. О. Особливості правового забезпечення постійного користування земельними ділянками / Є. О. Платонова // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2016. — Вип. 6. — Т. 2. — С. 15–19.
7. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. / Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 37–38. — Ст. 2004.
8. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 р. / Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 51. — Ст. 553.
9. Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування: Закон України від 23 лютого 2012 р. / Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 49. — с. 553.
10. Гоштинар С. Л. До питання про юридичну природу державної реєстрації прав на землю / С. Л. Гоштинар // Південноукраїнський правничий часопис. — 2015. — № 3. — С. 101–103.
11. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05>.

References

1. Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25 zhovtnia 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2002. — № 3–4. — St. 27.
2. Andreitsev V. I. Problemy systematyzatsii ta kodyfikatsii zakonodavstva u sferi postiinoho zemlekorystuvannia / V. I. Andreitsev // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky. — 2005. — Vyp. 65. — S. 4–8.
3. Kulinich P. F. Pravo postiinoho zemlekorystuvannia: dlia koho vono postiine [Elektronnyi resurs] / P. F. Kulinich // Yurydychnyi zhurnal YuSTINIAN. — 2005. — № 5. — Rezhym dostupu: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1717>.
4. Mak L. Postiine korystuvannia zemleiu yak subinstytut zemelnogo prava Ukrainy / Liliia Mak // Visegrad Journal on Human Rights. — 2016. — № 3. — S. 113–118.
5. Miroshnychenko A. M. Naukovo-praktychnyi komentar Zemelnogo kodeksu Ukrainy / A. M. Miroshnychenko, R. I. Marusenko. — K.: Pravova yednist, 2009. — 496 s.
6. Platonova Ye. O. Osoblyvosti pravovoho zabezpechennia postiinoho korystuvannia zemelnymy diliankami / Ye. O. Platonova // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. — 2016. — Vyp. 6. — T. 2. — S. 15–19.
7. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2014 r. / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2014. — № 37–38. — St. 2004.
8. Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2004 r. / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2004. — № 51. — St. 553.

9. Pro osoblyvosti utvorennia publicлноho aktsionernoho tovarystva zaliznychnoho transportu zahalnoho korystuvannia: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2012 r. / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2012. — № 49. — St. 553.

10. Hoshtynar S. L. Do pytannia pro yurydychnu pryrodu derzhavnoi reiestratsii prav na zemliu / S. L. Hoshpynar // Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys. — 2015. — № 3. — S. 101–103.

11. Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 92, punktu 6 rozdil X «Perekhidni polozhennia» Zemelnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro postiine korystuvannia zemelnymy diliankamy) vid 22 veresnia 2005 r. № 5-rp/2005 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05>.

Колінько Олена Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Колінько Елена Александровна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры права
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*

Kolinko Helen

*PhD in Law, Associate Professor, Department of Law
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

Рубець Марія Миколаївна

*магістрант
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Рубец Мария Николаевна

*магистрант
Киевского кооперативного института бизнеса и права*

Rubec Maria

*Master of Law of the
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ**
**ЕВРОПЕЙСКИЕ СТАНДАРТЫ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДА:
МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ**
**EUROPEAN STANDARDS OF LABOR ORGANIZATION:
INTERNATIONAL LEGAL REGULATION**

Анотація. Європейські стандарти організації праці можна визначити, як своєрідну нормативну субстанцію трудового права ЄС. Вони відображають результати діяльності держав, спрямованої на внесення до ринкової економіки соціальних цінностей. Змістом цих стандартів є концентроване відображення досвіду багатьох європейських країн, результат прискіпливого добору найбільш цінних та універсально значущих норм і положень національних правових систем, трансформованих у правові норми, які містяться у ратифікованих міжнародно-правових документах.

Ключові слова: європейські стандарти, трудове право, організація праці, міжнародно-правові норми.

Аннотация. Европейские трудовые нормы могут быть определены как своего рода нормативная сущность трудового законодательства ЕС. Они отражают результаты деятельности государств, направленных на внедрение в рыночную экономику социальных ценностей. Содержание этих стандартов является концентрированным отображением опыта многих европейских стран, результатом тщательного отбора наиболее ценных и общепризнанных норм и положений национальных правовых систем, преобразованных в правовые нормы, которые содержатся в ратифицированных международно-правовых документах.

Ключевые слова: европейские стандарты, трудовое право, организация труда, международно-правовые нормы.

Summary. European labor standards can be defined as a kind of normative substance of EU labor law. They reflect the results of the activities of states aimed at introducing into the market economy of social values. The content of these standards is a concentrated reflection of the experience of many European countries, the result of a meticulous selection of the most valuable and universally relevant norms and provisions of national legal systems transformed into legal norms which contained in ratified international legal instruments.

Key words: European standards, labor law, labor organization, international legal norms.

Постановка проблеми. У кожній галузі державного і суспільного життя є свої вимоги до стандартів, у тому числі і у сфері організації праці. Дане питання є актуальним у випадках приведення трудової діяльності людей в певну систему, що характеризується внутрішньою впорядкованістю, узгодженістю і спрямованістю взаємодії для реалізації спільної програми та цілі. Тобто, для того щоб досягти певного результату в процесі праці значимого для великої спільноти, необхідно враховувати інтереси, права і свободи членів даної спільноти, закріплюючи їх в законодавстві. Саме для ефективного функціонування трудових відносин в межах ЄС, були створені певні стандарти організації праці з урахуванням особливостей різноманітних членів європейської спільноти. Враховуючи, що Україна перебуває на шляху до європейської інтеграції (в тому числі у сфері трудових праввідносин), на нашу думку, заслуговує на більш детальне дослідження питання закріплення європейських стандартів організації праці в міжнародному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До досліджень стандартів організації праці вдавалися такі науковці, як М. Г. Александрова, Н. Б. Болотіної, М. М. Матюха, К. В. Мельник, В. Б. Рурінкевич, О. А. Телічко, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, О. М. Ярошенка та інші.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у характеристиці міжнародно-правового регулювання європейських стандартів організації праці.

Виклад основного матеріалу. Після Другої світової війни почалось інтенсивне усвідомлення світовою спільнотою вагомості і значення проблеми прав людини та їхнього захисту, цінності людського життя і здоров'я та необхідності задоволення соціально — економічних потреб. Почали створюватися численні міжнародні організації, до компетенції яких належало вироблення мінімальних необхідних стандартів організації праці, залучення спеціалістів для вирішення питань, пов'язаних з впливом на держави, які порушують закріплені стандарти організації, надання різноманітної допомоги державам, що її потребують.

Поступово питання охорони і захисту праці людини вийшло за межі компетенції кожної окремої держави і перетворилось із суто внутрішньої у міжнародну проблему. Відтак, виникла потреба у створенні універсальних міжнародно-правових та конкретно європейських стандартів організації праці, які відображені у низці важливих міжнародно-правових актів. Вони розглядаються як впорядкована система міжнародних норм та принципів, розроблених на основі взаємних угод між державами щодо питань, пов'язаних із визнанням та закріпленням основних прав людини у сфері організації праці, регламентуванням найманої праці та її окремих умов, захистом індивідуальних та колективних інтере-

сів працівників, визначення основ правового статусу працівників-мігрантів, регулювання праці окремих категорій працівників, формування соціальної політики та визначення її пріоритетів. Утворення цієї системи, забезпечення її цілісності, єдності та функціональної здатності є результатом нормотворчої діяльності, яка здійснюється в рамках більшості європейських та міжнародних організацій [1, с. 24–30].

Європейські стандарти організації праці визначають, як своєрідну нормативна субстанцію міжнародного трудового права, що відображає результати діяльності держав, спрямованої на внесення до ринкової економіки соціальних цінностей. Змістом цих стандартів є концентроване відображення досвіду багатьох європейських країн, результат прискіпливого добору найбільш цінних та універсально значущих норм і положень національних правових систем, трансформованих у міжнародні норми [2, с. 647–649].

Найбільш важливі європейські стандарти організації праці закріплюються у положеннях статуту та конвенції Міжнародної організації праці. Дана установа була створена урядами різних країн для підтримки міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі й зменшення соціальної несправедливості за рахунок поліпшення умов праці.

Міжнародна організація праці займається прийняттям різноманітних конвенцій та розробляє рекомендації, а також встановлює міжнародні стандарти у сфері організації праці, зайнятості, професійної підготовки, умов праці, соціального забезпечення, безпеки праці й охорони здоров'я. За час своєї діяльності організація ухвалила близько 190 конвенцій і 200 рекомендацій.

Дана організація відповідає за розробку міжнародних стандартів організації праці та нагляд за їх дотриманням. Це єдина тристороння установа у системі Організації Об'єднаних Націй, яка об'єднує представників влади, роботодавців та робітників задля спільного визначення політики та програм із забезпечення достойною роботою усіх без винятку громадян.

Компетенція цієї організації полягає в підтримці демократії і соціального діалогу, боротьбі з бідністю та безробіттям, забороні праці дітей. Як всесвітня організація, вона відповідає за розроблення міжнародних стандартів у сфері організації праці і здійснює нагляд за їх дотриманням.

У співпраці із країнами — членами організації вона прагне забезпечити дотримання стандартів у сфері організації праці на законодавчому рівні та на практиці. Вона також приймає міжнародно-правові акти в сфері праці у таких напрямках: право на працю, заборона примусової праці, право на колективні переговори, право на страйк, зайнятість і працевлаштування, умови праці, охорона праці, соціальна співпраця працівників і роботодавців, мирні засоби вирішення трудових конфліктів, право

працівників на створення професійних організацій тощо [3].

Європейські стандарти організації праці є об'єктивною необхідністю і невід'ємною складовою трудової діяльності людини. Вони мають сприяти вдосконаленню всіх процесів праці, виробничих структур для досягнення найвищої ефективності суспільного виробництва.

Отже, можна стверджувати, що вироблення європейських стандартів організації праці дає можливість забезпечити дотримання прав і свобод людей щодо організацію праці на достатньо високому рівні. В свою чергу, кожна держава, яка входить до ЄС повинна самостійно турбуватися про вирішення питання імплементації норм щодо даних стандартів у національне законодавство й вироблення адекватного процесу їх реалізації в повсякденному житті своїх громадян.

Так, основні та найбільш вагомні європейські стандарти організації праці закріплені в документах Ради Європи — Європейській конвенції про права людини та основоположні свободи (1950), Загальній декларації прав людини (1966), Європейській соціальній хартії (1961), Європейській соціальній хартії (переглянутій) (1996), Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1966), Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок (1979), Конвенції про права дитини (1989), а також у документах Європейського Союзу — Договорі про Європейський Союз, Хартії соціальних прав трудящих Співтовариства (1989), Міжнародній конвенції про захист прав усіх працюючих-мігрантів та членів їх сімей (1990), Хартії основоположних прав Європейського Союзу (2000), Конституції Європейського Союзу, підписаної в грудні 2004 р. главами держав та урядів Європейського Союзу, у директивах, регламентах Європейського Союзу [4].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на положення, які містяться в деяких з цих документів. Так, Європейська конвенція про права людини та основоположні свободи в ст. 4 закріплює такий важливий стандарт організації праці як заборону примусової праці, під якою розуміється, що ніхто не може бути примушений виконувати примусову чи обов'язкову працю [5].

Загальна декларація прав людини проголошує такі основні стандарти організації праці, як:

- кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях (ст. 21);
- кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття (п. 1 ст. 22);
- кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за однакову працю (п. 2 ст. 23);

– кожен працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне існування її самої та її сім'ї і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення (п. 3 ст. 23);

– кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів (п. 4 ст. 23);

– кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку (ст. 24) [6].

Основні трудові права людини у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права закріплюють такі саме положення, як і положення Пакту про громадянські і політичні права, що передбачають тверді стандарти організації та здійснення праці щодо їх імплементації до національного законодавства держав, які ратифікували ці міжнародно-правові документи.

Так, серед даних стандартів можна виділити: право на працю та елементи, які є його складовими (ст. 6); визнання права кожного на справедливі і сприятливі умови праці (ст. 7), а саме: справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої дискримінації; безпечні умови праці та її гігієну; однакову можливість просування по роботі виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації; відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за святкові дні; створення для захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійних спілок, безперешкодний вступ та участь у них, право у визначених законом межах на страйк (ст. 8); право на соціальне забезпечення (ст. 9); охорона материнства шляхом надання пільг працюючим матерям та здійснення особливих заходів щодо охорони праці дітей та підлітків (ст. 10) [7].

Пакт про громадянські і політичні права у вигляді певного стандарту організації праці передбачив заборону примусової чи обов'язкової праці та свободу асоціації, що включає право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів [8].

Ще одним, не менш важливим європейським стандартом організації праці є положення ст. 11 Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок. Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі зайнятості з метою забезпечення на основі рівності чоловіків та жінок рівні права на працю та працевлаштування, вільного вибору професії чи роду роботи, просування по службі, одержання професійної підготовки і перепідготовки, право на рівну винагороду, соціальне забезпечення, право на оплачувану відпустку. Держави також зобов'язані вживати відповідних заходів, спрямо-

9. Підписано Меморандум про співробітництво між Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Міжнародною організацією праці [Електронний ресурс] / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. — 2013. — 20 лютого. — Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/index.php>. — Заголовок з екрана.
10. Рурінкевіч В. Б. Функції системи охорони праці в країнах-учасниках Європейського Союзу з огляду входження до нього України / В. Б. Рурінкевіч, В. В. Захаров // Інформ. бюл. з охорони праці. — 2005. — № 4. — С. 20–24.
11. Телічко О. А. Процес адаптації трудового законодавства України в сфері охорони праці до європейських стандартів / О. А. Телічко // Юрид. наука і практика. — 2011. — № 1. — С. 24–30.

References

1. Evropeyskaya konventsiiya pro zaschitu prav cheloveka i osnovopolozhnyih svobod ot 4 oktyabrya 1950 r. / Mezhdunarodnye aktyi o pravah cheloveka: sb. dokumentov. — M.: Izdat. gruppy Norma-Infra, 2000. — S. 539–551.
2. Yevropeiska sotsialna khartiia (perehlianuta): Mizhnarodnyi dokument vid 03.05.1996 # ETS N163 / Ofits. visn. Ukrainy. — 2006. — #40. — S. 37. — St. 2660.
3. Konventsiiya pro prava dytyny: Mizhnarodnyi dokument vid 20.11.1989 / Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy. — 1990. — # 1. — S. 205.
4. Mizhnarodna orhanizatsiia pratsi [Elektronnyi resurs] / Vikipediia. Vilna entsyklopediia. — Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/ЄVfeНарофlHa_orhanizatsiia_pratsi. — Zaholovok z ekrana.
5. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [Elektronnyi resurs]: Mizhnarodnyi dokument vid 16.12.1966. — Rezhym dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
6. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava [Elektronnyi resurs]: Mizhnarodnyi dokument vid 16.12.1966. — Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
7. Nitstskyi dohovir ta rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu / M-vo yustytzii Ukrainy. Tsentr porivnialnoho prava; za nauk. red. S. Shevchuka. — K.: Lohos, 2001. — 196 s.
8. Orhanizatsiia pratsi, yii formy ta pryntsyipy [Elektronnyi resurs] // Biznes portal Lutska. — Rezhym dostupu: http://toplutsk.com/articles-article_1518.html. — Zaholovok z ekrana.
9. Pidpysano Memorandum pro spivrobitnytstvo mizh Ofisom Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny ta Mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi [Elektronnyi resurs] / Upovnovazheniy Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny. — 2013. — 20 liutoho. — Rezhym dostupu: <http://www.ombudsman.gov.ua/index.php>. — Zaholovok z ekrana.
10. Rurinkevich V. B. Funktsii systemy okhorony pratsi v krainakh-uchasnytsiakh Yevropeiskoho Soiuzu z ohliadu vkhodzhenia do noho Ukrainy / V. B. Rurinkevich, V. V. Zakharov // Inform. biul. z okhorony pratsi. — 2005. — #4. — S. 20–24.
11. Telichko O. A. Protses adaptatsii trudovoho zakonodavstva Ukrainy v sferi okhorony pratsi do yevropeiskykh standartiv / O. A. Telichko // Yuryd. nauka i praktyka. — 2011. — # 1. — S. 24–30.

Пенькова Катерина Олегівна

Магістр

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Пенькова Екатерина Олеговна

Магистр

Киевского кооперативного института бизнеса и права

Penkova Kateryna

Master of Arts of the

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

Калініченко Олександр Федосійович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Калиниченко Александр Федосеевич

кандидат юридических наук, доцент кафедры права

Киевский кооперативный институт бизнеса и права

Kalinichenko Alexander

Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor, Department of Law

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ
ПРАЦЮЮЧИХ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ
ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДА
РАБОТАЮЩИХ МИГРАНТОВ В УКРАИНЕ
REGULATORY CONSIDERATIONS FOR THE LABOR OF
MIGRANT WORKERS IN UKRAINE**

Анотація. В статті встановлено, що у зв'язку із здійсненням господарської діяльності суб'єктами господарювання, в тому числі і суб'єктів господарювання з іноземними інвестиціями, виникає потреба залучення до виконання трудових функцій іноземних фахівців. Стаття 26 Конституції України зазначає, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами та свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Але виконання трудових функцій іноземцями можливе лише за наявності спеціальних дозволів, що видаються територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

У зв'язку з цим досліджено питання особливостей працевлаштування іноземців на території України, проаналізовано нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється працевлаштування трудящих-мігрантів в Україні, визначено перелік документів, необхідних для отримання дозволів.

Ключові слова: іноземець, трудящий-мігрант, роботодавець, працевлаштування, дозвіл.

Аннотация. В статье установлено, что в связи с осуществлением хозяйственной деятельности субъектами хозяйствования, в том числе и субъектов хозяйствования с иностранными инвестициями, возникает потребность привлечения к выполнению трудовых функций иностранных специалистов. Статья 26 Конституции Украины отмечает, что иностранцы и лица без гражданства, находящиеся в Украине на законных основаниях, пользуются теми же правами и свободами, а также несут такие же обязанности, как и граждане Украины, за исключениями, установленными Конституцией, законами или международными договорами Украины. Но выполнение трудовых функций иностранцами возможно только при наличии специальных разрешений, выдаваемых территориальными органами центрального

органа исполнительной власти, реализующего государственную политику в сфере занятости населения и трудовой миграции.

В связи с этим исследован вопрос особенностей трудоустройства иностранцев на территории Украины, проанализированы нормативно-правовые акты, на основании которых осуществляется трудоустройство трудящихся-мигрантов в Украине, определен перечень документов, необходимых для получения разрешений.

Ключевые слова: иностранец, трудящийся-мигрант, работодатель, трудоустройство, разрешение.

Summary. The article establishes that in connection with the implementation of economic activities by business entities, including business entities with foreign investments, there is a need to involve foreign specialists in performing labor functions. Article 26 of the Constitution of Ukraine notes that foreigners and stateless persons, who are legally in Ukraine, enjoy the same rights and freedoms and bear the same duties as citizens of Ukraine, except those, which were established by the Constitution, laws or international treaties of Ukraine. However, the performance of labor functions by foreigners is possible only if there are special permits issued by the territorial bodies of the central executive authority implementing the state policy in the sphere of population employment and labor migration.

Due to that, the issue of employment peculiarities of foreigners in the territory of Ukraine has been studied, regulatory legal acts have been analyzed on the basis of which migrant workers are employed in Ukraine, a list of documents necessary for obtaining permits has been determined.

Key words: foreigner, migrant worker, employer, employment, permission.

Постановка проблеми. Кодекс законів про працю України визначає, що трудові відносини іноземців, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях України регулюються відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» [1; 2]. Даний закон регулює приватноправові відносини з іноземним елементом, тобто відносини, де одним із учасників є іноземець. Статтею 52 вищезгаданого закону визначено, що до трудових відносин застосовується право держави, в якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України. Таким чином, якщо іноземець має намір працювати на території України, то правовідносини з його трудового оформлення регулюються законодавством України. Отже, щоб визначити особливості працевлаштування іноземців в Україні, необхідно здійснити аналіз саме українського законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження правового статусу трудящих-мігрантів присвячені наукові роботи, Н. І. Карпачової, О. Київець, С. В. Максименка, О. А. Малиновської, А. М. Овсяк.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей правового регулювання працевлаштування трудящих-мігрантів в Україні. Завдання дослідження полягає у розкритті порядку працевлаштування трудящих-мігрантів для здійснення трудової діяльності на підприємствах, в установах, організаціях України. Об'єктом дослідження є правовідносини, що регулюють порядок отримання дозволів іноземними суб'єктами для виконання роботи в Україні. Предметом дослідження є порядок отримання дозволів трудящими-мігрантами для роботи в Україні.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні питання працевлаштування трудящих-мігрантів

в Україні регулює Порядок видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, затверджений постановою КМУ «Питання видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства» № 437 від 27 травня 2013 р. (надалі – Порядок) [3].

Без дозволу здійснюється працевлаштування таких категорій іноземців: а) тих, що постійно проживають; б) біженців; в) осіб, яких визнано такими, що потребують додаткового захисту, або яким надано притулок чи тимчасовий захист; г) особи, що одержали дозвіл на імміграцію в Україну.

Крім названих категорій іноземців, без дозволу здійснюється працевлаштування представників іноземного морського (річкового) флоту та авіакомпаній, які обслуговують такі компанії на території України; працівники закордонних засобів масової інформації, акредитовані для роботи в Україні; спортсмени, які набули професійного статусу, артисти та працівники мистецтва для роботи в Україні за фахом; працівники аварійно-рятувальних служб для виконання термінових робіт; працівники іноземних представництв, які зареєстровані на території України в установленому законодавством порядку; священнослужителі, які є іноземцями й тимчасово перебувають в Україні на запрошення релігійних організацій для провадження канонічної діяльності лише в таких організаціях, з офіційним погодженням з органом, який здійснив реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації; іноземці, які прибули в Україну для участі в реалізації проектів міжнародної технічної допомоги; іноземці, які прибули в Україну за запрошенням для

провадження викладацької та/або наукової діяльності у вищих навчальних закладах; інші іноземці у випадках, передбачених законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для працевлаштування на визначений строк, приймаються роботодавцями на роботу на підставі дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, виданого на підставі Порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Крім того, необхідно зазначити, що іноземці та особи без громадянства не можуть призначатися на посаду або займатися трудовою діяльністю, якщо призначення на відповідну посаду або провадження відповідного виду діяльності, згідно із законодавством, пов'язане з належністю до громадянства України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (наприклад, це стосується таких категорій як народні депутати України, судді, нотаріуси, прокурор та ін.).

Закон України «Про зайнятість населення» зазначив, що підприємства, установи та організації мають право на застосування праці іноземців та осіб без громадянства на території України на підставі дозволу, який видається територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, на строк до 1-го року, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4. ст. 42]. Дозвіл роботодавцю на застосування праці іноземця або особи без громадянства видається за умови, що в Україні (регіоні) відсутні кваліфіковані працівники, які спроможні виконувати відповідний вид роботи, або є достатнє обґрунтування доцільності застосування їхньої праці, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Дозвіл видається також на застосування праці іноземців, які направлені закордонним роботодавцем в Україну для виконання певного обсягу робіт (послуг) на підставі договорів, укладених між

вітчизняним та іноземним суб'єктом господарювання, за умови, що відсоток кваліфікованих іноземців, які залучаються в межах договору, не перевищує половини загальної чисельності осіб, що працюватимуть на умовах договору; іноземців, які відповідно до графіка специфічних зобов'язань у секторі послуг Протоколу про вступ України до СОТ (ст. II Генеральної угоди про торгівлю послугами) належать до категорії «внутрішньо-корпоративні цесіонарії»); осіб, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця. Таким чином, для отримання дозволу на працевлаштування іноземця необхідно надати обґрунтування доцільності застосування його праці або в Україні повинні бути відсутні кваліфіковані працівники, які спроможні виконувати відповідний вид роботи.

Для отримання дозволу на застосування праці іноземців чи осіб без громадянства роботодавець подає територіальному органу Державної служби зайнятості в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі за місцезнаходженням підприємства, установи, організації документи, визначені Порядком. Деякі документи повинні бути перекладені українською мовою, засвідчені згідно із законодавством країни їх видачі та легалізовані в установленому порядку.

У разі застосування роботодавцем праці іноземців на умовах трудового або іншого договору без дозволу на застосування праці іноземця з нього стягується штраф за кожну особу у 20-кратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення, а іноземця можуть видворити з України з подальшою заборонаю в'їзду в Україну строком на 5 років.

Висновки. У зв'язку з потребою першочергового забезпечення робочими місцями громадян України, процес працевлаштування іноземців має свої особливості. Для працевлаштуватися трудящому-мігранту на території України потрібний дозвіл, а роботодавцю необхідно обґрунтувати доцільність у такому працевлаштуванні. Іноземець не може претендувати на посаду, пов'язану з належністю до громадянства України. Крім того, іноземець повинен відповідати низці інших вимог. Однак, незважаючи на такі особливості, законодавство України у цій сфері є достатньо лояльним для іноземців.

Література

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. / Відомості Верховної Ради. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст. 375.
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. / Відомості Верховної Ради України. — 2005 р. — № 32. — Ст. 422.
3. Порядок видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, затверджений постановою КМУ «Питання видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства» № 437 від 27 травня 2013 р. / Офіційний вісник України. — 2013. — № 48. — Стор. 62. — Ст. 1722.
4. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. / Відомості Верховної Ради. — 2013. — № 24. — Ст. 243.

References

1. Code of Labor Laws of Ukraine dated December 10, 1971 / Bulletin of the Verkhovna Rada. — 1971. — Appendix to No. 50. — Art. 375
2. The Law of Ukraine «On Private International Law» dated June 23, 2005 / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2005 — No. 32. — St. 422.
3. The procedure for the issuance, extension and cancellation of the permit for the employment of foreigners and stateless persons, approved by the resolution of the CMU «Issues of Issuance, Extension and Cancellation of Permits for the Use of Work of Foreigners and Stateless Persons» No. 437 dated May 27, 2013 / Official Bulletin of Ukraine. — 2013. — No. 48. — P. 62. — Art. 1722
4. The Law of Ukraine «On Employment of the Population» of 05.07.2012. / Vedomosti Verkhovnoy Rada. — 2013. — No. 24. — Art. 243.

Сопрун Тамара Олександрівна

магістр

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Сопрун Тамара Александровна

магістр

Киевского кооперативного института бизнеса и права

Soprun Tamara

Master of Arts of the

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

Калініченко Олександр Федосійович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Калиниченко Александр Федосеевич

кандидат юридических наук, доцент кафедры права

Киевский кооперативный институт бизнеса и права

Kalinichenko Alexander

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Department of Law

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

ВІДПОВІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ ЩОДО ПРАВА НА ВІДПУСТКИ

СООТВЕТСТВИЕ УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ЕВРОПЕЙСКИМ СТАНДАРТАМ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРАВА НА ОТПУСК

COMPLIANCE OF UKRAINIAN NATIONAL LEGISLATION WITH EUROPEAN STANDARDS ABOUT VACATION PRIVILEGE

Анотація. В статті встановлено, що для сучасного етапу розвитку нашої держави характерним є таке пріоритетне завдання як вступ до провідних європейських інституцій. В зв'язку з цим в Україні запроваджуються в життя важливі перетворення в різних сферах: економічній, соціальній, політичній, правовій. Тому всі ці процеси викликають потребу в продовженні реформування національного трудового законодавства. Для здійснення відповідної роботи в напрямку адаптації національного трудового законодавства, в тому числі і у сфері відпусток, до законодавства Європейського Союзу вимагає об'єднання зусиль фахівців у галузі трудового права.

Виконуючи вимоги Європейського Союзу щодо реформування трудового законодавства, зокрема, стосовно правового регулювання відпусток, необхідно не тільки привести національне законодавство у відповідність до Європейської Соціальної хартії, Хартії основних соціальних прав працівників від 9 грудня 1989 року, Директиви № 93/104/ЄС від 23 листопада 1993 року, Директиви 2003/88/ЄС від 4 листопада 2003 року, але і запозичити позитивний досвід європейських країн у цій сфері.

Ключові слова: відпочинок, відпустка, працівник, неповнолітній працівник, трудове законодавство.

Аннотация. В статье установлено, что для современного этапа развития нашего государства характерна такая приоритетная задача как вступление до ведущих европейских институций. В связи с этим в Украине вводятся в жизнь важные преобразования в различных сферах: экономической, социальной, политической, правовой. Поэтому все эти процессы вызывают потребность в продолжении реформирования национального трудового законодательства. Для осуществления соответствующей работы в направлении адаптации национального трудового законодательства, в том числе и в сфере отпусков, к законодательству Европейского Союза требует объединения усилий специалистов в области трудового права.

Выполняя требования Европейского Союза по реформированию трудового законодательства, в частности относительно правового регулирования отпусков, необходимо не только привести национальное законодательство в соответствие с Европейской Социальной хартией, Хартией основных социальных прав работников от 9 декабря 1989 года, Директивой № 93 / 104 / ЕС от 23 ноября 1993 года, Директивой 2003/88 / ЕС от 4 ноября 2003 года, но и перенять положительный опыт европейских стран в этой сфере.

Ключевые слова: отдых, отпуск, работник, несовершеннолетний работник, трудовое законодательство.

Summary. The article establishes, that joining key European institutions is a priority task for our state at the modern stage of development. Due to that, in Ukraine, there have being implemented important transformations in various domains, such as: economic, social, political, legal. Therefore, all these processes need continuation of the reformation of national labor legislation. For the implementation of the relevant work in the area of adaptation of national labor legislation, including in the field of vacations to the legislation of the European Union requires pooling of efforts of specialists in the field of labor law.

In compliance with the European Union's requirements for labor law reform, in particular, regarding the legal regulation of vacations, it is necessary not only to bring national legislation in line with the European Social Charter, the Charter of Fundamental Social Rights of Workers of December 9, 1989, Directive No. 93/104 / EU of November 23 1993, Directive 2003/88 / EU of 4 November 2003, but also to take the positive experience of European countries in this area.

Key words: rest, vacation, worker, child labourer, labor legislation.

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні не було прийнятого нового кодифікованого акту, що регулює трудові відносини. На сьогодні продовжує діяти Кодекс законів про працю України, що прийнятий ще в 1971 році. Безперечно, що правове регулювання трудових відносин, в тому числі відпусток, здійснюється рядом нормативних актів, прийнятих за період незалежності України. Але розвиток ринкових відносин, євроінтеграційні процеси вимагають оновленого регулювання відпусток в нашій державі. В цьому напрямку необхідно пристосувати національне законодавство, що регулює право на відпустки, до вимог Європейського Союзу. Вивчення законодавства європейських країн, яке регламентує порядок надання відпусток, дозволить внести пропозиції щодо врахування позитивного досвіду цих країн у вітчизняному трудовому законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, які досліджували дане питання в цьому напрямку слід виділити, Болотіну Н. Б., Гапон О. Є., Готру В. В., Дмитрієву К. І., Загоруйка О. Ф., Кисельова І. Я.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей правового регулювання відпусток в європейських країнах у сучасний період. Завдання дослідження полягає у розкритті особливостей правового регулювання відпусток в європейських державах з метою їх імплементації в національне трудове законодавство. Об'єктом дослідження є правовідносини, що регулюють порядок надання та використання відпусток в європейських країнах. Предметом дослідження відпустки, що регламентуються законодавством окремих європейських країн.

Виклад основного матеріалу. Основні європейські стандарти в сфері встановлення мінімальних щорічних

основних відпусток визначають їх тривалість на рівні 4 тижнів. Відповідні зміни мають бути внесені до ч. 1 ст. 75 КЗпП, ч. 1 ст. 6 в Закону України «Про відпустки» [1, ч. 1 ст. 75; 2, ч. 1 ст. 6]. Вказана мінімальна тривалість відпустки стосується лише повнолітніх працівників. Законодавство європейських країн по-різному встановлює таку тривалість, але з додержанням європейських стандартів. Як приклад, можна навести трудове законодавство Німеччини, а саме Федеральний Закон «Про відпустки» від 08.01.1963 р., який закріпив тривалість щорічної основної відпустки на рівні 24 робочих днів [3, с. 93].

Мінімальна тривалість відпустки у Польщі не вище загальноєвропейського мінімуму, але там діють суворі норми щодо можливості розпорядження цими днями. Поділ відпустки дозволяється на частини лише за бажанням самого працівника, при цьому одна з частин повинна бути не менше 14 календарних днів. Офіційна мета відпустки — відновлення сил працівника; тому в разі неможливості використання відпустки через хворобу, вона переноситься на інший час. Мінімальна тривалість відпустки збільшується за наявності збільшення загального трудового стажу, тобто якщо загальний трудовий стаж складає понад 10 років, то працівник має право на щорічну відпустку тривалістю 26 робочих днів.

Законодавство Словаччини щодо відпусток встановлює мінімальну її тривалість на рівні 4 тижнів. Тривалість відпустки залежить від стажу роботи, тому фактично всі громадяни у віці 33 років і старше, мають право вже на п'ятитижневий відпочинок.

У Нідерландах мінімум щорічної оплачуваної відпустки не перевищує загальноєвропейський поріг — 20 днів. Фактична тривалість оплачуваної щорічної відпустки становить в середньому шість тижнів (на підставі угоди з профспілками).

Збільшення в багатьох країнах тривалості відпустки до 5–6 тижнів супроводжується встановленням у законодавстві особливостей порядку її використання.

Щодо відпусток у Швеції, то законодавчо врегульовано порядок, відповідно до якого п'ятий тиждень відпустки за бажанням працівника може накопичуватися протягом п'яти років. Тобто кожні шість років працівник у цьому випадку має відпустку тривалістю 10 тижнів (п'ять тижнів чергової поточної відпустки плюс п'ять накопичених тижнів відпустки).

У Фінляндії п'ятий тиждень відпустки може бути реалізовано тільки в осінньо-зимовий період (між 30 вересня та 2 травня).

Трудове законодавство України встановлює додаткову юридичну гарантію для неповнолітніх працівників, яка полягає у подовженій тривалості мінімальної щорічної основної відпустки в 31 календарний день. Європейське законодавство по-різному визначає тривалість щорічної відпустки для неповнолітніх. Так, трудове законодавство Німеччини визначає, що підлітки у віці до 16 років отримують основну відпустку не менше 30 робочих днів на рік, у віці від 16 до 17 років — не менше 27 робочих днів, у віці від 17 до 18 років — не менше 25 робочих днів [3, с. 93].

Слід зауважити, що у країнах з розвинутою економікою існують відпустки, які носять заохочувальний характер. Прикладом таких відпусток є відпустки стимулюючого характеру, якими користуються працівники, що працюють на автомобільних заводах «Пежо» і «Ситроен» (Франція). Кожен тиждень регулярного відвідування, без запізнь та прогулів, дає право робітнику на 15 балів, а службовцю — на 9 балів. За роботу в нічний час і в неділю (або святкові дні) нараховуються додаткові бали. Отримавши 500 балів, працівник має право на один день оплачуваної відпустки. В разі відсутності

працівника на роботі більш як 15 днів на рік незалежно від причини, він втрачає всі нараховані йому бали. Частину заробленої таким чином додаткової відпустки працівник повинен використати протягом наступного року, а частину — відкласти. Отже, регулярна (без прогулів) праця протягом трудового життя дає працівникові право на оплачувану додаткову відпустку протягом 16 місяців до досягнення пенсійного віку [4, с. 196–197].

У Швеції 1 день додаткової відпустки надається працівникові, якому виповнюється 50 років. А у Великобританії компанії надають своїм співробітникам «міні-відпустки», щоб привести зовнішність в порядок (наприклад, сходити в косметичний салон).

Варто звернути увагу на законодавство європейських країн щодо регулювання відпочинку осіб старше 50-ти років. Українське законодавство не містить пільгових норм щодо відпочинку для таких осіб. Так, угорське трудове законодавство передбачає надання працівникам передпенсійного віку щорічної основної відпустки тривалістю до 30 днів, а трудове законодавство Іспанії визначає, що для працівників старше 60-ти років встановлюється основна відпустка як мінімум 1 місяць. З огляду на це, доцільно встановити в українському трудовому законодавстві тривалість щорічної оплачуваної відпустки для працівників віком від 50-ти років до 60-ти років на рівні не менше 28 календарних днів, а від 60-ти років — 30 календарних днів.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки. На сьогоднішньому етапі розвитку нашої держави назріла необхідність прийняття нового Трудового кодексу України з урахуванням європейських стандартів щодо права на відпочинок, зокрема мінімальної тривалості щорічних відпусток, запозичення досвіду європейських країн стосовно різних видів оплачуваних відпусток.

Література

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. / Відомості Верховної Ради. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст. 375.
2. Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. / Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 2. — Ст. 4.
3. Загоруйко О. Ф. Особливості правового регулювання права на відпочинок в Німеччині / Право і суспільство. — 2014. — № 1. — С. 92–96.
4. Дмитрієва К. І. Правове регулювання часу відпочинку за законодавством країн із розвинутою економікою / Часопис Київського університету права. — 2013. — № 1. — С. 195–199.

References

1. Code of Labor Laws of Ukraine dated December 10, 1971 / Bulletin of the Verkhovna Rada. — 1971. — Appendix to No. 50. — Art. 375.
2. Law of Ukraine «On Holidays» dated November 15, 1996 / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1997. — No. 2. — Art. 4.
3. Zagoruiko O. F. Features of legal regulation of the right to rest in Germany / Law and Society. — 2014. — No. 1. — С. 92–96.
4. Dmitrieva K. I. Legal regulation of holiday time under the legislation of developed economies / The journal of the Kyiv University of Law. — 2013. — No. 1. — p. 195–199.

Потапенко Сергій Анатолійович
*студент магістратури юридичного факультету
Академії праці, соціальних відносин і туризму
спеціаліст юридичного відділу
Білоцерківської районної ради*

Потапенко Сергей Анатоліевич
*студент магистратуры юридического факультета
Академии труда, социальных отношений и туризма
специалист юридического отдела
Белоцерковского районного совета*

Potapenko Sergei
*student of the first course of faculty of law of the
Academy of Labor, Social Relations and Tourism
Specialist of legal department of
Bila Tserkva district council*

КОЛІЗІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ

КОЛЛИЗИИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОСРОЧНОГО ПРЕКРАЩЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ ДЕПУТАТА МЕСТНОГО СОВЕТА

COLLISIONS OF THE LEGAL ADJUSTING OF THE PRESCHEDULE STOPPING OF PLENARY POWERS OF DEPUTY OF LOCAL COUNCIL

Анотація. Ця стаття присвячена дослідженню механізмів правового регулювання дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради. Особлива увага приділяється процедурі дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради, у разі обрання його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією і законом України є несумісне з виконанням депутатських повноважень. Обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, яке регулює ці правовідносини.

Ключові слова: призначення на посаду, несумісність, розпорядчий документ, рішення ради, припинення повноважень, складення повноважень депутата місцевої ради.

Аннотация. Эта статья посвящена исследованию механизмов правового регулирования досрочного прекращения полномочий депутата местного совета. Особенное внимание обращается на процедуру досрочного прекращения полномочий депутата местного совета, в случае назначения его на должность, занятие которой в соответствии с Конституцией и законом Украины не совместимо с выполнением депутатских полномочий. Аргументируются предложения по усовершенствованию действующего законодательства Украины, которое регулирует эти правоотношения.

Ключевые слова: назначение на должность, несовместимость, распорядительный документ, решение совета, прекращение полномочий, сложение полномочий депутата местного совета.

Summary. The article is sanctified to research mechanism of legal regulation preschedule stopping of plenary powers of deputy of local council. The special attention is spared to procedure preschedule stopping of plenary powers of deputy of local council case of assigning for position of employment of that in accordance with a constitution and laws of Ukraine of incompatible with implementation of plenary powers of deputy of local council. Suggestions are grounded in relation to perfection of current legislation that regulates these legal relationships.

Key words: assigning for position, incompatible, prescriptive document, decision of advice, stopping of plenary powers, drafting of plenary powers of deputy of local council.

Постановка проблеми. Право приймати участь у виборах до органів місцевого самоврядування є непорушним, невідчужуваним і гарантованим Конституцією України правом громадян України. Це конституційне політичне право реалізується громадянами у порядку, визначеному Конституцією та законами України, і при настанні чітко визначених юридичних фактів воно припиняється. Одним із таких юридичних фактів є обрання громадянина на посаду, зайняття якої несумісне з виконанням депутатських повноважень. Однак чинне законодавство України не містить чітких процесуальних норм, які однозначно регулюють це питання, що обумовило прогалину в законі та, в свою чергу, створило велику кількість проблем у правозастосовній діяльності з приводу дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження механізмів дострокового припинення повноважень представницьких органів місцевого самоврядування стало предметом дослідження багатьох вчених науковців, зокрема: О. В. Батанова, В. В. Барденюка, Ю. В. Делія, Н. В. Заяць, Ю. О. Куца, В. В. Кравченка, О. Я. Лазора, П. М. Любченка, І. А. Павленко, В. Ф. Погорілка, Ю. П. Стрілець, П. Ткачука, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького та ін. Однак не дослідженим є механізм припинення повноважень депутата місцевої ради у разі обрання його на посаду, зайняття якої не сумісне з виконанням депутатських повноважень.

Метою статті є проведення аналізу правового регулювання порядку дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради без прийняття рішення відповідної ради у разі обрання його на посаду зайняття якої згідно з Конституцією України і законом є несумісне з виконанням депутатських повноважень для вироблення пропозицій та рекомендацій щодо можливого удосконалення чинного законодавства України, що регулює ці правовідносини.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до частини першої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «повноваження депутата ради починаються з моменту офіційного оголошення відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради рішення про підсумки виборів та визнання повноважень депутатів і закінчуються в день першої сесії ради нового скликання. Повноваження депутата можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених законом. Рада невідкладно інформує відповідну територіальну виборчу комісію про дострокове припинення повноважень депутата ради» [2, ст. 49].

Питання дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради без прийняття рішення відповідної ради врегульовано Законом України «Про статус

депутатів місцевих рад». Відповідно до пункту 4 частини першої статті 5 цього Закону «повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради у разі: обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень» [3, ст. 5].

За словником української мови слово «припиняти» означає «переривати яку-небудь дію, процес, стан і та ін., переставати виконувати або переривати на якійсь час яку-небудь дію, діяльність, якийсь процес». Тому, припинення депутатських повноважень означає, що депутат перестає виконувати представницьку діяльність у роботі відповідної ради, її органах, у депутатських групах і фракціях та у своєму виборчому окрузі [8, ст. 704].

Обрання або призначення на посаду у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях завжди здійснюється на підставі офіційного розпорядчого документу, який повинен бути оформлений відповідно до Правил організації та зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджених Наказом Міністерства Юстиції України від 18 червня 2015 року № 1000/5 [6]. Якщо офіційний документ, який підтверджує обрання або призначення на відповідну посаду, містить всі передбачені даними Правилами реквізити, то він належним чином засвідчує підставу дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради.

Посади, зайняття яких згідно з Конституцією України і законом несумісне з виконанням повноважень депутата місцевої ради, визначені виключно законами України. Зокрема такого висновку дійшов Конституційний Суд України у Рішенні від 13 травня 1998 року по справі № 1-15/98 [7].

Отже, аналіз вищезазначених положень Законів України дає підстави констатувати, що у разі обрання або призначення депутата місцевої ради на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України та законом несумісне з виконанням депутатських повноважень, що засвідчено офіційними документами, його повноваження припиняються достроково без прийняття рішення відповідної ради. При цьому рада невідкладно інформує відповідну територіальну виборчу комісію про дострокове припинення повноважень депутата ради.

Слід зазначити, що стаття 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» передбачає припинення повноважень депутата місцевої ради без прийняття рішення відповідної ради та за рішенням відповідної ради [3, ст. 5].

Звідси випливає, що якщо повноваження припиняються за рішенням ради, то рада на виконання припису,

передбаченого частиною першою статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», невідкладно повідомляє про своє ж рішення відповідну територіальну виборчу комісію про дострокове припинення повноважень депутата ради.

Інша ситуація, коли повноваження депутата місцевої ради припиняються без рішення відповідної ради. В цьому випадку виникає цілий ряд проблемних питань.

1. Чи припиняються депутатські повноваження з моменту обрання депутата на посаду, зайняття якої є несумісним з виконанням депутатських повноважень?

2. Чи повинен депутат місцевої ради при цьому звертатися з відповідною заявою до ради, щоб вона, в свою чергу, повідомила відповідну територіальну виборчу комісію?

3. Чи має право територіальна виборча комісія достроково припинити повноваження депутата місцевої ради за його заявою при обранні його на посаду, зайняття якої згідно Конституції та законів України несумісне з виконанням депутатських повноважень?

Нажаль чинне законодавство України на ці питання не дає однозначної відповіді.

Яскравим прикладом не досконалого правового регулювання процедури дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради при обранні його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України та законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень, в правозастосовній діяльності є ситуація, яка виникла у Фурсівській сільській раді Білоцерківського району Київської області.

Так, Трофименко Н. В., будучи депутатом Фурсівської сільської ради Білоцерківського району Київської області сьомого скликання, 2 грудня 2015 року рішенням сесії Фурсівської сільської ради № 02–13 була затверджена на посаді заступника сільського голови з питань діяльності виконавчих органів ради. Для усунення несумісності свого депутатського мандату з обранням на посаду заступника сільського голови Трофименко Н. В. 7 грудня 2015 року з вернулася з письмовою заявою до Фурсівської сільської виборчої комісії про складення своїх депутатських повноважень. Однак її заява протягом тривалого часу не була розглянута і депутатські повноваження не були припинені.

Фурсівська сільська рада, в свою чергу, також не зверталась до Фурсівської сільської виборчої комісії з повідомленням про дострокове припинення депутатських повноважень Трофименко Н. В. у зв'язку з затвердженням на посаді заступника сільського голови з питань діяльності виконавчих органів ради. Тому, 20 липня 2016 року Трофименко Н. В. звернулася до сесії Фурсівської сільської ради з письмовою заявою про складення своїх депутатських повноважень. 20 липня 2016 року дана заява була зареєстрована за вхідним

№ 220/02–13, але не була внесена до порядку денного сесії Фурсівської сільської ради, яка відбулась 22 липня 2016 року.

12 серпня 2016 року один із депутатів Фурсівської сільської ради звернувся до Білоцерківського міськрайонного суду з адміністративним позовом про визнання незаконним та скасування рішення сесії Фурсівської сільської ради про затвердження Трофименко Н. В. на посаді заступника сільського голови з питань діяльності виконавчих органів ради.

Дізнавшись про цей позов, Трофименко Н. В. 6 вересня 2016 року повторно звернулася до сесії Фурсівської сільської ради з письмовою заявою про складення своїх депутатських повноважень. Дана заява 6 жовтня 2016 року була зареєстрована за вхідним № 1326/02–15 і знову небула внесена до порядку денного сесії Фурсівської сільської ради, яка відбулась 8 вересня 2016 року.

11 жовтня 2016 року Білоцерківський міськрайонний суд задовольнив позов, у зв'язку з чим рішення сесії про призначення Трофименко Н. В. на посаді заступника сільського голови з питань діяльності виконавчих органів ради було визнане незаконним та скасоване (справа № 357/8786/16-а). На дану постанову Трофименко Н. В. подала апеляційну скаргу.

15 жовтня 2016 року Трофименко Н. В. звернулася до Білоцерківського міськрайонного суду з адміністративним позовом до Фурсівської сільської ради про визнання бездіяльності протиправною, яка полягала у не розгляді її заяв про складення депутатських повноважень та зобов'язати Фурсівську сільську раду розглянути їх (справа № 357/11301/16-а).

25 жовтня 2016 року Трофименко Н. В. в котре звернулася до сесії Фурсівської сільської ради з письмовою заявою про складення своїх депутатських повноважень.

Адміністративний позов по справі № 357/11301/16-а про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії був задоволений частково. Бездіяльність Фурсівської сільської ради, яка полягала у не розгляді заяви Трофименко Н. В. про складення депутатських повноважень від 20 липня 2016 року, була визнана протиправною.

27 жовтня 2016 року відбулась сесія Фурсівської сільської ради, до порядку денного якої була внесена на розгляд її заява від 6 жовтня 2016 року про складення депутатських повноважень, однак депутати Фурсівської сільської ради не проголосували за дострокове припинення її депутатських повноважень.

Тому, 10 листопада 2016 року Трофименко Н. В. знову звернулася до Фурсівської сільської виборчої комісії з письмовою заявою, в якій вона просила припинити її депутатські повноваження. Її заява була розглянута виборчою комісією 14 листопада 2016 року, але депутатські повноваження не були припинені комісією за відсутністю повноважень.

22 листопада 2016 року Трофименко Н. В. звернулася до Білоцерківського міськрайонного суду з адміністративним позовом про дострокове припинення депутатських повноважень без прийняття рішення ради (справа № 357/13058/16-а).

29 листопада 2016 року відбулось засідання Київського апеляційного адміністративного суду по розгляді апеляційної скарги Трофименко Н. В. на постанову Білоцерківського міськрайонного суду від 11 жовтня 2016 року по справі № 357/8786/16-а. У зв'язку з відкриттям провадження в адміністративній справі за позовом про дострокове припинення депутатських повноважень по справі № 357/13058/16-а, Трофименко Н. В. заявила в апеляційному суді клопотання про зупинення розгляду справи про скасування рішення щодо її затвердження на посаді заступника сільського голови до вирішення цієї справи. Апеляційний суд відмовив в задоволенні цього клопотання, апеляційну скаргу залишив без задоволення, а постанову суду першої інстанції — без змін.

В цей же день була скликана позачергова сесія Фурсівської сільської ради, і не маючи на руках навіть короткої ухвали Київського апеляційного адміністративного суду, депутати проголосували за рішення про дострокове припинення повноважень Трофименко Н. В. на посаді заступника сільського голови з питань діяльності виконавчих органів ради.

29 грудня 2016 року Трофименко Н. В. подала адміністративний позов до Білоцерківського міськрайонного суду про поновлення на публічній службі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу (справа № 357/14304/16а).

Постановою Білоцерківського міськрайонного суду від 15 березня 2017 року по справі № 357/13058/16-а були припинені депутатські повноваження Трофименко Н. В.

Постановою Білоцерківського міськрайонного суду від 30 березня 2017 року по справі № 357/14304/16-а Трофименко Н. В. була поновлена на посаді заступника сільського голови з питань діяльності виконавчих органів ради та на її користь було стягнуто середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 23 травня 2017 року Постанову Білоцерківського міськрайонного суду від 30 березня 2017 року по справі № 357/14304/16-а було скасовано та ухвалено нову постанову, якою в задоволенні позовних вимог Трофименко Н. В. до Фурсівської сільської ради про поновлення на публічній службі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу — було відмовлено в повному обсязі. На дану постанову Київського апеляційного адміністративного суду була подана касаційна скарга та було відкрито касаційне провадження. 5 ве-

ресня за згодою сторін повноваження Трофименко Н. В. на вищевказаній посаді були припинені.

Цей випадок підтверджує, що процедура припинення повноважень депутата місцевої ради без прийняття рішення відповідної ради у разі обрання його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України та законом несумісне з виконанням депутатських повноважень, є недосконалою.

Відповідно до пункту 13 Постанови Центральної виборчої комісії від 2 жовтня 2015 року № 381 «Про Роз'яснення щодо порядку реєстрації обраних депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ» «у разі неподання без поважних причин протягом 20 днів з дня офіційного оприлюднення результатів місцевих виборів або у строк, установлений територіальною виборчою комісією за зверненням особи (пункт 7 цього Роз'яснення), обраної депутатом в одномандатному виборчому окрузі, документів, передбачених пунктом 4 цього Роз'яснення, або подання особою, обраною депутатом, заяви про відмову від депутатського мандата територіальна виборча комісія у п'ятиденний строк приймає рішення про визнання особи такою, що відмовилася від депутатського мандата, та у десятиденний строк з дня прийняття такого рішення призначає в цьому виборчому окрузі повторні вибори» [5, п. 13].

При цьому зауважимо, що частина друга статті 25 Закону України «Про місцеві вибори» не передбачає права територіальної виборчої комісії приймати рішення про визнання особи такою, що відмовилася від депутатського мандата, а пункт 20 цієї частини визначає, що територіальна виборча комісія здійснює інші повноваження, передбачені цим та іншими законами України [4, ст. 25].

За конституційним принципом органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1, ст. 19].

Беручи до уваги, що Центральна виборча комісія відповідно до пункту 5 статті 17 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» здійснює лише консультативно-методичне забезпечення діяльності виборчих комісій та комісій з референдумів, приймає обов'язкові для використання в роботі виборчих комісій та комісій з референдумів роз'яснення і рекомендації з питань застосування законодавства України про вибори і референдуми, вона не має повноважень встановлювати та/або змінювати зміст та обсяг прав територіальної виборчої комісії, визначений законами України [9, ст. 17].

Правові колізії між цими нормативно-правовими актами України, що мають не однакову юридичну силу

доводять необхідність більш чіткого правового регулювання процедури дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради без прийняття рішення відповідної ради у разі обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України та законом несумісне з виконанням депутатських повноважень, саме на законодавчому рівні.

Висновки. З огляду на вищевикладене ми можемо констатувати, що необхідно встановити більш чіткі правові процедури дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради без прийняття рішення відповідної ради у разі обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України та законом несумісне з виконанням депутатських повноважень. На законодавчому рівні це повинно відбуватися шляхом внесення відповідних змін до Законів України «Про статус депутатів місцевих рад» та «Про місцеві вибори».

У Законі України «Про статус депутатів місцевих рад» необхідно статтю 5 доповнити частиною 1–1 та викласти її в наступній редакції: «За наявності підстав, визначених у частині 1 цієї статті, засвідчених офіційними документами, повноваження депутата місцевої ради припиняються територіальною виборчою комісією за повідомленням відповідної ради або за заявою самого депутата у порядку, передбаченому законом про місцеві вибори».

Статтю 25 Закону України «Про місцеві вибори» слід доповнити частиною 2–1, в наступній редакції: «У разі надходження повідомлення місцевої ради про дострокове припинення повноважень депутата ради або заяви депутата місцевої ради про дострокове припинення ним депутатських повноважень територіальна виборча комісія у п'ятиденний строк приймає рішення про визнання особи такою, що відмовилася від депутатського мандата, та у десятиденний строк з дня прийняття такого рішення призначає в цьому виборчому окрузі повторні вибори».

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996р. № 254/к/96-ВР, за станом на 19 лют. 2017р. / Відомості Верховної Ради України. — 1996, № 30, ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997р. № 280/97-ВР / Відомості Верховної Ради України. — 1997, № 24, с. 170.
3. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 лип. 2002 р. № 93-IV / Відомості Верховної Ради України. — 2002, № 40, ст. 290.
4. Про місцеві вибори: Закон України від 14 лип. 2015 р. № 595-VIII / Відомості Верховної Ради України. — 2015, № 37–38, ст. 366.
5. Постанова Центральної виборчої комісії від 2 жовтня 2015 року № 381 «Про Роз'яснення щодо порядку реєстрації обраних депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищнихрад, сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ».
6. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджені Наказом Міністерства Юстиції України від 18 червня 2015 р. № 1000/5.
7. Рішення Конституційного Суду України від 13 трав.1998 р. по справі № 1-15/98.
8. Словник української мови: 7т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. — К.; Наукова думка, 1976.
9. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 черв. 2004 р. № 1932- IV / Відомості Верховної Ради України. — 2004, № 36, ст. 4.

Піх Юлія Андріївна

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Пих Юлия Андреевна

*аспірант кафедры теории и истории государства и права
Львовского государственного университета внутренних дел*

Pih Yulia

*Post-Graduate Student of the
Department of the Theory and History of State and Law of the
Lviv State University of Internal Affairs*

DOI: 10.25313/2520-2308-2017-4-4090

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ МУСУЛЬМАНСЬКИХ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ СЕКУЛЯРИЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ МУСУЛЬМАНСКИХ ГОСУДАРСТВ В КОНТЕКСТЕ СЕКУЛЯРИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL SYSTEM OF MUSLIM STATE IN THE CONTEXT OF SECURITY PROCESSES

Анотація. У статті здійснено аналіз правової природи релігійно-правових систем мусульманського типу права та чинників, що сприяють процесам секуляризації і десекуляризації у релігійному праві в сучасному біполярному світі в мусульманських державах.

Здійснено класифікуємо ісламо-домінуючи держави. Серед цих держав виділено три різні державні моделі релігійних відносин, які визначають правовий статус ісламу в цих правових системах: іслам юридично визнаний державною релігією, і шариату відводиться спеціальне місце для соціальної політики, формування законодавства, управління і правосуддя; іслам формально не визнаний офіційною релігією, але держава контролює релігійні справи мусульман, і приватний закон, який можна застосовувати до мусульман, в цілому тяжіючи до норм шариату; немає ніякої юридично визнаної релігії держави, вона не втручається в справи релігії спільнот, включаючи мусульман; і при цьому це не звертається ні до якого закону на основі релігії, включаючи шариат.

Розглянуто релігійно-правову систему Саудівської Аравії як країни мусульманського світу.

Визначено, що ісламське правління в Саудівській Аравії засноване на абсолютній владі монарха і характеризується такими особливостями державно-правового устрою країни: верховенство королівської влади в суспільстві та державі, обмежене духовною владою улемів; поділ державної влади на судову (що знаходиться під впливом і контролем духовної влади улемів), виконавчу і законодавчу (що знаходиться в повному розпорядженні і під контролем короля); пріоритет ісламських суджень, заснований на верховенстві Корану і Сунни, над законодавством (низам і регламентами); покладення на духовну владу контролю за дотриманням приписів шариату усіма державними органами і підданими; наявність правотворчих функцій у духовної влади (в особі Ради улемів); формування незалежної судової влади відповідно до релігійно-правових вимог до кандидатів на суддівські посади.

Автор статті приходять до висновку, що разом з тим, принципова залежність правової системи Саудівської Аравії від мусульманського права не перешкоджає запозичення законодавства західного зразка.

Ключові слова: релігія, право, релігійно-правова система, секуляризація, десекуляризація, мусульманське право.

Аннотация. В статье осуществимо анализ правовой природы религиозно-правовых систем мусульманского типа права и факторов, способствующих процессам секуляризации и десекуляризация в религиозном праве в современном биполярной мире в мусульманских государствах. Осуществлен классифицируем исламо-доминирующа государства. Среди этих государств выделено три различные государственные модели религиозных отношений, определяющих правовой статус ислама в этих правовых системах: ислам юридически признан государственной религией, и шариата отводится специальное место для социальной политики, формирования законодательства, управления и правосудия; ислам формально не признанной официальной религией, но государство контролирует религиозные дела мусульман, и частный закон, применимый к мусульманам в целом тяготеет к нормам шариата; нет никакой юридически признанной религии государства, она не вмешивается в дела религии сообществ, включая мусульман; и при этом это не обращается ни к какому закону на основе религии, включая шариат. Рассмотрены религиозно-правовую систему Саудовской Аравии как страны мусульманского мира. Определено, что исламское правление в Саудовской Аравии основано на абсолютной власти монарха и характеризуется следующими особенностями государственно-правового устройства страны: верховенство королевской власти в обществе и государстве, ограниченное духовной властью улемов; разделение государственной власти на судебную (что находится под влиянием и контролем духовной власти улемов), исполнительную и законодательную (что находится в полном распоряжении и под контролем короля) приоритет исламских суждений, основанный на верховенстве Корана и Сунны, над законодательством (низам и регламентами) возложение на духовную власть контроля за соблюдением предписаний шариата всеми государственными органами и подданными; наличие правотворческих функций в духовной власти (в лице Совета улемов) формирование независимой судебной власти в соответствии с религиозно-правовых требований к кандидатам на судебские должности. Автор статьи приходит к выводу, что вместе с тем, принципиальная зависимость правовой системы Саудовской Аравии от мусульманского права не препятствует заимствования законодательства западного образца.

Ключевые слова: религия, право, религиозно-правовая система, секуляризация, десекуляризация, мусульманское право.

Summary. In the article, an analysis of the legal nature of the religious-legal systems of the Muslim type of law and the factors contributing to the processes of secularization and the desegregation in religious law in the modern bipolar world in the Muslim states is feasible. The classification of the Islam-dominant state is carried out. Among these states, there are three different state models of religious relations that define the legal status of Islam in these legal systems: Islam is legally recognized as a state religion, and a special place for social policy, formation of legislation, administration and justice is given to shariah; Islam is not formally recognized as an official religion, but the state controls the religious affairs of Muslims, and a private law that applies to Muslims as a whole tends to shariah standards; There is no legally recognized religion of the state; it does not interfere in the affairs of the religion of communities, including Muslims; and at the same time it does not apply to any law on the basis of religion, including shariah.

Considered the religious-legal system of Saudi Arabia as a Muslim country. It is determined that the Islamic rule in Saudi Arabia is based on the absolute authority of the monarch and is characterized by the following features of the state-legal system of the country: the supremacy of royal power in society and the state, limited by the spiritual power of the Ulema; the separation of state power from the judicial (which is under the influence and control of the spiritual power of the Ulemas), the executive and the legislative (which is in full control and under the control of the king) the priority of Islamic judgments, based on the supremacy of the Qur'an and Sunna, over the legislation (lower classes and regulations) to the spiritual authority to control the observance of Sharia regulations by all state bodies and subjects; the existence of law-making functions in the spiritual power (in the person of the Ulem Council) the formation of an independent judiciary in accordance with religious-legal requirements for candidates for judicial positions.

The author of the article concludes that at the same time, the fundamental dependence of the legal system of Saudi Arabia on Muslim law does not prevent the borrowing of Western-style legislation.

Key words: religion, law, religious and legal system, secularization, desecularization, Muslim law.

Постанова проблеми. У сучасному суспільстві право вважається регулятором суспільного життя, що претендує на універсалізм, адже будь-хто на території держави має узгоджувати свою поведінку із загальнообов'язковими правилами, за якими визначаються обов'язки. Одним з давніх і потужних таких

типів (видів) соціального регулювання є релігія. І тут потрібно констатувати, що як чинник соціального регулювання релігія для представників юриспруденції значною мірою є «річчю в собі».

Релігія — важлива форма духовного опанування людиною світу, у якому вона живе. Воно відіграє ва-

гому роль у житті і збалансованому існуванні людини й суспільства, зрештою, наявна соціально-релігійна система може відчутно впливати на функціонування правової системи. І все ж особливості цього регулятора, як і різноманітні аспекти його співвідношення з правом, недостатньо осмислені в юриспруденції, попри безумовну актуальність цього питання.

Проблема релігійно-правових системи — це перспективний напрям міждисциплінарних досліджень, що має допомогти фахівцям (релігієзнавцям, правознавцям та теоретикам) глибше зрозуміти специфічний предмет їх досліджень, а головне — більш предметно уявити складну і багатовимірну, подекуди суперечливу загальну картину соціально-нормативного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку релігійних правових систем також відображено в дослідженнях представників різних галузей права, а саме: Є. Ахільгова [1], О. Байдалюка [2], Л. Байкова [3], Л. Барковська [4], С. Маркова-Мурашова [7].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті є вивчення правової природи релігійно-правових систем мусульманського типу права та чинників, що сприяють процесам секуляризації і десекуляризації у релігійному праві в сучасному біополярному світі в мусульманських державах.

Виклад основного матеріалу. Іслам сформував найбільшу релігійну правову систему — мусульманське право, яка продовжує функціонувати до сьогодні. Іслам є провідною релігією в 61 державі — мусульманське населення в них становить в межах від 51 до 100%. У 50 з цих держав присутність мусульман є переважною (вище 60%). Ісламські ж громади є в більш ніж 120 країнах. У 35 державах мусульмани складають більшість населення. У 28 країнах, таких як Афганістан, Єгипет, Саудівська Аравія, Марокко, Кувейт, Іран, Ірак, Пакистан і ін., іслам є державною релігією [7, с. 123]. Ці факти, проте, не вичерпують інформацію про поширення ісламу. Багато з держав, де іслам загально визнаний, малі за розміром і мають незначну чисельність населення. З іншого боку, існують територіально великі держави, де мусульмани є в меншості (менше 50%) щодо домінуючої в державі релігії, але за кількістю являють собою значні в кількісному відношенні поселення. Індія з її 150 мільйонами мусульман займає перше місце в списку таких держав. Інші країни мусульманської меншини, мають великі мусульманські поселення, — Китай, Конго, Франція, Гана, Кенія, Мозамбік, Філіппіни, Росія, Уганда і США. Сукупність мусульманських поселень в таких країнах мусульманської меншості може перевищувати за кількістю мусульман держави мусульманської більшості. Іслам, таким чином, одна з двох великих традицій віри в світі — інша така віра — християнство. Послідовники

цих двох релігій разом складають більшість населення на земній кулі.

Іслам як світову релігію не можна розглядати без його правової основи — мусульманського права, так як воно регулює основні сфери суспільних відносин мусульманської громади.

Значна кількість ісламських держав потребує наукової класифікації. Поза будь-яким сумнівом, при дослідженні різних питань, що відносяться до вивчення ісламських держав і їх правових систем, здійснювалися різні спроби класифікації. Так Л. І. Байкова, відштовхуючись від загально визнаного поділу арабських держав за територіальною ознакою, згідно з яким виділяють держави африканської, східно-середземноморської і аравійської зони, відзначає, що за формою держави ці три зони відмінні один від одного, в зв'язку з чим, вона виділяє про три політико-правові субрегіони: Магрибі, Аравія, Леванте (східно-середземноморський субрегіон) [3, с. 105–106].

Територіальна близькість, зумовлює подібність державного устрою країн-сусідів кожної зони, обумовлену схожим шляхом історичного розвитку і впливом сукупності аналогічних факторів. Разом з тим, проведений автором аналіз історії та сучасного розвитку виділених держав, привів її до висновку про те, що у встановленні конкретної форми правління багато в чому зіграли головну роль релігійні традиції, провідна роль мусульманського духовенства, які підтримували на всіх етапах історичного розвитку сильну абсолютну владу монарха [3, с. 105–106].

Відповідно, можна зробити висновок, що територіальний підхід до поділу держав, не зовсім підходить для вивчення і порівняння змістовної сторони правових систем цих держав. Інша дослідниця мусульманського права Є. С. Ахільгова ісламські держави поділяє в залежності від ролі мусульманського права в системі чинного законодавства і виділяє:

- «країни, де основою правової системи є мусульманське право (Саудівська Аравія, Судан, Країни Перської затоки), і будь-який акт набуває юридичної сили лише в разі, якщо він не суперечить нормам Шаріату;
- країни, де мусульманське право має пріоритетне значення лише у сфері особистого статусу, кримінального права і цивільного обороту (Кувейт, Лівія, Йорданія, Марокко). В інших сферах законодавства діє світське право;
- держави, в яких мусульманське право в цілому зберегло свої позиції лише у сфері особистого статусу і вакуфного майна (Єгипет, Сирія, Ірак). В інших галузях діє законодавство, основою якого є законодавство європейських країн, з окремими включеннями норм шаріату;

– в правовій науці прийнято виділяти Туніс, як державу з найбільш ліберальною і прогресивною правовою системою, де вплив мусульманського права зведено до мінімуму. Навіть в такій пріоритетній для мусульманського права сфері як особистий статус норми Шаріату використовуються для того, щоб виправдати нововведення, часто суперечать традиційним поглядам» [1, с. 79–80].

Професор Л. Р. Сюкіяйнен справедливо вказує, що в цілому ісламське право відіграє не однакову роль у сучасному правовому розвитку мусульманського світу, оскільки правові системи деяких держав орієнтуються на шаріат (фікх), а інші реалізують модель світської держави [10, с. 105].

Дослідник при цьому класифікує мусульманські держави за діючими в них правовими системами. Як критерій класифікації він використовує масштаби дії норм ісламського права в формі доктрини і ступінь його впливу на чинне законодавство і виділяє дві групи мусульманських держав.

На його думку, перша група складається з держав регіону Перської затоки і Аравійського півострова — Саудівська Аравія, ОАЕ, Катар, Ємен, Іран, а також Пакистан і Судан. До них належать Малайзія і Нігерія. У цих державах ісламське право є основою правової системи, оскільки діє і в формі доктрини, та у вигляді системи нормативно-правових актів [10, с. 107].

Друга група охоплює правові системи практично всіх інших арабських держав за винятком Тунісу. Конституції деяких з них (Єгипту, Кувейту, Бахрейну) закріплюють статус шаріату або його принципів як основного джерела законодавства, але в цілому ісламське право тут не складає основу правової системи, його дія обмежена регулюванням шлюбно-сімейних і спадкових відносин. Разом з тим, додає автор, навіть в цих державах спостерігається тенденція посилення ролі ісламського права на рівні правової системи в цілому [10, с. 107].

Вважаємо, що варто повністю погодитися з підходом Л. Р. Сюкіяйнена, але продовжити, конкретизувати і розширити класифікацію в цьому ж напрямку. Це призводить до необхідності класифікувати мусульманські держави відповідно до визнанням ісламу державною релігією і його впливом на правову систему держави. Мета такої класифікації полягає в тому, щоб коротко дослідити статус ісламу і правових систем, заснованих на ньому, в наступних двох категоріях держав: держави, де іслам — домінуюча релігія і мусульмани, складають більшість населення; і — держави, де мусульмани складають значну меншість, але держави мають велике населення.

Отже, на початку класифікуємо ісламо-домінуючі держави. Серед цих держав варто виділити три різні державні моделі релігійних відносин, які визначають правовий статус ісламу в цих правових системах:

1) іслам юридично визнаний державною релігією, і шаріату відводиться спеціальне місце для соціальної політики, формування законодавства, управління і правосуддя;

2) іслам формально не визнаний офіційною релігією, але держава контролює релігійні справи мусульман, і приватний закон, який можна застосовувати до мусульман, в цілому тяжіючи до норм шаріату.

3) немає ніякої юридично визнаної релігії держави, вона не втручається в справи релігії спільнот, включаючи мусульман; і при цьому це не звертається ні до якого закону на основі релігії, включаючи шаріат.

Існування цих моделей стає очевидним в результаті дослідження текстів конституцій і положень законів публічного та приватного права в мусульманських державах сучасного світу.

Аналіз текстів Конституцій дозволяє прийти до висновку, що в основних законах 27 держав, проголошено, що іслам їх державна релігія. До цих держав належать: — арабські держави: Алжир, Афганістан, Бахрейн, Єгипет, Ірак, Йорданія, Кувейт, Лівія, Мавританія, Марокко, Оман, Палестина, Катар, Сирія, Саудівська Аравія, Судан, Туніс, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен;

— неарабські держави: Бангладеш, Бруней, Коморські острови, Іран, Малайзія, Мальдіви, Пакистан, Сомалі.

Серед конституцій Афганістану, Коморських островів, Ірані, Мавританії та Пакистані слово «ісламський» включено в їх офіційні назви.

В офіційних назвах Бахрейну, Оману, Катару і Саудівської Аравії немає слова «ісламський», але в преамбулах до їх Конституцій, їх описано як «Ісламські держави».

В Афганістані, Алжирі, Йорданії, Мальдівах, Марокко, Пакистані також відповідно до конституцій глава держави повинен бути обов'язково мусульманином. Конституції багатьох арабських країн, зазначених вище, взагалі оголошують в їх вступних статтях, що (1) вони — частина великої арабської нації, (2) ісламу — їх державна релігія, і (3) арабську мову — їх офіційною мовою.

Варто розглянути релігійно-правову систему Саудівської Аравії як країни мусульманського світу.

Процес відродження Аравії в XVIII в., боротьба за незалежність і створення централізованої держави тісно пов'язані з сімейством Аль-Сауд і активною діяльністю мусульманського проповідника шейха Мухаммеда ібн Абдель-Ваххаба і поширенням його вчення, прихильники якого відстоюють безумовне дотримання приписів Корану і Сунни в їх буквальному тлумаченні. Перша держава Саудідів виникла в результаті релігійно-політичного союзу між еміром невеликого емірату ель-Дерій Мухаммедом ібн Саудом (1726–1765) і шейхом Мухам-

медом ібн Абдель-Ваххабом (1703–1791) і проіснувала з 1744 до 1818 р.; друге — з 1824 по 1888 р. Третя держава має початок з 1902 р. і пов'язана з ім'ям Абдель Азіза ібн Абдель Рахмана аль-Сауда (1880–1953) — засновника сучасної держави, який об'єднав в одну державу раніше незалежні дрібні емірати і племена. У вересні 1932 р Абдель Азіз видав указ «Про об'єднання частин арабського королівства», за яким країна отримала свою нинішню офіційну назву [5, с. 484–485; 4, с. 83].

У 1932 р процес об'єднання країни був офіційно завершено проголошенням Королівства Саудівська Аравія [9, с. 83].

Саудівська Аравія — унітарна держава, найбільша держава на Аравійському півострові. Абсолютна теократична монархія. Король є уособленням влади сімейства Саудідів, якому історично належить домінуюча роль в політичному житті країни. Особливе становище сімейства Саудідів закріплено Основним низамом про владу 1992 (далі — Основний низам) — актом конституційного характеру [4, с. 675].

Відповідно до Основного низаму, Королівство Саудівська Аравія — суверенна арабська держава, її релігія — іслам, Конституція — Книга Всевишнього Аллаха і Сунна Його Пророка (ст. 1). У цьому акті, по суті, закріплюється імперативна вимога сповідувати іслам і не допускається поширення ніякої іншої релігії, оскільки вірнопідданим є тільки той, хто приніс клятву Королю на Корані (ст. 6), члени сім'ї (основи саудівського суспільства) повинні виховуватися на основі ісламської віри (ст. 9), а захист ісламської віри — обов'язок кожного (ст. 34) [5, с. 485].

Саудівська Аравія — батьківщина ісламу. Мусульманське право тут ніколи не поступалося своєї ролі домінуючого джерела права і досі залишається основою правової системи [5, с. 675].

З моменту виникнення ісламу в VII ст.н.е. і аж до утворення Королівства Саудівської Аравії в 1932 р. мусульманське право було основою правової системи країни, хоча і взаємодіяло з місцевими традиціями й звичаями. В даний час правова система країни продовжує повністю орієнтуватися на мусульманське право, що закріплено Основним низамом, відповідно до якого вищим законом країни є Коран і Сунна, а влада має свої повноваження на основі цих джерел, що стоять над усіма прийнятими в країні правовими актами (ст. 7 Основного низаму). З урахуванням цього принципу можна виділити три основні елементи правової системи Саудівської Аравії. Перший представлений власне мусульманським правом, яке залишається в цілому некодифікованим і діє в традиційній формі доктрини. Причому якщо до створення Королівства саудівським судам було наказано застосовувати ханбалітську доктрину, то в даний час вони не пов'язані яким-небудь певним чином. Другим елементом

правової системи є законодавство, що прямо закріплює мусульмансько-правові норми. Нарешті, третій елемент — нормативно-правові акти, присвячені питанням, які традиційне мусульманське право не регулювало [8, с. 676].

Сформована в країні офіційна концепція правотворчості ґрунтується на тому, що єдиним законодавцем є Аллах, воля якого виражена в шаріаті (Корані і Сунні), а держава здійснює нормотворчі функції лише в його межах. Тому чинні в країні правові акти іменуються низамом, тобто регламентами, а приймають їх органи регламентної влади [8, с. 676].

Дія всіх Низамів поставлено в залежність від їх відповідності нормам мусульманського права, оскільки саудівське суспільство базується на ісламській вірі (ст. 11 Основного низаму), яку держава зобов'язана захищати (ст. 23 Основного низаму). У Саудівській Аравії діє структура, покликана стежити за суворим дотриманням норм мусульманського права як державними органами, так і підданими. До неї, наприклад, відноситься вже згадуваний Рада улемів, очолюваний головним муфтієм Саудівської Аравії. Рада улемів складається з 20 вищих релігійних теоретиків, особливо шанованих знавців Корану. Цей орган уповноважений офіційно тлумачити мусульманське право шляхом видання фетви (ст. 45 Основного низаму), фактично створюючи нові правові норми [9, с. 677].

Сказане дозволяє зробити висновок про те, що ісламське правління в Саудівській Аравії засноване на абсолютній владі монарха і характеризується такими особливостями державно-правового устрою країни:

- верховенство королівської влади в суспільстві та державі, обмежене духовною владою улемів;
- поділ державної влади на судову (що знаходиться під впливом і контролем духовної влади улемів), виконавчу і законодавчу (що знаходиться в повному розпорядженні і під контролем короля);
- пріоритет ісламських суджень, заснований на верховенстві Корану і Сунни, над законодавством (низамом і регламентами);
- покладення на духовну владу контролю за дотриманням приписів шаріату усіма державними органами і підданими;
- наявність правотворчих функцій у духовної влади (в особі Ради улемів);
- формування незалежної судової влади відповідно до релігійно-правових вимог до кандидатів на судівські посади.

Разом з тим, принципова залежність правової системи Саудівської Аравії від мусульманського права не перешкоджає запозичення законодавства західного зразка.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Аналіз процесів секуляризації і десекуляризації у правових систем

мусульманських держав дозволив виявити внутрішні протиріччя та конфлікти у взаємодії світського і духовного. Зазначено, що формальна відданість ісламу і його законам, прописана у правових нормах не обов'язково робить суспільство дійсно ісламським. І при цьому така формальна відданість абсолютно не суттєва для держави, практично наступного за ісламськими принципами управління.

Аналіз природи мусульманського та позитивного права дозволяє зробити наступні висновки: 1) на даному етапі розвитку у мусульманських правових системах посилюється регулятивний дуалізм; 2) у даних системах існує дві підсистеми соціальної регуляції: релігійна

та юридична; 3) зростає питома вага норм позитивного права, розширюються сфери її дії; 4) звужуються сфери дії мусульманського права; 5) зростає впровадження релігійних принципів та приписів у джерела позитивного права та відбувається їх трансформація (відмінно у різних арабських державах); 6) посилюються розбіжності у врегулюванні суспільних відносин мусульманським та позитивним правом; 7) виникає потреба у формуванні механізму взаємодії мусульманського та позитивного права.

У процесі подальших наукових розвідок, важливо звернути увагу на процесу секуляризації та десекуляризації в окремих мусульманських державах.

Література

1. Ахильгова Э. С. Семейно-правовое положение женщины в мусульманских странах: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2003. — 166 с.
2. Байдалюк О. П. Теистические истоки аксиологии договорного права / О. П. Байдалюк // Проблемы философии права. — 2006/2007. — Т. 4/5. — С. 225–231.
3. Байкова Л. И. Исламская государственность Арабского Востока: историко-теоретический аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 2004. — 158 с.
4. Барковская Е. Ю. Мусульманское право и правовая культура: учебное пособие / Е. Ю. Барковская. — М.: РАГС, 2001. — 75 с.
5. Конституции государств Азии: в 3 томах / Т. Я. Хабриева — М.: Норма, 2010. -Т. 1. — 2010. — 544 с.
6. Мальцев Г. В. Культурные традиции права: моногр. / Г. В. Мальцев. — М.: Норма — Инфра-М, 2013. — 608 с.
7. Маркова-Мурашова С. А. Исламское право как элемент общецивилизационной культуры: учеб. пособие в 2-х частях. Часть 2. Место исламской правовой семьи на правовой карте мира / С. А. Маркова-Мурашова. — Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2007. — 190 с.
8. Порівняльне правознавство: (теоретико-правове дослідження): моногр. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Фенікс, 2007. — 400 с.
9. Правовые системы стран мира: энциклопедический справочник / отв. ред. А. Я. Сухарев. — М.: Изд-во НОРМА, 2001. — 840 с.
10. Сюкияйнен Л. Р. Исламское право в правовых системах мусульманских стран: от доктрины к законодательству / Право. Журнал Высшей школы экономики. — 2008. — № 2. — С. 97–109.

References

1. Akhlylgheva Э. S. Semejno-pravovoe polozhenye zhenshhyny v musuljmanskykh stranakh: dys. ... kand. juryd. nauk. M., 2003. — 166 s.
2. Bajdaljuk O. P. Teysticheskiye ystoky aksyologhyy doghovornogho prava / O. P. Bajdaljuk // Problemy fylosofyy prava. — 2006/2007. — Т. 4/5. — S. 225–231.
3. Bajkova L. Y. Yslamskaja ghosudarstvennostj Arabskogho Vostoka: ystoryko-teoretycheskyj aspekt: dys. ... kand. juryd. nauk. Ufa, 2004. — 158 s.
4. Barkovskaja E. Ju. Musuljmanskoe pravo y pravovaja kuljtura: uchebnoe posobyе / E. Ju. Barkovskaja. — M.: RAGhS, 2001. — 75 s.
5. Konstytucyy ghosudarstv Azyy: v 3 tomakh / T. Ja. Khabryeva — M.: Norma, 2010. -Т. 1. — 2010. — 544 s.
6. Maljcev Gh. V. Kuljturные tradycyy prava: monoghr. / Gh. V. Maljcev. — M.: Norma — Ynfra-M, 2013. — 608 s.
7. Markova-Murashova S. A. Yslamskoe pravo kak элемент obshhecyvyly-zacyonnoj kuljtury: ucheb. posobyе v 2-kh chastjakh. Chastj 2. Mesto yslamskoj pravovoj semjy na pravovoj karte myra / S. A. Markova-Murashova. — Krasno-dar: Kubanskyj ghos. un-t, 2007. — 190 s.
8. Porivnjajlne pravoznavstvo: (teoretyko-pravove doslidzhennja): monoghr. / za red. O. V. Zajchuka, N. M. Onishhenko. — K.: Feniks, 2007. — 400 s.
9. Правовые системы стран мира: энциклопедический справочник / отв. ред. А. Я. Сухарев. — М.: Yzd-vo NORMA, 2001. — 840 s.
10. Sjukyjajnen L. R. Yslamskoe pravo v pravovykh systemakh musuljmanskykh stran: ot doktryny k zakonodateljstvu / Pravo. Zhurnal Vysshej shkoly ekonomyky. — 2008. — #2. — S. 97–109.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 4(4)

Головний редактор — *Омельчук В. А.*

Київ 2017

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м.Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 07.11.2017. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура PetersburgС. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 8,14. Тираж 100. Заказ № 220.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.